

Sociologisk Forskning

Tidskrift för Sveriges Sociologförbund • Journal of the Swedish Sociological Association

Årgång 52 • Nr 2 • 2015

Sociologisk Forskning

Sociologisk Forskning är en facktidskrift för svenska sociologer och för andra som intresserar sig för den empiriska, teoretiska och metodologiska utvecklingen inom samhällsvetenskaperna. I Sociologisk Forskning presenteras kontinuerligt resultat från pågående forskningsprojekt och diskussioner kring teoretiska utvecklingsmöjligheter. Tidskriften har ett särskilt fokus på den svenska och nordiska samhälls-utvecklingen och har dessutom emellanåt olika temanummer. Vidare har Sociologisk Forskning en omfattande recensionsavdelning där svensk och internationell sociologisk och samhällsvetenskaplig litteratur recenseras. Tidskriften ges ut av Sveriges Sociologförbund med stöd av Vetenskapsrådet och kommer ut med 4 nummer om året. Den grundades 1964.

Sociologisk forskning indexeras i bl.a. följande databaser:

ArticleFirst, Artikelsök, Cambridge Scientific Abstracts, Collection Search International Nuclear Information System, Social Services Abstract, Current Abstracts, IBZ: Internationale Bibliographie der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Zeitschriftenliteratur, Internationale Bibliographie der Rezensionen Geistes- und Sozialwissenschaftlicher Literatur, Periodicals Index Online, SCOPUS, Sociological Abstracts, SOCIndex, Social Sciences Citation Index, Social Services Abstracts, TOC premier, Thomson Reuters Web of Science, Worldwide Political Science Abstracts

Planerad utgivning 2015

Nr 1: v 12 Nr 2: v 26 Nr 3: v 39 Nr 4: v 51

Redaktör & ansvarig utgivare

Redaktör: Sverre Wide, sociologiskforskning@du.se
Ansvarig utgivare: Tora Holmberg

Grafisk produktion: RPform, Köping

Tryck: Reklamtryckeriet, Köping
ISSN 0038-0342, 2002-066X (elektronisk).
© Sveriges Sociologförbund och författarna

Adress

Sociologisk Forskning
Högskolan Dalarna, 791 88 Falun
Tel. 023-77 80 53
www.sociologiskforskning.se

Redaktion

Lars-Erik Alkvist, Gunilla Carstensen
Ingrid Grosse, Tobias Samuelsson,
Steven Saxonberg, Jessica Wide,
Sverre Wide

Redaktionsråd

Boel Berner, Linköpings Universitet
Margareta Bertilsson, Köpenhamns Universitet
Ulla Björnberg, Göteborgs Universitet
Hedvig Ekerwald, Uppsala Universitet
Peter Hedström, Institutet för framtidsstudier
Lars Bo Kaspersen, Köpenhamns Universitet
Gerd Lindgren, Karlstads Universitet
Richard Swedberg, Cornell University

Sveriges Sociologförbund

Sveriges Sociologförbund är en fackligt och politiskt obunden intresseorganisation för sociologer med syfte att främja sociologins vetenskapliga utveckling och praktiska tillämpning. Som medlem i Sociologförbundet får du bland annat förbundets egen tidskrift Sociologisk Forskning i elektronisk form och den internationella tidskriften Acta Sociologica, som utkommer fyra gånger per år.

Vill du bli medlem? Se Sociologförbundets hemsida www.sverigesociologforbund.se för information.

Sociologförbundets styrelse

Stefan Svallfors, Umeå Universitet, ordförande, Tora Holmberg, Uppsala Universitet, vice ordförande
Ingemar Johansson Sevä, Umeå Universitet, sekreterare, Åke Nilsén, Högskolan i Halmstad, kassör
Ordinarie ledamöter: Petter Bengtsson, Stockholms Universitet, Annika Jonsson, Karlstads Universitet, Susanna Nordström, Högskolan i Skövde, Anna Olofsson, Mittuniversitetet, Sverre Wide, Högskolan Dalarna
Suppleant: Ylva Ulfsdotter Eriksson, Göteborgs Universitet

Innehåll

Redaktören har ordet	107
”Dare to share!”: Bikt, moderskap och motstånd i Den stora mammabikten.	109
<i>Åsa Bartholdsson</i>	
”Alltid saknad – aldrig glömd”: Om emotionella drivkrafter inom Missing People Sweden	131
<i>Alf Sjösvärd</i>	
Att iscensätta apokalypsen: Zombiemetaforer i den samtida katastrofberedskapen	155
<i>Mikael Linnell</i>	
Recensioner	181
Sociologförbundet har ordet	203

Sociologidagarna 2016

Överskridande sociologi

UPPSALA
UNIVERSITET

10–12 mars 2016, Uppsala

Välkommen till Sveriges Sociologförbunds återkommande mötesplats och konferens! Som vanligt kommer spännande huvudtalare, panel-diskussioner och arbetsgruppsseminarier avlösa varandra. I år är temat *Överskridande sociologi*, vilket syftar dels på sociologins inflytelserika karaktär och hur viktig den är för hela samhället och dess sektorer, dels på sociologins förändring och vidgning som ämne.

Huvudtalare

Pierre-Michel Menger

Chaire de Sociologie du Travail Créateur, Collège de France

“Academic work. A tale of essential tension between research and teaching”

Judy Wajcman

Anthony Giddens Professor of Sociology, London School of Economics

“Pressed for Time: digital culture and the re-design of modern life”

Hålltider

Slutdatum för abstract: 13 januari 2016

Slutdatum för registrering: 13 februari 2016

(early bird-rabatt före 13/1 2016)

Värd: Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet

Plats: Campus Engelska parken, Uppsala

www.sociologidagarna2016.se

(webbsidan och anmälan öppnar i oktober 2015)

Redaktören har ordet

I detta nummer av Sociologisk Forskning publicerar vi tre artiklar. I den första, ”Dare to share!': Bikt, moderskap och motstånd i Den stora mammabikten” undersöker Åsa Bartholdsson hur en modern biktverksamhet organiseras inom ramen för ett större kommersiellt evenemang. Hon analyserar särskilt hur de biktande konstruerar bikten som en gemensam aktivitet med hjälp av olika typer av gränsdragningar. I den andra artikeln, ”Alltid saknad – aldrig glömd': Om emotionella drivkrafter inom Missing People Sweden”, granskar Alf Sjösvärd den snabbt växande organisationen Missing People Sweden ur ett i huvudsak organisations- och emotionssociologiskt perspektiv med fokus på olika organistoriska myter. I den tredje artikeln, ”Att iscensätta apokalypsen: Zombiemetaforer i den samtida katastrofberedskapen”, undersöker Mikael Linnell det på samma gång lätt besynnerliga och fullt begripliga faktum att de vandöda (alltså ”zombier”) har gjort entré i den, som man nog lätt föreställer sig, fyrkantigt rationella katastrofberedskapsvärlden. Vidare rymmer detta nummer ett större antal bokrecensioner (och jag vill här passa på att återigen särskilt anmoda alla fakultetsopponenter att skicka in recensioner av doktorsavhandlingar i sociologi till Sociologisk Forskning, recensioner som vi publicerar under en särskild rubrik). Numret avslutas sedan med den uppmaningen från ordf. för Sveriges Sociologförbund, Stefan Svallfors, att vi alla – på det sakliga/vetenskapliga planet! – bör se till att vårda våra fiender och rent av bråka mer. En arena för sådana argumentens bråk, för det tvångsfria tvånget, är förstås denna tidskrift. Och efter att ha deltagit i det seminarium som anordnades i Lund den 24:e april i år med anledning av publiceringen av nummer 3–4 2014 av denna tidskrift, *Det personliga är sociologiskt*, och i de diskussioner som där fördes om sociologins historia och nuvarande tillstånd, om dess relation till angränsande ämnen och till samhällsdebatten i stort, känner jag det än mer påkallat att påminna om att Sociologisk Forskning erbjuder goda möjligheter för just detta slags diskussion och ”bråk”. Möjligheter finns kanske först och främst inom ramen för längre artiklar och kanske huvudsakligen i form av redovisning av konkreta empiriska, metodologiska och teoretiska resultat. Men diskussionen kan också föras i recensioner, i debattinlägg och i kortare kritiska artiklar och repliker. Och i fokus för diskussionen kan också – helt oförtäckt! – sociologin själv stå, med dess möjligheter och risker. Att delta i en sådana diskussioner kan både leda till konkreta vetenskapliga framsteg och, som Svallfors skriver, hjälpa oss att handskas med våra egen osäkerhet och våra inre tvivel och svagheter. Men det kan förhoppningsvis också bidra till att artikulera och tydliggöra den kollektiva, delvis självskapande process som sociologin är indragen i och faktiskt själv utgör. Sådana diskussioner har, i större och mindre omfattning och med större eller mindre intensitet, många gånger förts i Sociologisk Forskning, och det är redaktionens förhoppning att de också fortsättningsvis skall kunna föras här.

Tidskriftens nya hemsida, där alla texter finns fritt tillgängliga i s.k. full-text, har nu varit öppen i snart tre månader och den har under denna tid haft många besökare. Det är vår bedömning att hemsidan fungerar bra, men arbetet med att utveckla den fortsätter dock. För den som är intresserad av statistik kan jag tala om att tidskriften för närvarande publicerar c:a 40% av de manus den får in, samt att, om man räknar bort de manus som refuserats direkt då de av redaktionen bedömts ej passa för Sociologisk Forskning (s.k. *desk rejection*), ett första beslut om eventuell publicering meddelas författare efter i genomsnitt 61 dagar. Slutligen vill jag göra våra läsare uppmärksamma på den annons för Sociologidagarna 2016 och på det Call for papers som publiceras i detta nummer.

Sverre Wide, redaktör

”Dare to share!”

Bikt, moderskap och motstånd i Den stora mammabikten

”Dare to share!”: Confession, motherhood and resistance in The great mother confession

This article explore the meaning of confession in a commercial, secular event – The great mother confession (TGM). The event is understood as imbedded in a therapeutic culture where emotional disclosure, in the form of confessions, is a highly valued practice. In a web-based confession-blog that constitutes part of the TGM-concept, confessions serve to free mothers from supressing norms. The blog becomes an arena for a volatile community where burdening and ”forbidden” thoughts and emotions becomes generalised and disarmed, releasing mothers from guilt. When this function of the blog is questioned from a competing sub-discourse of the therapeutic, emphasising the disclosure of happiness, a struggle emerge over the authority to define the meanings of confession. TGM can be understood as having potential for serving as an arena for challenging norms, but even as norms are implicitly addressed the practice makes a halt at that point. Norms that are seemingly dissolved in responses to confessions are not questioned, only recognised, normalised and de-politicised.

Keywords: confession, motherhood, norms, resistance, therapeutic society

DAGLIGEN MÖTER populärkulturkonsumenten TV-program och bekännelsebiografier som bygger på exponering av människors innersta. Genom så kallade make-over-program och självhjälpslitteratur, romaner och biografier erbjuds scenarier för att reflektera över egna och andras känslomässiga erfarenheter. I denna genre återfinns missbrukarbekännelser, vittnesbörd i förstaperson om dysfunktionella familjer och psykisk ohälsa. Att tala om känslor och att dela med sig av sina emotionella erfarenheter är handlingar som kommit att bli i det närmaste obligatoriska inslag i denna typ av populärkulturella företeelser. Att tala sanningen om sig själv, att bekänna sina tillkortakommanden och svåra erfarenheter har, enligt Furedi (2004:40f), kommit att uppfattas som synonymt med att vara hälsosam. Att dela det svåra med andra föreställs här bidra till ökat välmående och det som tidigare avhandlats i de intima relationerna, i det terapeutiska rummet eller i biktstolen, är nu ventilerat i offentligheten i en populärkulturell och sekulariserad form (se exempelvis Rose 1999, Furedi 2004, Hoff Summers & Satal 2006, Illouz 2008). Bikt som begrepp har här färdats från en religiös kontext in i en sekulär sådan, något som inneburit att bikt kommit att anslutas till en ny begreppscontext i vilken det sker en meningsförskjutning (jfr Shore & Wright 2000). Det är en förståelse för hur just en sådan sekulär, kommersiellt initierad bikt empiriskt kan förstås och konstrueras som meningsbärande av dess utövare som föreliggande artikel avser att bidra med.

Det sammanhang i vilket en sådan biktpraktik hämtas är ett kommersiellt, populärkulturellt evenemang som hölls under åren 2009 och 2010 och som hade namnet *Den stora mammabikten* (fortsättningsvis benämnt DSM). Målgruppen för DSM var just mödrar och bikten var ett samlande tema. Vid ett tillfälle 2009 och ytterligare ett 2010 hölls heldagsevent där betalande mammor, för 350 kronor, kunde ta del av olika föredrag och underhållningsinslag som på olika sätt behandlade familjeliv, relationer och moderskap. På eventets hemsida fanns också båda åren något som man kallade för biktbloggar. Där kunde mödrar ladda upp bekännelser i små filmsekvenser (år 2009) eller lägga upp bikter som text för alla intresserade att ta del av (både 2009 och 2010).

I föreliggande artikel är intresset riktat mot hur bikt diskursivt konstrueras och laddas med mening för och av de biktande mödrarna relaterat till större samhällsliga och kulturella processer. Bikt, som begrepp och praktik, förstås i denna artikel som inramad av det som i en av de samtidsbeskrivningar som finns tillgängliga, beskrivs som en *terapeutisk kultur* (Furedi 2004, Illouz 2008, Madsen 2012).

Bikten i en terapeutisk kultur

Populärkulturen utgör en livaktig arena för produktion och reproduktion av det som kan benämnas som en terapeutisk kultur som i sin tur vilar på en psykologisering av vardagslivet och föreställningar om vikten av att fokusera våra emotioner (Furedi 2004, Madsen 2012). Som Illouz menar, har självet kommit att bli den huvudsakliga skådeplatsen för att hantera spänningar i det moderna samhället och psykologin har kommit att erbjuda teknikerna för detta. Det terapeutiska har triumferat i vår samtid (Illouz 2008, se också Furedi 2004, Ecclestone & Hayes 2009, Madsen 2012). Psykologin har i detta övergått från att vara en vetenskap till att vara ett kulturellt fenomen och har bildat en djup kulturell struktur som är både genomträngande, omedveten och svår att utmana (Furedi 2003:40, Johansson 2007:184, Illouz 2008:156, Madsen 2012). Detta är i hög grad kopplat till utvecklandet och införlivandet av ett psykologiserande språkbruk i vardagen. Här skapas självmedvetna subjekt som har stöd i det gemensamma språkbruket för konstruktionen och förståelsen av sig själva (Rose 1998, Illouz 2008). Att tala om känslor framstår i detta som en starkt hälso- och livschansfrämjande handling. Målet är transformeringen, att bli sitt bästa jag (jfr Bratich 2007).

I detta har, som nämnts ovan, just bekännelseakten lyfts fram som en central komponent, föreställd som en helande och förändrade kraft i sig. Det finns här, enligt Furedi (2004:40ff), en kulturell förväntning att individer offentligt ska dela med sig av sina smärtsamma erfarenheter, något som både bidrar till, och förutsätts av en förskjutning i föreställningar om intimitet och gränsdragningar mellan den privata sfären och den offentliga (Sennett 1993, Furedi 2004:40f, Illouz 2008, Fejes & Dahlstedt 2013:48). Ur detta träder alltså bekännelsen fram och bildar en grundsten i det som av Michael Foucault benämnts *The confessing society*.

We have since become an extraordinarily confessing society. The confession has spread its effects far and wide. It plays a part in justice, medicine, education, family relationships, and love relations, in the most ordinary affairs of everyday life, and in the most solemn rites; one confesses one's crimes, one's sins, one's thoughts and desires, one's illnesses and troubles; one goes about telling, with the greatest precision, whatever is most difficult to tell. One confesses in public and in private, to one's parent's, one's educators, one's doctor, to those one loves; one admits to one self, in pleasure and in pain, things it would be impossible to tell to anyone else, the things people write books about (Foucault 1990:59).

Bikten, eller bekännelsen som här ses som ett synonymt begrepp, är ur ett sådant perspektiv en av de själveteknologier (Foucault 1994:177), en av de makttekniker, som verkar i ett samhälle där individens självreglering till en önskvärd medborgare är fundamentet (se också Rose 1999:90f och Fejes & Dahlstedt 2013).

På en övergripande analytisk nivå är förståelsen av biktpraktiken som en själveteknologi i en terapeutisk kultur delvis tilltalande och förklarande. Med ett sådant perspektiv har artikelns förståelse av bikt, så som sker när vissa teoretiska och analytiska förutsättningar blir givna, föregripit en del av de slutsatser som är möjliga och uteslutit vissa alternativa tolkningar. Utgångspunkten för att närma sig frågan om hur bikt framstår i hur den används och rationaliseras av dess användare är dock att denna praktik måste förstås som situerad i en social, kulturell och historisk kontext (jfr Verkuyten 2003). Bikten uppstår här inte som en praktik i ett vacuum. Den erbjuds i ett specifikt sammanhang i tid och rum, inbäddad i dominanta diskurser.

För att nå den konkreta biktpraktiken på en meningsskapande nivå blir det nödvändigt att närma sig bikternas innehåll, som är både personliga och, förutsätter jag, på olika vis betydelsebärande för de biktande. Vi rör oss också mot de metareflectioner som rör biktens funktion så som detta beskrivs av de biktande själva. På denna nivå får vi emellertid inte tappa fokus på att det (enda) som kan studeras här är hur biktens mening kommer till uttryck på en diskursiv nivå. Att avtäcka vad bikten faktiskt gör, eller inte gör, ”inuti” den biktade är inte det som denna artikel gör anspråk på.

Bikt som en berättelse om ”jag”

Bikt är, som nämnts ovan, ett begrepp som för tankarna till en religiös praktik i vilken förlåtelse, eller absolution, ges i guds namn. Absolution kan då ges till ett kollektiv i en gudstjänst, men annars är bikten och den förlåtelse som denna ska upplösas i, något som sker inom ramen för ett av en präst medlat samtal mellan den enskilde och gud.

Den religiösa bikten har, samtidigt som den haft en självvårdande och människo-bättrande funktion, varit en av de praktiker som reglerat och kontrollerat människor i enlighet med föreställningar om gott och ont, och upprätthållit social ordning. I den sekulära tappning av bikt, så som den praktiseras i en terapeutisk kultur, har den kommit att uppmuntras med löfte om frigörelse, inte genom gudomlig förlåtelse, men genom terapi/psykologi (Hoff Summers & Satel 2005, Madsen 2012). Bikten har så, menar Rose (1999:91), flyttat ut ur behandlingsrummet och blivit en integrerad

del av vardagen. Det som tidigare varit ett samtal mellan en syndare och en religiös auktoritet, har kommit att bli ett offentligt yppande sanktionerat av en till synes mer generös auktoritet i form av det som Rose (1999:90) benämner ”psy professionals.” Dessa tillhandahåller vokabulär, förklaringsmodeller och tekniker som i sin tur erbjuder alla som anammar dessa såväl emotionell lättnad, som en viss egen expertposition. Det terapeutiska fältet omfamnar idag vardagens alla stora och små dilemman som alla potentiellt tarvar interventioner i form av ”self-inspection, self-problematization, self-monitoring and self-transformation” (Rose 1999:90f, se också Illouz 2003:89, 2008:183). Berättelsen om sig själv har blivit den form i vilken detta manifesteras. Att inte hantera dessa vardagens dilemman, att inte berätta, att leva i förnekelse, fungerar, enligt den terapeutiska kulturens logik, destruktivt på vårt välbefinnande.

Bikten har här framför allt antagit en tänkt terapeutisk funktion där yppandet av sanningen om mig själv, om vad ”jag känner” i relation till rådande normer, ska fungera förlösande. Bekännelsen kan således förstås som en identitetskapande handling där ”den man är” konstrueras i förhållande till normer och som ett subjekt i relation till en särskild auktoritet. Det är också en handling i vilken det bekännande subjektet kan identifieras (Rose 1998:86). ”Mammabikt” avser ett särskilt slags berättelser utifrån en särskild erfarenhet och en diskursiv konstruktion av en specifik subjektposition.

Bikt som genre

Bikter som (text)genre kan beskrivas som korta terapeutiska biografier (Illouz 2008, Madsen 2010) präglade av en mängd kulturella influenser. Bikten kan på så vis ses som nära besläktad med självbiografien. Som Antropologen Marianne Gullestad (1996:7) skriver:

A life story is shaped by the material facts of social existence, by deeply embedded notions and expectations about what constitutes a culturally normal life, and by conscious and unconscious rules about what constitutes a good story.

Den goda berättelsen om ”Jag” är alltså en representation av erfarenheter och händelser som silats genom en mängd olika filter (andra erfarenheter, rådande diskurser, föreställningar om hur presentationen av detta ”jag” bäst ser ut). Den blir då också ett uttryck för ett slags reflexivitet som uppstår i ett tryck från allsköns experter. Denna reflexivitet tar sig uttryck i de berättelser som vi låter representera oss, och som i sin tur är avtryck av de berättelser som vi som terapiindustrins konsumenter får oss till livs i populärkulturen (Johansson 2007:147).

I DSM tar sig bikterna formen av skrivna texter. Produktionen av dessa, alltså skrivandet i sig, kan, enligt Foucault (1994:216) förstås som att sätt att ”show oneself, to project oneself into view, to make one’s own face appear in the other’s presence.” Bikten som en berättelse om ”Jag” är således här förstådd som en kulturellt präglad självrepresentation i vilken biktaren framträder inför sig själv och andra enligt de konventioner som gäller för sammanhanget. I denna artikel riktas således uppmärksamheten mot just den språkliga aspekten av självrepresentation med fokus på hur indi-

vider diskursivt skapar mening i biktpraktiken och hur vissa slags erfarenheter får en framskjuten betydelse i berättelsen om ”jag”. Här kommer vi att komma i kontakt med normer kopplade till moderskap, men också de normer som bidrar till att konstruera biktpraktiken. För det handlar här också om en annan berättelse – berättelsen om bikten och dess mening. Båda dessa berättelser ”gör något” i människors liv, i förståelsen av dem själva och av andra (jfr Illouz 2008).

Den stora mammabikten – en presentation

Eventet arrangerades av Bonnier Tidskrifters eventavdelning Creative i ett samarbete med tidskrifterna *Mama*, *Vi föräldrar* och *Allt om barn*, samtliga i första hand riktade till mödrar.¹ Det första året som eventet genomfördes riktade det sig till ”stressade småbarnsmammor” och år två till dem som benämndes ”livsbejakande quinnor”. Redan här, i den ton som anslogs för respektive år, anas en transformerande ambition i själva konceptet när det rör sig från att det första året adressera de ”stressade” till att andra året locka de ”livsbejakande”. År 2009 gestaltade eventets frontfigur och konferencier en mammarepresentation som i presentationen av eventet beskrevs som ”Hela Sveriges Pippi Långstrump-mamma”. År 2010 gjorde hon entré som skådespelerskan Grace Kelly. Detta år var också TV-serien/filmerna *Sex and the city* de glamorösa referensramar man arbetade utifrån för att ringa in åtråvärda kvinnoliv. Denna rörelseriktning framgår också i eventets underrubrik 2010: ”Från Galon till Glamour.” Här finns således ett erbjudande om lättnad och flärd till biljettköpande mammor.

År 1 lockade Den stora mammabikten ca 1200 deltagare till heldagseventet som gick av stapeln på lokal i Stockholm. Dagen bestod av sex programpunkter och tre sponsorinslag som hölls samman av konferencierens mellanprat. Här fick de sig till livs föredrag av en livsstilscoach om att vara ”good enough”, lyssna på en trubadur som talade om att förverkliga en dröm, möta en välkänd medieprofil som tillsammans med sin hustru berättade om att hantera vardagen, kärleken och de gemensamma företagen, höra ett litet föredrag av en psykosyntes-terapeut som talade om betydelsen av att ge barn självkänsla ta del av en sexrådgivares/författares budskap om att ha mer sex, samt lyssna till en författare/journalist som berättade om de nya tio budord för mammor som hon skrivit ihop (se också Fejes och Dahlstedt 2013).

År 2 var underhållningsinslagen mer framträdande i programmet med såväl musikframträdanden som stå-upp-nummer. Också detta år arrangerades heldagseventet i Stockholm och det samlade ca 550 ”livsbejakande quinnor”. De inslag som hade mer

1 Föreliggande artikel har inte förutsättningar för, och gör inga anspråk på att kunna göra analyser utifrån deltagarnas socioekonomiska bakgrunder. Jag saknar uppgifter över deltagarnas ålder, geografiska och socioekonomiska bakgrunder. Det är emellertid rimligt att anta att deltagare från Stockholmsområdet var i majoritet vid de båda eventdagarna samt att deltagarna i stor utsträckning finns att söka i de arrangerade tidskrifternas målgrupper. I biktbloggen figurerar de biktande mödrarna med egna alias och även här är det omöjligt att få fram mer bakgrundsfakta. Det framstår dock på olika vis som att de som är mest aktiva på denna biktblogg också driver egna bloggar som rör familjeliv.

djuplodande anspråk utgjordes av en akt där en kvinna berättade om sin svåra sjukdom samt ett nytt föredrag av psykosyntes-terapeuten från år 2009 om behovet av att "lätta på trycket". Dessutom fanns inslag av "soffprat" på scenen mellan de kvinnor som framträdde, samtal huvudsakligen fokuserade på temat sex. Under år 2010 fanns också ett antal korta filmer på DSM:s webbsida där ett antal, i olika grad välkända småbarnsmammor, fick hembesök av evenemangets frontfigur för att tala om sina graviditeter och sina liv som småbarnsmödrar.

Båda åren fanns också en så kallad biktblogg på evenemangets hemsida. I dessa kunde mammor lägga in kortare bikttexter och år 2009 kunde de även lägga upp filmer på sig själva när de biktade sig. Bikterna ingick också som en del av en tävling i vilket den bästa bikten belönades med en resa bekostnad av det resebolag som sponsrade evenemanget.

Under de två år som DSM arrangerades deltog jag i studiesyfte som betalande besökare vid båda heldagsevenen och följde aktiviteterna i biktbloggarna samt mediabevakning av konceptet DSM.² Biktbloggen är det huvudsakliga empiriska materialet i denna artikel, och då specifikt biktbloggen från år 2010. Detta urval kommer sig av mitt material från biktbloggen för år 2009 inte är komplett, då den stängdes ner strax efter att heldagsevenet genomförts, innan jag hunnit ladda ner hela materialet. Vid mailkontakt med den tidskrift som ansvarade för biktbloggens webbsida, fick jag besked om att jag inte kunde få tillgång till det borttagna materialet. År 2010 fick jag arbeta snabbare med att säkra materialet och analysen bygger på ett underlag av 192 bikter av ytterst varierande innehåll, varav ett flertal har en eller flera kommentarer. Bikterna har analyserats som diskursiva utsagor till vilka frågor ställts om på vilket sätt de kan förstås som berättelser om "jag", om moderskapsnormer och biktens betydelse i den givna historiska, sociala och kulturella kontext i vilken DSM är inbäddad (jfr Verkuyten 2003).

Intresset riktas således inte mot hur och vad de personer som framträder själva tänker om detta, utan på deras representationer, på det som kommuniceras i själva "görandet" av konceptet DSM. Artikelns syfte är att belysa (mamma)biktens meningsskapande aspekter och olika aktörers förståelse av bikt så som denna på olika vis "definieras" (konstrueras) i föredrag och i biktbloggar.³ Därför är de bikter i vilka de aktiva i bloggen diskuterar just temat bikt på en metanivå av särskilt intresse i denna artikel. Förutom dessa har några andra biktteman lagts in för att illustrera bikternas innehållsliga bredd.

2 Jag betraktar detta event som en offentlig kommersiell arena på vilken de som framträder i eventet gör detta offentligt och mot betalning. Jag har inte inhämtat informerat samtycke från eventets estradörer. När det gäller biktbloggen är denna numera nedstängd och de som biktat sig där är anonyma. Inte heller från dessa, som publicerat sina bikter i den offentliga arena som Internet kan anses vara, har samtycke inhämtats. I presentationen i denna artikel har emellertid namn och pseudonymer undvikits eller ersatts med fiktiva beteckningar.

3 Jag kommer att återge bikterna oredigerade och direkt kopierade från den nedladdade bloggen. Eventuella språkliga fel och brister i formalia är alltså i original. Signaturer har ersatts med fingerade sådana.

Det är alltså från parkett vid evenemangen och genom biktbloggen på nätet som jag studerat DSM. Materialet från eventets olika officiella arenor och det som kommunicerades till eventdeltagare från scenen utgör här en inramning av biktbloggen, då det är möjligt att höra hur den officiella bestämningen av DSM:s funktion får resonans i biktbloggen. Innan jag går vidare till de biktande mödrarnas förståelse, finns det alltså anledning att se närmare på hur ”bikt” diskursivt konstrueras i dessa officiella bestämningar och försök att fylla bikt med ett specifikt innehåll, riktat till en specifik kategori.

”Dare to share” – betydelsen av bikt i Den stora mammabikten

Bikta dina synder, vardags-ventilera dig och dela med dig till Sveriges alla mammor här (Mammabikten-ny bikt.mht 20100528)!

Denna uppmaning mötte den mamma som kände sig hugad att ladda upp en bikt på DSM:s webbsida år 2010. Besökare uppmanades också att kopiera de små bilder som hade texten ”Jag är en mammabiktare. Dare to share” och som fungerade som länkar till biktbloggen som mammorna kunde klistra in på sina egna bloggsidor. ”Dare to share” byggde på en i konceptet återkommande uppmaning att det är viktigt ”att tala ut” eller ”att prata av sig”, här manifesterat genom begreppet *bikt*. Att dela (share) var en, eller snarare *den* grundläggande idé som präglade hela konceptet DSM.

De tillfällen då betydelsen av bikt behandlades explicit i DSM visar på en viss bredd av trevande emiska definitioner. I eventet 2009 var bikt något som inte explicit definierades men som indirekt ramades in genom det som utspelade sig under eventdagen och i film- och textbikter i biktbloggen på internet. Från scenen detta år framstod bikt som att tala med varandra i större utsträckning än vad som förmodades ske, eller som underhållande avslöjanden av prekära situationer som man varit en del av. I ett föredrag ville psykosyntesterapeuten betona det positiva i att vara mamma och kalla det ”mammaskryt” i stället för bikt. Bikt framträdde då som ett belastat begrepp med associationer till synd och bekännelse av brister i kontrast till den nya funktion som föredragshållaren ville ge bikten här: ett tillfälle att lyfta fram något man gör bra, fokusera på det positiva.

År 2010 var bikt framförd från scenen främst i form av frimodigt tal om sex (som borde både praktiseras och diskuteras mer) och åldrande kroppar (gamla snippor, hängbröst och grått hår). Det skedde också ett återkommande löjgörande av den typ som benämndes ”bullmamman”, och som i olika utspel från scenen tjänade som en symbol för en barn- och familjefokuserad kvinna. Bortom det som kommunicerades från scenen var bikttemat mer genomlyst detta år. Bikt definierades vid flera tillfällen på hemsidan och i intervjuer med företrädare för eventet, samt i biktbloggen, mer samstämmigt än året innan. I ett inlägg på DSM:s webbsida inför eventet 2010, menade DSM:s frontfigur och tillika konferencier att initiativet till mammabikten var motiverat av att det finns ett behov, att kvinnor ”kän-

ner behov”, till och med ett ”stort behov”, av att dela med sig av sina upplevelser, känslor och erfarenheter med andra mammor. Hon menade att många kvinnor bär på det hon kallar för ”mamma-skuld” och att det handlar om att få ”lyfta på good looking slöjan [sic].”

I en text på mammabiktens hemsida skrev psykosyntesterapeuten (som nu också presenterades som kommunikationskonsult), fram tre värden med bikten som inte låg i linje med det ”mammaskryt” som hon året innan uppmanat till från scenen. Det första värdet hon skrev fram var att bikten gör att vi får syn på våra tankar, att bekännelseakten ”desidentifierar oss från våra tankar” (Söderberg 2010:210). Det handlar om att prata av sig, höra sig själv och få perspektiv på sig själv. Det andra värdet, syster-skap, är produkten av att känna igen sig i andras bikter. Det ger känslan av gemenskap och samhörighet, något vi, enligt terapeuten, alla längtar efter. Dessa två första värden kan sägas ligga i linje med de behov som implicerades i den refererade tidningsinter-vjun med eventets konferencier ovan, men här förde också psykosyntesterapeuten in ett tredje värde med bikten: ”Genom att prata med varandra, att öppna upp och söka inspiration från varandra sparar vi en massa terapikostnader. Inte alla problem kräver professionell hjälp, men ärliga möten.” Här adresserades de deltagande mammorna som en tänkt terapikonsumerande grupp och i såväl det första som det sista värdet står biktens terapeutiska funktioner explicit i centrum.

Om man sammantaget försöker vaska fram en förståelse av bikt i det som möter de deltagande mammorna så framträder en godtycklig och spretig hållning till det som är evenemangets kärntema. Sammantaget kan bikt vara allt och ingenting. Städar vi bort de rent underhållande bikt-inslagen i vilka prekära situationer redovisades, så landar vi, med estradörernas och arrangörernas definitioner av bikt i allmänhet och mammabikt i synnerhet, i en terapeutisk diskurs i vilken själva delandet betonas som viktigt. Att ”dela” (”Share”) som en hyllad praktik kan här förstås som ett uttryck för en rådande kulturell norm som handlar om att forma personliga problem och tillkortakomman-den till offentliga berättelser (jfr Bratich 2007:10). Den stora mammabikten presenterar sig således som ett initiativ som svarar mot ett tänkt behov och som, genom bikt-bloggen, erbjuder en plattform för delande, demaskering av fasader och igenkännande. Vi ska nu se närmare på detta och gå över till det som utspelar sig i biktbloggen.

Normalisering av vardagsynden

Innehållsligt spänner bikterna från det som framstår som relativt trivialt och in i större och djupare livs- och samvetskriser, upplevda krav och förväntningar. Som nämnts tidigare, kan den terapeutiska berättelsen hämta stoff i en oändlig källa av erfarenheter som kan beskrivas som problem (jfr Illouz 2008). I DSM återfinns i linje med detta, ett brett spektrum av bekännelser som sträcker sig från att ha ätit sina barns lördagsgodis, köpt skor till sig själv för barnbidraget och att man glömt barnet i affären, till att berätta om otrohet, om utebliven bebislycka eller ångest inför att komma tillbaka ut på arbetsmarknaden efter flera år hemma med småbarn. Det finns något att bekänna för alla och det finns också mycket att känna igen i andras bikter. Bikt-

bloggen är en initialt ofarlig plats där man ska bli bekräftad och där delandet av det intima och förmodat tabubelagda idealt inte ska kompromettera någon.

Ett exempel på en bikt som erhöll igenkännande och genererade ett antal försök till att stötta bikterskan i hennes upplevelse, finner vi i ett inlägg från signaturen Ebba som skriver under rubriken ”Orkar inte längre”:

Sitter här med min 5 veckors bebis. Klockan är 02.22. Har försökt få henne att sova sedan kl 22.00. Jag vill inte, orkar inte längre. Varför kan inte jag känna bebislycka och bebismys? Vart tog mitt liv vägen? Man får inte känna så här. Men det gör jag. Blir inga mer barn. Det är ett som är säkert.

Hon får i kommentarer svar som handlar om att andra också känt liknande saker, att det inte är fel det hon känner, att det kommer att gå över, att hon ska skaffa en bok om hur hon får ordning på barnets sömn, att hon inte ska skaffa den där boken, att hon ska ”ge upp” sin egen dygnsrytm, och att hon ska söka upp BVC för att kontrollera om hon har förlossningsdepression. I flera av bikterna är det just igenkännandet och erkännandet från andra som eftersöks genom bekräftelse i kommentarer och anslutande bikter. Det handlar då också om ett erkännande av det som biktas såsom något värdefullt att yppa (jfr Illouz 2008:185, se också Eldén 2009:189f). I de allra flesta fall är detta också den respons som ges.

Bikten som lättnad

Att, som psykosyntesterapeuten och tillika kommunikationskonsulten framhåller ovan, ”få syn på sina tankar”, implicerar att det som bearbetas i bikten är inre processer som behöver artikuleras för att vi ska kunna ”desidentifiera” oss från dem. Det ”behov” av att bikta sig som kvinnor tänks ha bekräftas/reproduceras när bikttemat som sådant blir föremål för diskussion i flera av bikterna i biktbloggen. Poängen med ”bikt-konceptet” är enligt ett inlägg, att lyfta fram ”sanningen, skammen och det som tynger” (Jonna, 27 mars). Bikterskan menar att vi behöver någon som lyssnar till ”vårt klag och bitterhet.” ”[I]bland är det helt tänket [sic!] skönt att få säga som det känns.” Denna bikt kommenteras av Signaturen ”Vi” (28 mars) som skriver att mammabikten ”söker efter det som vi mammor skamset kan känna. Ingen gillar känslan att vara arg eller irriterad på sina älskade små, men sanningen är att det är naturligt.”

Också när bikt ska exemplifieras i den tidigare nämnda kvällstidningsartikeln, framhålls skuldbeläggande som ett givet problem. Detta illustreras i intervjun med eventets konferenciéer genom en uppräkningslista av tänkbara problem som kan behöva dryftas i bikten:

Man har missat sonens musikalframträdande eller smygätit av barnens lördags-godis. Dagens mammor försummar inget tillfälle att skuldbelägga sig själva och ägnar stor tid åt att älta sina brister. Det vill trebarnsmorsan [konferenciären], 37, råda bot på.

Det egna skuldbeläggandet framträder här som ett centralt problem för mammor av idag och DSM presenterar sig som en lösning på detta. En biktare berättar exempelvis att hon redan efter tre månader längtar efter att få börja jobba. Hon saknar sitt jobb varje dag och undrar om det bara är hon som känner på det här viset eller om det finns fler. Frågor som rör dåligt samvete återkommer ofta i bikterna och handlar om sådant som att biktaren undrar vad förskolepersonalen tycker om att hon har dottern på dagis trots att hon är arbetslös, eller, som i en annan bikt, att dåligt samvete över att inte minnas hur mysigt det var med amning och närhet när barn Ett och Två var spädbarn eller att använda en del av barnbidraget till att gå till frisören i stället för att spara pengarna till barnet när det blir vuxet.

I biktbloggen finns en osäkerhet hos några av de biktande mammorna om var gränserna går för när man ska känna skuld. Det handlar om att finna balans mellan föreställningar om hur man kan vikta självförverkligande och självuppoffring i betydelsen att vara en god förälder som ser till sina barns behov. I en bikt som handlar om att helst vilja ha ett barn av ett specifikt kön, och i kommentarer som följer på denna skriver man också explicit om ”förbjudna känslor” och att det finns saker som man inte får säga. Signaturen ”Jag” (28 maj) skriver under rubriken ”Är det hemskt/fel?”:

Jag har en dotter. En helt underbar dotter! Hon är inte ett ”svårt” barn. Hon är faktiskt väldigt lugn och snäll och väldigt glad mestadels av tiden. Men dom dagar hon faktiskt är arg så visar hon ett starkt temperament. Hon är väldigt lik mig och jag var extrem till och från när jag var barn. Jag älskar barn, jag skulle vilja ha två barn men jag kan inte/vägrar skaffa fler barn. Dels för att jag hade en extremt jobbig graviditet och mest för att vårt äktenskap är så svajigt. Många är på mig om att skaffa fler barn. Många tycker jag är dum för att jag inte vill ha mer än ett barn. Många säger att min dotter kommer bli en bortskämd unge. Jag har alltid levt med bra värderingar; du ska jobba hårt för dina pengar/saker osv. Men en annan sak som gör att jag inte vill ha fler barn är vikten. Usch det låter hemskt. Men jag har i många år kämpat med vikt trots att jag tränar som en däre och äter sjukt nyttigt! Och jag vill inte gå upp i vikt. Jag vågar inte skaffa fler barn. Jag tror inte jag klarar det. Men är det så fel?! Dom dagar min dotter blir på ett extremt dåligt humör (inte ofta men ändå) så vill jag bara slita av mig håret. Jag känner mig då som en dålig mamma! Jag vill och försöker vara det bästa jag kan men inte till mer än ett barn...

Bikten här är en form av vädjan om att lösas från förväntningar som individen inte förmår uppfylla. Här formuleras implicit ett tryck i form av kärnfamiljsnormer och kroppsideal. Genom bikterskans egen osäkerhet över hur hållbar den nuvarande parrelationen är, över hur långt den egna kapaciteten räcker för att kunna säga sig vara en bra mamma, samt en önskan om att kunna hålla vikten, ställs hon i ett korstryck av förväntningar. Hur ska exempelvis föreställningar om den ideala kroppen vägas mot förväntningar på att det skulle vara önskvärt att föda två barn? Här mobiliserar bikterskan argument som syftar till att blidka de läsare som äger möjligheten att i kommentarfältet

befria henne från hennes dilemma. Bikten blir också en självrepresentation av en karaktärsfast och i övrigt moraliskt klanderfri person som lever med ”bra värderingar; du ska jobba hårt för dina pengar/saker osv” och som ”tränar som en däre och äter sjukt nyttigt.” Genom att försäkra mottagaren av bikten om att det finns en önskan om att vilja och försöka vara det bästa hon kan för *ett* barn, ansluter hon till den idé som var kärnan i ett av evenemangets föredrag år 2009: att nöja sig med att vara ”good enough”. Att sträva efter detta tillstånd beskrevs som en förlösande hållning av den livscoach som, från scenen, själv vittnar om att ha blivit sjuk av omsorg om andra.

Det handlar alltså om att, i bikten, formulera en kravposition där skuld kan reduceras, om att kunna släppa kraven på sig själv. Här förefaller emellertid upphov till skuld också vara självproducerat/förvällat, något som var och en styr över, något som man alltså kan undvika genom livsval (jfr Illouz 2003:163ff). Bikten blir individens lösning på ett strukturellt tryck när den egna erfarenheten saknar externa referensramar. Problemet som upplevs formuleras inte som just ett problem, utan som en upplevelse som biktas med syfte att få bekräftelse på att tankar, känslor och handlingar känns igen av andra.

I bikterna framkommer också strategier för att balansera implicita förväntningar på hur moderskap bör framlevas och samtidigt hävda egna behov i vardagen. Exempelvis biktar en mamma följande: ”Jag blir dålig i magen av att amma. Det säger jag till min man varje kväll, men istället låser jag in mig med härliga tidningar och en stor kopp kaffe på toa...” Att låsa in sig på toaletten visar sig vara en strategi i fler bikter. Signaturen Mia (24 maj) skriver:

Med risk för att min man och mina barn kommer att tycka att jag är alldeles förfärlig... För länge sedan rökte jag – och då hade jag alltid en ursäkt att gå ifrån. Men vad skulle jag göra när jag inte längre rökte! Så... jag kom på ett sätt: – oj, jag är lite dålig i magen – har nog fått i mig lite laktos... Och så låser jag in mig på toaletten och spelar spel på min mobil, i ungefär en halvtimme. Sedan tar jag lite papper (så att det hörs), knöglar lite med det och spolar, tvättar händerna och går ut. Då är jag en mycket lugnare mamma. Alltså ett tips till alla mammor, och pappor förstås. /kram

I dessa bikter, som ofta röner uppskattning och igenkännande, sker inget direkt ifrågasättande av de normer som leder till att de är beredda att ta till lögn för att freda sig. I stället handlar bikterna om hur man i en slags bakvänd frimodighet upprätthåller idéer om att moderskap handlar om att leva upp till ett självupppoffrande ideal.

Ett annat exempel på ”knep” för att få andrum är en bikt med rubriken ”TV_n är bästa barnvakten?” av signaturen ”Maria” (16 mars) och i de kommentarer som denna genererar. I dessa bekänner fler biktare att de tycker att TV:n är en bra barnvakt som ger dem egen tid (för att de ska kunna tömma diskmaskinen, laga mat och dricka en kopp te i lugn och ro). Bekännelserna brottas med en önskan om egen tid, något som inte framstår som självklart i sin ordning. Inte heller framstår det som förenat med ett gott föräldraskap att låta barnen se just på TV för att skapa en stunds egen tid.

Bikten som manifestation av likhet

Genom delandet, bikten av skuldbelagda handlingar, och igenkännandet hos andra, sker emellertid också i många fall en normalisering av de normbrott som lyfts fram i bikterna. Detta såg vi ovan exempelvis i konstaterandet att det är "naturligt" att vara arg eller irriterad på barn. Ett annat exempel på detta finner vi i motiveringen till den bikt som vann bikttävlingen år 2010:

Att glömma sitt barn är en mammas värsta mardröm och något man helst inte berättar om det händer. För det gör det. Maja biktade sig om när hon glömde sin en veckas gamla son under bananerna inne i mataffären. Ärligt och härligt. Tack Maja för att du delar med dig och stort grattis till resan!

(motivering till vinnande bikt 2010)

Majas bikt: Jag är mamma till en snart 25-årig kille och en 5-årig tjej. Jag var 23 år när jag fick min son. Första gången vi skulle handla satt han i bilstolen och jag bar honom. Jag gick runt och tog vad jag skulle och sen ut i bilen igen. När jag sitter där i bilen känns det lite tomt... Till slut kommer jag på att va faan det är ju [sonen] som saknas. Jag smyger in i affären igen, det var mycket pinsamt... Hittar bilstolen under bananerna, som tur är sover han ännu. Jag skyllde det på amning och förstagångsmamma... Han var ju bara en vecka gammal!

(vinnande bikt 2010)

Att föräldrar glömmet sina barn i affären framstår här som något som behöver komma fram i ljuset. Det är en förälders värsta mardröm, men det händer, enligt motiveringen. Att dela detta är "härligt och ärligt" och kvalificerar till vinst i tävlingen. Genom de generaliseringar av normbrott som sker i biktbloggen, sker således en reducering av skuld. Budskapet lyder att du inte är ensam och att det du gör är vanligt. Detta bidrar också till konstruktionen av DSM som ett särskilt slags tillåtande och förlåtande gemenskap.

Etablerandet av en tänkt gemenskap var en central komponent i DSM och pågick på flera nivåer både från scenen och biktbloggen både år 2009 och 2010. Förenade i moderskap (år 2009) och i systerskap (år 2010) är publik och föredragshållare förtroliga med varandra. Alla tänks här redan dela referensramar och förutsätts förstå och roas av samma undertoner när exempelvis anspelningar på sexualitet görs eller när det vid två olika tillfällen lösryckt refereras till biofilmen *Sex and the city 2*. I ett ytterligare förstärkande av föreställningen om en gemenskap byggd på förtrolighet och beaktelser uppmanar konferencieren publiken att komma ihåg att: "what happens in Vegas stays in Vegas" år 2009 och att "What happens in [platsen för eventet], stays in [platsen för eventet]" år 2010. Etablerandet av denna gemensamt filtrerade förståelse av sin situation blir en del i det meningsskapande som är kopplat till detta terapeutiskt orienterade populärkulturella evenemang. I en studie om resurser för att utveckla det goda parförhållandet konstaterar också Sara Eldén (2009:57) att:

den populärterapeutiska kulturproduktionen visar sig här bli en öppnare eller en katalysator [...] som legitimerar diskussioner om teman och ämnen som tidigare inte ansetts lämpade för det offentliga, diskussioner som i hög grad bärs upp av igenkännande och känslan av att inte vara ensam.

I denna gemensamma ansats att normalisera upplevda normbrott aktualiseras förståelsen av normalitetsbegreppet som bärare av de dubbla innebörderna i vilka såväl det önskvärda (det normativa) som det vanliga (det observerbara) beskrivs (Hacking 1990). Det föreskrivna blir i DSM önskat och det som konstrueras som det ”vanliga” blir det önskade. Genom att slå fast praxis blir normen avfärdad som ogiltig. Att våga tala om det ”som vi mammor skamset kan känna”, som signaturen ”Vi” uttryckt det tidigare, kan här förstås som ett slags implicit uppgörelse med normer genom att egna och andras tankar/känslor/erfarenheter generaliseras. Det är genom detta som lättnad från vissa upplevda förväntningar kan ske.

Kampen om bikten

En bikt handlar just om att erkänna något som man inte vill erkänna egentligen, dvs troligtvis inte så positiva saker.

(Tina, 27 maj)

Att våga dela och att utmana normer sker på så vis inom ramen för skapandet och återskapandet av en diskursiv gemenskap där en viss typ av handlingar, tankar och känslor ska utmanas, men där vissa andra sanktioneras negativt. Deltagarna värnar om biktbloggen som ett slags frirum som inte får bli en plats där normaliseringen av det skuldbelagda ifrågasätts. Här kan vi se hur bikterskorna gör metakommentarer till biktpraktiken när det uppstår en kamp mellan två underdiskurser till den terapeutiska diskursen: den som hyllar det positiva och den som i sammanhanget värdera att lyfta det negativa.

I sitt föredrag vid evenemanget år 2009 uppmuntrade, som nämnts tidigare, psykosyntes-terapeuten till ”mammaskryt” i stället för mammabikt. Publiken fick i uppgift att var och en vända sig till den som satt närmast och berätta för henne om sig själv som en bra mamma. Ljudnivån i salen ökade tillfälligt och efter någon minut konstaterade terapeuten nöjd från scenen att det fungerat. Men mammaskryt finner i övrigt inget större stöd varken bland merparten av de biktande mammorna i bloggen eller i evenemangets bärande idé. Det uppstår i stället en motsättning i DSM-konceptet när två bloggskribenter, i olika bloggtrådar, vill uppmuntra positiva inlägg och klagar på den gängse negativa tonen i bikterna, något som inkräktar på biktens tänkta funktion som plats för ”klag och bitterhet.” I den retoriska sammandrabbning som sker blir föreställningar om biktens mening explicit formulerade.

Detta aktualiseras i den diskussion som inleds av signaturen ”Pia” (26 maj) som gör ett inlägg under rubriken ”Trött på ert förbannade gnäll”:

Nu får ni ger er alla morsor. Vad är det med er? Jag går in här och läser varannan dag och det är BARA massor av gnäll. Ville ni inte ha barn? Har ni inte längtat? Är inte ert barn det finaste, vackraste mest underbara för er? Är inte vakna nätter osv värt det? Skärp er, bygg ett liv med ert barn ist för att gnälla över livet ni har idag, instängda och inte kan göra någonting? GÖR NÅGOT med DITT barn!

Inlägget provocerar och startar upp en kedja av kommentarer. Sammanlagt finns det under det dygn som följer på publiceringen av inlägget 27 kommentarer. Av dessa är 16 kommentarer från 7 andra mammor och 11 kommentarer är svar som "Pia" själv skrivit. "Pia" går ut ganska hårt i sina inlägg när hon ifrågasätter behovet och lämpligheten i att "gnälla" och går så långt som att ifrågasätta de gnällande mammornas val att skaffa barn. Hon skriver i en kommentar till sitt eget inlägg:

Det låter på folk här som att dom hatar livet, är handikappade för att dom har barn osv. Jag tycker synd om dom som har det så och jag tycker synd om Barnen. Men vad fan, vi är vuxna människor, hur klarade man av ett jobb om man inte klarar av att ta hand om sitt barn.

I kommentarerna anklagas hon, om jag ska göra en tolkande sammanfattning, för att förneka problem eller göra anspråk på att leva ett "perfekt liv". Här sker en normalisering och, som kommer att framgå, till viss del också en romantisering och idealisering av det mindre perfekta liv som kommer till uttryck i bikterna.

Ett annat bemötande hävdar att hon inte vet vad hon talar om. "Pia", som ifrågasätter de biktande mödrarnas grunder för att alls skaffa barn, avfärdas som mindre vetande och oerfaren i flera kommentarer. De i bloggen självutnämnt mer erfarna mammorna, söker blottor i "Pias" inlägg och kan avfärda hennes lycka med att hennes barn ännu bara är 4 månader. Så här kommenterar signaturen "Vi"(28 maj):

Såg i din blogg att din dotter är 4 månader, du har alltså haft den "lättaste" tiden med din bebis (så länge barnet inte har kolik eller något annat). Bortsett från att min dotter var sjuk mycket hennes första 3 månader så var hon också en ängel då, var snäll med sömn och gnällde, skrek nästan aldrig. Så vänta bara.. :D

I en annan kommentar av signaturen "Skärpt"(27 maj) bemöts "Pias" inlägg på följande vis:

Pia; who are you to judge?? Du får ju ta å lämna mammabikten snarast! Jag hoppas någon puttar ner dig från din höga häst snart, för du har inget konstruktivt att komma med. Du låter som en classic hater och sånna behövs inte!

”Pia” diskvalificeras som talare i detta forum och hon konstrueras som ofärdig i framlevandet av sitt liv. Uttrycket ”perfekt” kommer upp i flera kommentarer som ett skällsord. Signaturen ”Sandra” (27 maj) definierar ett ”perfekt liv” och lägger en slags förbannelser över ”Pia” när hon skriver:

om du nu har ett så perfekt liv, en sambo som hjälper till, en dotter som nästan aldrig gråter, och som har sovit hela nätter nästan sedan hon föddes. då kanske du har lite svårt att relatera till de mammor som har exempelvis kolikbarn, eller barn som är allmänt gnälliga och kinkiga för allt. alla barn är olika svåra att handskas med..jag hoppas att du får ett krävande barn någon gång, så kan du få känna på hur det kan kännas att få vara vaken flera nätter i rad i veckors tid, och det är ju bevisat att sömnbrist gör en på sämre humör, dessutom minskar förmågan att koncentrera sig.. för övrigt så är det lika illa enligt lagen att köra bil rattfull som att köra bil när man är trött, det säger ganska mycket om hur viktigt det är att man är utvilad.. ta en funderare innan du gnäller igen...

Mammabikten blir här en till synes väldefinierad arena, en särskild diskursiv gemenskap där ”Pia” inte hör hemma. Signaturen ”Sally” (27 maj) försöker, med ett inlägg i ordväxlingen, förklara hur Mammabikten ska användas:

Detta heter ju mammaBIKTEN vilket indikerar att här får vi ta upp sådant som vi annars inte skulle våga prata om. En slags ventil där det får pysa ut lite. Jag tycker det är bra att det finns ett ställe där man kan få skriva av sig om sådant som är jobbigt i livet. Mammabikten erbjuder en plattform för detta. Att läsa om andra människors svårigheter kan vara smärtsamt. Men jag tycker det är viktigt att vi delar med oss av våra tankar och upplevelser, såväl positiva som negativa.

”Eila” (27 maj) skriver i ett inlägg riktat till ”Pia”:

Du har missat HELA poängen med Mammabikten. Läs på, läs rätt! Inskränkta människa...

Tjugo minuter senare gör hon ett nytt inlägg:

Detta är ett ställe där man får ösa ur sig skit när man mår skit. Att må skit ibland är mänskligt och det gör man vare sig man är mamma eller inte. Tanken är att man ska kunna yppa sin bikt i etern och sedan förhoppningsvis må bättre.

Denna typ av argument återfinns som en del i den terapeutiska diskurs som dominerar DSM-konceptet. Att tala ut är en värderad handling och en förutsättning för att kunna må bra. ”Pia” är i detta sammanhang en anomali. Signaturen ”Vi” skriver:

Oj vad du är perfekt som aldrig gnäller, det är du rätt ensam om (iaf om jag jämför med de människor jag känner). Dock gnäller du juh i ditt inlägg, inte på ditt barn dock. Låt dom gnälla, mår du så dåligt av att läsa, sluta läs, denna sida är till för gnäll och bikter. Ärliga känslor. När man skriver av sej/gnäller så överdrivs det ofta då känslorna då är så starka. Sömnbrist t.ex. är bevisat att gör människan mindre tålmodig, mindre "vaken" i sitt tänkande och känsligare i måendet. Jag har inte läst min mammas gnäll på mej eller situationen när jag var barn, men vi har pratat om det och ja, i vuxen ålder är jag lättad och tacksam för det mamma delat med sej, ger mej större perspektiv. Du verkar lite bitter av någon anledning (utöver detta mamma-"gnäller"-på-sitt-barn).

Det handlar om att släppa fram "ärliga känslor", här i form av "gnäll och bikter". Ännu tydligare blir signaturen "Synd" (27 maj) där "Pia" bemöts som inte helt mänsklig om hon menar allvar med att hon är helt nöjd med livet:

Jag förstår inte hur du kan skriva ett sånt inlägg. Du gnäller ju och klagar själv i detta inlägg. Vad andra mammor skriver borde inte spela någon roll för dig. Precis som du tycker du har rätten att yttra dig om något har väl dessa mammor det också! Jag älskar min tös mer än allt på denna jord och lite till men vissa saker kan vara tuffa ibland och då behöver man få gnälla av sig lite. Att bara "stoppa" undan alla känslor man har kommer förgöra en totalt! Dessutom är man inte mer än människa. Varför inte erkänna det då, att man är mänsklig. Att inte allt är som en dans på rosor! För den som tror/säger att allt är perfekt i livet som mamma, partner osv inbillar sig en massa strunt. Om livet inte hade lite motgångar eller mindre bra händelser skulle man inte uppskatta allt. Jag tycker det är bra att det finns mammor som "gnäller"... Bättre det än dom föräldrar som istället låter all negativ energi gå ut över sina barn. Livet är inte enkelt och hur tråkigt vore inte livet om allt vara så himla bra och positivt! Det är min åsikt! =)

Flera kommentarer andas en hållning där "Pia" "genomskådas" på liknande sätt. Bland annat tillskrivs hon problem som hon inte själv erkänner. Men "Pia" är inte bara genomskådad, hon är exkluderad och dömd till att prövas hårt i framtiden. "Pias" ifrågasättande av "gnället" och efterlysning av något positivt omformuleras som "bitterhet" eller till att hon är en "klassisk hater". Här tillkommer också en aspekt av bitterhet som presenterar möjligheten att den som inte "delar" kan vara en sämre förälder. Här sammanstrålar biktnormer med moderskapsnormer. Tilltron till "yppandets" helande funktion genomsyrar, som redan nämnts, hela konceptet och utgör en bärande del i en terapeutisk diskurs. I denna anammas en omsorg om det psykiska välmåendet som en del av moderskapsprojektet. Att inte "yppa" framstår som negativt och som uttryck för förnekelse. Att inte "yppa" kan göra en till en sämre mamma.

I ett nytt inlägg, ett dygn efter det första, efterlyser "Pia", som konsekvent genom ordväxlingarna representerar en föreställning om betydelsen av att vara lycklig med sitt barn och i sitt moderskap, bikter med "lyckliga minnen med era barn". Detta genere-

rar ytterligare 11 kommentarer i vilka hon återigen avfärdas och hänvisas till det som konferencieren sa i den tidningsartikel som nämnts tidigare – att det handlar om att lyfta på ”good looking slöjan” och att detta därför inte är platsen för lyckliga minnen.

Här kan vi alltså se hur två samtidiga diskurser i en terapeutisk kultur kolliderar: en som premierar att lyfta på ”good looking slöjan” och som uppmuntrar att tala ut och gnälla, en som vill framhålla det positiva och i stället premierar framställandet av lycka, något som också återfinns i psykosyntesterapeutens efterlysning av ”mammaskryt”. Detta är en diskurs som leder från det som benämns som *positiv psykologi*. Detta är, enligt Sara Ahmed (2010:9) en fåra av såväl akademisk som populärkulturell psykologi som i stället för att fokusera på det som gör livet svårt, vill lyfta det som gör människor lyckliga. Logiken i detta är att lycka blir både verktyg och mål för ett lyckligt liv. Att tala om sin lycka ska alltså generera lycka (ibid.:200). I biktbloggen premieras emellertid den diskurs som präglas av en stark kulturell föreställning om det goda i att erkänna smärta, att ”dela” och då lösa de tabun och göra upp med den ”skam” som tidigare förknippats med exponeringen av sina problem eller sin ångest. Den utmaning som ligger i ”dare to share”, att våga dela, implicerar här i stället att den som *inte* ”delar”, det omedierade självet, är den som har problem (jfr Furedi 2004:43, Fraser 2007:184, Johansson 2008:193). Detta kommer till uttryck i upprepade uppmaningar om att ”lätta på trycket” eller ”pysa ut”; att ”lyfta på good looking slöjan” eller att ”erkänna något man inte vill erkänna.” I biktbloggen identifieras ”Pia” som ett sådant omedierat själv. Bekännelsen av det negativa är här förknippat med ärlighet, autenticitet och förhoppningen om att detta ska göra att man kan ”må bättre” (se kommentar av ”Eila” ovan) medan det positiva och ett tillskrivet anspråk på att leva ett perfekt liv framhålls som förljuget och något som ”kommer förgöra en totalt” (se ovan ”Synd” 27 maj). DSM främjar således en idé om att den som inte vill eller kan verbalisera sina problem i linje med den i biktbloggen dominerande diskursen löper risk att drabbas av psykisk ohälsa.

Det finns också andra inlägg i biktbloggen där dess tänkta funktion utmanas genom inlägg som ytterligare ”skuldbelägger”. Den mamma som skriver i biktbloggen att hon inte tycker om att vara mammaledig, att hon längtar efter att börja jobba, får exempelvis frågan om varför hon alls skaffat barn, i en kommentar till hennes bikt. Det förekommer också bikter som moraliserar över andra mödrar, såsom signaturen ”Jenny” (3 maj) som under rubriken ”Jag ser ner på mammor som...” och därefter räknar upp uttryck för bristande föräldraskap i form av att avstå amning, ge napp, använda TV:n som barnvakt, lämna bort barn under ett år för att själv få ”intellektuell stimulans.” Denna bemöts med flera kommentarer i vilka vissa skribenter inte tar ”Jennys” bikt på allvar, utan antar att den snarare är tänkt som ett sätt att provocera, medan andra blir uppenbart provocerade och arga. ”Jenny” svarar på detta med följande replik:

[Namn på 2 andra bikterskor], inte mitt problem att ni blir så outsägligt provocerade. Detta var inte min avsikt. Det kändes bara så skönt att få BIKTA sin inre domare helt ohämmat. Jag trodde att alla bikter var tillåtna här, även såna som den här. Min bikt är vad jag tycker och tänker, helt sann och ärlig från min sida.

Denna typ av inlag blir kontraproduktiva i förhållande till den dominerande rationaliseringen av biktbloggen då de snarare söker upprätthåller de normer från vilka de flesta bikterskor vill lösas. Oavsett om ”Jenny” avser att provocera eller enbart ”bikta” dessa i sammanhanget mindre korrekta uppfattningar, så innebär hennes bikt att hon utmanar biktens funktion.

En hierarki av lidande

Det är, som vi sett ovan, i de fall då biktnormen ifrågasätts som bikten och dess mening blir artikulera. Här sker också en kraftmätning i att vinna legitimitet för att avgöra hur bikt ska förstås i detta sammanhang. I ett ytterligare inlägg där den negativa tonen ifrågasätts kommer det i stället att handla om att positionera sig och att skapa legitimitet för att vara den som får avgöra nyttan med bikten i detta forum. Detta kommer till uttryck när signaturen ”Nina” (28 maj) skriver under rubriken ”Är det bara jag som älskar livet...?”:

Hejsan... Denna sida va ny för mig.. men min fråga är–varför är alla så negativa? Jag blev helt chockad o ledsen över alla mammor som mår dåligt =(Själv har jag haft ett rent helvete med min sons pappa, gått igenom en bitter vårdnadstvist i tingsrätten där jag vann efter 2 års orimligt kämpande... men jag älskar ändå livet o vardagen. Det kanske är så att om man haft de riktigt riktigt tungt...så växer man som person o får andra synsätt på livet? Jag har varit ensam med min son sen han va 10månader då pappan (efter 7år sambo) tyckte de va roligare att festa o flirta ”sova över på jobbet” än att vara hemma med en ammande nysnitad mamma... Jag mår så dåligt i relationen men jag bestämde mig – NEJ nu får de va nog. Det är MITT liv – mitt barn o jag vill att vardagen ska vara rolig full me skratt o kärleksfull. Så vi separerade. De va de tyngsta o bästa jag gjort. Nu efter 4år träffade jag en helt fantastisk man... men det är inte därför jag är lycklig– det är bara en liten positiv parentes. Utan JAG är lycklig att jag fått gåvan att vara mamma... –jag tackar Gud varje dag för att jag är frisk..för att jag inte är döende o att mitt barn är friskt. Livet är en gåva– varje dag. Kram till er alla fantastiska mammor– ni är bäst!!

Trots att Nina också ifrågasätter den negativa tonen i biktbloggen, skiljer sig tonen i kommentarerna en aning från de som lämnades till ”Pia” tidigare. Här uppstår i stället ett slags kamp om lidandet, om vem som vet något om att ha det verkligen svårt och vem som har rätt att gnälla. Signaturen Ina (28 maj) tar upp stridsyxan i en kommentar:

[V]ad trött jag blir... på alla som tror att andra är gnäll-puttar bara för att man själv haft ett helvete. jag är uppväxt med psykopatisk far, en mor med ständiga psykoser och självmordsförsök, min far och bror utsattes för ett brutalt mordförsök för några år sedan... eh... jo, jag har haft det tungt. men låt mig få gnälla

över att min man vill att jag ska banta, låt mig få må dåligt över vardagens ”trivialiteter”. låt även de lyckligt lottade som inte varit med om sådana trauman få gnälla. livet är en dans på rosor, där taggarna ingår – låt oss inte ignorera dom. jag är nybliven mamma, min son ger mig mening med livet, glädje, kärlek. men jo... jag har fortfarande ångest. existensen är svår.

Berättelserna om det egna lidandet eskalerar i dessa bikter. De egenpresenterade problemen positionerar bikterskorna i en hierarki av lidande. DSM kan i detta avseende beskrivas som en flyktig mediabaserad sammanslutning som Illouz (2003:173) benämner *community of suffering*.

These communities are at once textual, biographical and emotional. But more interesting, they are created by the fact that storytellers act as their own or as one another's expert, and use the generality and abstractness of experts' discourse to frame and respond to stories (ibid.:173).

I en gemenskap bygd på lidande, träder aktörer här fram och intar en form av expertpositioner. Lidandet fungerar då som en form av det som Bourdieu (1990) benämner symboliskt kapital, de resurser som erkänns som tillgångar. Den terapeutiska biografien som en berättelse om det egna lidandet ger auktoritet i biktbloggen, ett fält där striden rör vilka värden som ska ha giltighet och vem som har legitimitet att yppa vad. Ju svårare bakgrund, desto större utrymme har biktaren att sätta ribban i biktbloggen.

Avslutande kommentarer

Berättelsen om ”jag” praktiseras här i ett annat slags rum än det som uppstår vid ett privat samtal med gud eller från divanen hos psykologen. Den kommersiellt initierade bikten praktiseras och begripliggörs här på en offentlig arena i ett offentligt delande av upplevda tillkortakommande och samvetskriser. Detta nya ”rum” är inte bara ett virtuellt baserat rum för textproduktion, det är ett diskursivt situerat och konstruerat rum i en specifik social, kulturell och historisk kontext, i vilket bikt blir en viss typ av praktik där ett visst slags innehåll organiseras för och av ett visst subjekt: en ”mamabiktare”.

Att bikta här är inte en praktik som, liksom den religiösa bikten, handlar om förlåtelse som följs av individens fortsatta förbättring av det egna handlandet eller tankemönstret. Biktbloggen är, enligt såväl arrangörer som de biktande själva, en arena för att göra upp med ”mamma-skuld”. Både genom de metakommentarer som bikterskorna gör om biktens betydelse och genom att se på bikternas innehåll (bortom de mer underhållande biktinslagen) framträder en stark tilltro till biktens befriande potential. Denna består i att igenkännas, erkännas och att normalisera normbrott. Bikten erbjuder således mödrarna tillfälle att, med en pneumatisk metafor, kunna lätta på trycket och erhålla skuldlettad i form av möjligheten till generalisering av de upplevda problemen i en flyktig och anonym gemenskap med likar.

Bikten framstår i sammanhanget också som ett särskilt slags positivt sanktionerad självrepresentation som inte får utmanas. Den berättelse om ”jag” som premieras är inbäddad i det psykologiserade vardagslivet, i en terapeutisk diskurs. Bikten är personlig och inte tillgänglig för ifrågasättanden och biktbloggen ska vara ett frirum utan pekpinnar.

Bikterna positionerar också dess utövare som diskursivt kompetenta aktörer i en terapeutisk kultur. Bikterna kan på så vis förstås som det som Illouz (2008:196) benämner ”narratives in action” genom vilka berättaren uppvisar att hon är i färd med att ”understanding, working at, and overcoming (or not overcoming) one’s problems” (ibid.). Bikten blir då ett sätt att projicera fram en bild av ett önskvärt ”jag” (jfr Foucault 1994:216). Detta framstår som en viktig aspekt av delandet då det positionerar de biktande som värddiga deltagare i det särskilda slags gemenskap som utgörs av de som vågar dela (dare to share).

Biktandet är således inte på något sätt en meningslös handling. Den är, för de allra flesta som gjort inlägg i biktbloggen, på allvar. I dessa återopas berättelser om ”jag” i vilka uttrycks verkligt upplevda dilemman och skuldkänslor, verkligt upplevda livskriser och lättnad när den egna erfarenheten bekräftas av andra. Bikterskorna är i detta övertygade anhängare till den terapeutiska kulturens dominanta credo: vi behöver få tala ut! Eller som en av de biktande uttrycker det ”Att bara ’stoppa’ undan alla känslor man har kommer förgöra en totalt!” De ansluter på så vis, i hävdandet av bikters funktion, till en terapeutisk diskurs i förståelsen av biktpraktiken som sådan, av sig själva och av varandra.

Med denna till synes normtrotsiga praktik och bikten som något som genererar känslan av det som en av DSM:s estradörer benämner ”systerskap”, väcks också frågan huruvida bikterna kan ses som motståndshandlingar. På en nivå kunde de kanske vara det. När förväntningar formuleras som svåra att leva upp till kan en potentiell arena för ifrågasättande öppnas. Men den idé som frodas friskast i DSM är bikten som normaliserande av det som skaver det egna samvetet. Det handlar om att skapa en individ som duger i en given social, kulturell och historisk kontext: en mamma som är ”Good enough”. Biktbloggens skribenter må brottas med tankar, känslor och handlingar som är ”förbjudna”, men den är inte egentligen normkritisk. Det kraftigaste motståndet mobiliseras indignerat när en specifik tolkning av den terapeutiska diskursen ifrågasätts av en annan specifik tolkning, i det att det positiva efterlyses i en av bikterna.

Det finns, i DSM, således inget motstånd som uppmanar till att tydligt formulera eller förändra de strukturer i vilka pressade mödrars erfarenheter görs. Sennett (1993:221ff) belyser detta med att vara ett ”vi” när vi upphört att ha en kollektiv identitet (något som skulle kunna vara en bas för gemensam handling) och i stället korsar sammanslutningar som vilar på individualitet och individers behov. I detta blir den biktande gemenskap som formeras runt något som skulle kunna vara ett politiskt tema inte bas för kollektiv handling, utan ett självändamål. Ur ett sådant perspektiv går det inte att se att DSM åstadkommer något mer än en tillfällig lättnad för individer. I stället för att formulera ett gemensamt problem handlar det alltså om igen-

kännande och erkännande i vilket bikterskorna blir påhejade av varandra i att dricka kaffe och spela mobilspel i lugn och ro på toaletten i visshet av att deras upplevelser delas av andra.

Referenser

- Ahmed, S. (2010) *The Promise of Happiness*. London: Duke University Press.
- Bourdieu, P. (1990) *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- Bratich, J. (2007) ”Programming reality: Control societies, new subjects and the powers of transformation” i D. Heller, (red) *Makeover television: Realities remodeled*. London: B Tauris.
- Dahlstedt, M. (2008) ”Viljan att ’göra om sig’: Terapeutiska tekniker, social och emotionell träning” *Locus* 3–4.
- Elden, S. (2009) *Konsten att lyckas som par: Populärterapeutiska berättelser, individualisering och kön*. Lunds universitet: Lund dissertations in sociology.
- Fejes, A. & M. Dahlstedt (2013) *The confessing society: Foucault, confession, and practices of lifelong learning*. London: Routledge.
- Fraser, K. (2007) ”Now I am ready to tell how bodies are changed into new bodies...: Ovid, The metamorphose” i D. Heller (red.) *Makeover television: Realities remodeled*. London: B. Tauris.
- Foucault, M. (1990) *The history of sexuality I: an introduction*. New York: Vintage Books.
- Foucault, M. (1994) ”Sexuality and solitude” i P. Rabinow (red.) *Michel Foucault. Essential works of Foucault 1954–1984. Ethics*. London: Penguin Books.
- Furedi, F. (2004) *Therapy culture: Cultivating vulnerability in an uncertain age*. London: Routledge.
- Gullestad, M. (1996) *Everyday life philosophers: Modernity, morality, and autobiography in Norway*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hacking, I. (1990) *The taming of chance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoff Summers, C. & S. Satel (2006) *One nation under therapy: How the helping culture is eroding self-reliance*. New York: St. Martin’s Press.
- Illouz, E. (2003) *Oprah Winfrey and the glamour of misery: An essay on popular culture*. New York: Columbia University Press.
- Illouz, E. (2008) *Saving the modern soul: Therapy, emotion, and the culture of self-help*. Berkeley: University of California Press
- Johansson, T. (2006) *Makeovermani: Om Dr Phil, plastikkirurgi och illusionen om det perfekta jaget*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Johansson, T. (2007) *Experthysteri: Kompetenta barn, culringföräldrar och supernannies*. Stockholm: Atlas.
- Madsen, O.J. (2012) *Den terapeutiske kultur*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Rose, N. (1998) *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999) *Powers of freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sennett, R. (1993) *The fall of public man*. London: Faber and Faber.
- Shore, C. & S. White (2000) "Coercive accountability: The rise of audit culture in higher education" i M. Strathern (red.) *Audit cultures: Anthropological studies in accountability, ethics and the academy*. London: Routledge.

Kontaktuppgifter till författare

Åsa Bartholdsson

Akademin Utbildning, hälsa och samhälle

Högskolan Dalarna, 791 88 Falun

Tel: 073-986 64 86

E-post: aba@du.se

Författarpresentation

Åsa Bartholdsson är lektor i socialantropologi vid Högskolan Dalarna. Hennes forskningsintresse är barn- och utbildningsantropologi, och hur terapismiljön kommer till uttryck i förskola och skola, med särskilt intresse för de yngre barnens institutionella fostran samt föreställningar om föräldraskap i samhällets socialiserande institutioner.

”Alltid saknad – aldrig glömd” *Om emotionella drivkrafter inom Missing People Sweden*

”Forever missed – never forgotten”: Emotion and action in a Swedish voluntary search and rescue organisation

The article explores the phenomenon of voluntary policing, through a case study of the voluntary search and rescue group Missing People Sweden (MPS). The article focuses on how a collectively upheld emotionology guide members' views on the problem MPS is engaging, how this problem should be engaged, and why people should join MPS in its activities. The material used was gathered in spring 2014; through eight semi-structured interviews, document studies and four participant observations of the organisation's activities. The results indicate that MPS members relate their views to an emotionology consisting of two separate themes; one of equality and collectivism, and one of individualism and meritocracy. The article demonstrates that the Tönniesian terms *Gemeinschaft* and *Gesellschaft* can both be applied to describe the organisation's social environment. It also demonstrates that the Tönniesian dichotomy is a theoretical concept that is suited to the analysis of voluntary policing groups.

Keywords: emotionologies, Gemeinschaft, Gesellschaft, Missing People Sweden, voluntary policing

I DENNA ARTIKEL undersöker jag hur volontärer engagerade i en frivilligorganisation som utövar polisiär kontroll – Missing People Sweden (MPS) – kommer att se sitt engagemang, och de handlingar som ryms inom detsamma, som meningsfulla aktiviteter. Syftet är att bidra med en förståelseskäpande analys av ett intressant fall hörande till den relativt outforskade familj av företeelser som civilt utövande av polisiär kontroll, i engelskspråkig litteratur ofta omnämnt *voluntary policing*, utgör (van Steeden m.fl. 2011:434; Denver m.fl. 2007:503–504). Sökandet efter försvunna personer utgör en polisiär arbetsuppgift som regleras av av Lagen om skydd mot olyckor (SFS 2003:778). Polisens skyldighet att genomföra dylika sökaktioner knyts där till att den försvunne enligt realistiska bedömningar kan tänkas vara vid liv, vilket måste förstås mot bakgrund av att sökinsatser efter försvunna personer är en synnerligen dyr polisiär arbetsuppgift (Fyfe m.fl. 2014:1, 15–16). Att MPS utför en typ av *voluntary policing* understryks av att organisationen på förfrågan hjälper polisen med sökaktioner, samt organiserar sökaktioner i fall då polisen ej har resurser nog för att genomföra detta (Loader 2000:311; Ayling 2007:73–74, 77; MPS 2014).

Sedan organisationens grundande år 2012 har MPS expanderat snabbt. Sommaren 2014 fanns minst en lokalavdelning i varje svenskt län, och över över 300 000 människor följde organisationens skriftliga kommunikation via Facebook. Organisationsstrukturen är pyramidical. Dess översta skikt består av organisationens nio per-

soner starka riksstyrelse. Riksstyrelsen tar strategiska beslut och beslut om organisationens eventuella engagemang i anmälda försvinnanden, utvecklar metoder, samt sköter organisationens officiella kommunikationskanaler (MPS 2014). Under riksstyrelsen lyder 30 lokala ledningsgrupper, vilkas arbetsuppgift det är att styra MPS lokalavdelningar och anordna sökaktioner på order av riksstyrelsen. I de lokala ledningsgrupperna ingår alltid minst tre personer: den operativa chefen som för befäl över pågående sökaktioner; gruppchefen som under sökaktioner delegerar ledningsgruppens instruktioner nedåt i organisationen; samt den administrativa chefen som under sökaktioner har ansvar för kommunikation med media och anhöriga. Den administrativa chefen har även ansvar för en lokalavdelnings aktiviteter mellan sökaktionerna, såsom kontakt med lokala myndigheter, försäljning av *merchandise*, samt sökandet efter sponsorer. MPS kärnverksamhet utförs av de cirka 30 000 frivilliga sökare som har registrerat sig i organisationens skallgångsregister, men som till övervägande del ej är formella medlemmar i organisationen. I samband med sökaktioner delas de frivilliga sökarna upp i patruller eller skallgångskedjor, vars ledarskap överläts till en frivillig sökare som av den lokala ledningsgruppen anses särskilt lämplig för uppgiften.

Att MPS har lyckats entusiasmera många att delta i organisationens aktiviteter är uppenbart, varför det också blir intressant att fråga hur detta sker: vilket problem är det MPS finns till för att lösa, på vilket sätt blir det rimligt att anta att MPS kan lösa problemet, och hur motiveras människor att bli en del i MPS problemlösning? Ett svar på dessa frågor har sökts i hur MPS-engagerade på olika nivåer talar om det motiverande och det demotiverande, det normala och det exceptionella, samt lämplighet och olämplighet i förhållande till utförandet av organisationens självpåtalade uppgift, vilket är att på givna premisser söka efter försvunna personer (MPS 2014). I artikeln undersöker jag det emotionella innehållet i MPS-engagerades tal om organisationens verksamhet, i syfte att belysa hur organisationsuppburna emotionsnormer påverkar hur människor agerar i organisationens namn.

Tidigare forskning

Civilt utövande av polisiär kontroll är en grupp företeelser med relativt lång historia, som dock har lämnats relativt outforskade av kriminologin och statsvetenskapen (Button 2002:1–3, 84–85; van Steden 2011; Denver m.fl. 2007). Frivilligorganisationer, vars primära syfte är att eftersöka försvunna personer, har endast undersökts i liten omfattning tidigare.

Frågan om varför människor engagerar sig i frivilligorganisationer som utövar polisiär kontroll har behandlats i delar av den tillgängliga forskningen i ämnet. Enligt Julie Ayling (2007) och Jennifer Lois (1999) är en viktig motivationsgrund att deltagaren ges en möjlighet att vinna status och individuellt erkännande (se även Yarwood & Edwards 1995:455). I annan forskning framställs deltagandet som en möjlighet till att låta sig inordnas i ett kollektiv med lokal förankring, där kollektiva ansträngningar riktas mot ett problem som deltagarna anser sig ha gemensamma erfarenheter av (Olander m.fl. 2012; Denver m.fl. 2007; Topping & Byrne 2014; Yarwood

2007:454). Christine Milligan & Nicholas Fyfe (2005) skiljer på *gräsrotsorganisationer* präglade av kortsiktig ekonomisk planering, samt frånvaro av hierarkier och arbetsdelning; och *korporatistiska organisationer* präglade av avgränsade ansvarsroller, hierarkier, kontinuerliga inkomster knutna till avtal, och en regelstyrd och standardiserad verksamhet. Ett rimligt antagande är att de korporatistiska organisationerna kan te sig mer lockande för frivilliga som önskar att märka ut sig som individer, medan gräsrotsorganisationer bättre passar frivilliga som söker efter ett kollektiv att inordna sig i (se Topping & Byrne 2014:10; Vigneswaran 2014:480).

Forskning som behandlar frivilligorganisationer ägnade åt eftersökandet av försvunna personer indikerar att dylika organisationer samtidigt kan ha både *korporatistiska* och *gräsrotsliga* drag. I en artikel som bygger på Milligan & Fyfes modell, finner Richard Yarwood (2011) att en Nya Zeeländsk motsvarighet till MPS kännetecknas av att gräsrotsliga lokalavdelningar ej har präglats av korporatistiska förändringsvindar som påverkat organisationens centrum. I en serie artiklar med etnografisk vinkling undersöker Lois (1999, 2001a, 2001b) en amerikansk MPS-motsvarighet och tecknar en bild av en korporatistisk organisation inrymmande gräsrotsliga drag, som tilläts framträda i perioderna mellan organisationens strikt organiserade sökaktioner. Sammantaget pekar Yarwoods och Lois forskningsresultat mot att en organisation kan attrahera människor som längtar efter att få synas som individer, samtidigt som den attraherar människor som önskar bli en del i ett större kollektiv.

Såsom Lois (1999, 2001a) visar, är det ett emotionellt projekt att vara del i en organisation. Såväl tillhörighet till gruppen, som möjligheten att vinna individuellt erkännande, är här beroende av de engagerades förmåga att i olika situationer uppvisa emotionella reaktioner som ter sig lämpliga i ljuset av organisationsuppburna normer (se även Bolton 2008; Martin m.fl. 2000:131; Bendelow & Mayall 2000). James Jasper (1998) hävdar att frivilligorganisationers lockelse delvis ligger i att de erbjuder medlemmarna en kontext där de kan kanalisera sina känslor på ett produktivt sätt. Genom engagemang i en frivilligorganisation får den enskilde tillgång till nya sätt att kategorisera och förstå sina emotioners uppkomst och syften, vilket är en viktig beståndsdel i hur frivilligorganisationer rekryterar, och motiverar, sina medlemmar (Jasper 1998:408–413). Lois och Jaspers artiklar hör hemma i en emotionssociologisk tradition som intresserar sig för organisationsuppburna normer som påverkar organisationsmedlemmarnas känsloliv (Wettergren 2013; Fineman 2008). Givet att emotioner spelar stor roll för hur individer fattar beslut (Damasio 2003; Barbalet 2001, 2002), så är det av betydelse att förstå en organisations emotionsnormer om man önskar förstå varför en organisations medlemmar agerar som den gör, samt varför människor beslutar att bli del av en organisation och agera i dess namn. Eftersom emotioner är centrala för de processer som jag undersöker i denna artikel, har jag valt att utgå ifrån ett emotionssociologiskt teoretiskt perspektiv.

Studiens analytiska ramverk

I konstaterandet av att emotioner är öppna för att förstås och kategoriseras på nya sätt ligger ett antagande om att emotioner är mer än irrationella biologiska impulser, skil-

da från förnuftet. Eftersom det ej råder konsensus kring frågan om förhållandet mellan emotion och förnuft (Barbalet 2001:33–54), bör det först sägas att artikeln utgår från antagandet att emotioner till stor del formas genom socialisering. Detta sker dels genom påverkan på det sätt varpå individen tolkar sitt kroppsliga tillstånd, samt sitt sätt att tänka, i en given situation (Damasio 2003:85–94). Sociala faktorer kan dock också ha en inverkan på emotioner via påverkan av de idékonstruktioner, med vars hjälp människor kategoriserar omvärlden (Jasper 1998:401). Stephen Fineman (2008) låter begrepper *emotionologier* beteckna kollektivt uppburna uppfattningar om hur emotioners relativa lämplighet bör bedömas i relation till de situationer i vilka de uppstår. Emotionologier skänker livet ordning och förutsägbarhet genom att tillskriva uppkomna situationer meningsinnehåll, samt genom att innehålla *emotionella skript* som begränsar individens handlingsmöjligheter i uppkomna situationer.

Emotionologier kan sägas vara uppbyggda av delar som pekar ut symboliskt laddade egenskaper hos potentiella situationer, som måste beaktas för att en emotion, och dess uttryckande, skall framstå som lämpligt. När en situation aktualiserar delar av en emotionologi, ordnar sig dessa delar i förhållande till varandra på ett sätt som mer eller mindre tillåter ett förutsäggande av handlingsmöjligheters sociala och materiella konsekvenser, via en klassificering av nutida upplevelser i förhållande till tidigare erfarenheter (se Damasio 2003:143–151; Flyvbjerg 2001:14–24). Candace Clark (1987) visar exempelvis hur personers villighet att känna sympati för en olycklig person påverkas av uppfattningar om social status, social distans, den olyckliga personens identitet och tidigare ageranden, samt inte minst den självbild som aktören vill uppehålla. I organisationer utgör den delade emotionologin en grund för möjligheten att koordinera medlemmarnas beslutsfattande och ageranden som ej speglar den organisationsuppburna emotionologin kan leda till utstötning från samvaron (jfr. Jasper 1998:412–413).

Språket är viktigt för hur emotionologier blir verkliga för en organisations medlemmar (Jackall 2000:229–231; Fineman 2008; Wettergren 2013:29–32). Jasper (1998) menar att organisationers självbeskrivande narrativ förenklar världen som organisationen verkar i, genom att återropa föremål, situationer, händelseförlopp och upplevelser, och tillskriva dessa ett selektivt meningsinnehåll. Uttryckta emotionologier kan därmed förstås som myter, vilka av Roland Barthes (2007:209–212, 223–224, 236–237) kännetecknas av att endast en liten del av ett komplicerat sakförhållande betonas och visas. Enligt Barthes kan myters betydelse alltid delas upp i en betecknande och en betecknad del, vilka benämns mytens *form*, respektive *begrepp*. Formen är mytens sensoriskt förnimbara del – tal, text, bilder, dofter, med mera. Begreppet är ett abstrakt emotionsladdat koncept, som förefaller naturligt sammanlänkad med mytens form för personer som håller mytens återgivning av verkligheten som riktig (Barthes 2007:205–209, 219–220, 224).

Analysen av materialet utgick från MPS-engagerades berättelser, vars betydelse kunde ses som tillkännagivanden och konstateranden om vad MPS är, hur MPS agerar och bör agera, samt varför människor bör engagera sig i MPS. Eftersom myternas form – talspråk – fastställts av valet av metod, var analysens syfte att närma sig de be-

grepp som skänker djupare, symbolisk mening, till respondenternas berättelser om organisationen och sig själva. De transkriberade berättelserna kodades baserat på deras innehåll. Valet av teori gjordes efter att återkommande mönster och gemensamma teman hade noterats i de kodade berättelserna. Teorin användes för att tolka dessa återkommande teman och mönster. På detta sätt uppdagades tre mytiska begrepp, som ägnas var sitt avsnitt i denna artikels resultatdiskussion: försvinnandet, sökandet och organisationen.

De teoretiska begrepp som har varit viktigast för tolkningen av materialet utgörs av Ferdinand Tönnies översättliga *Gemeinschaft-Gesellschaft*, såsom de ter sig enligt Johan Asplunds (1991, 1992) diskussion av begreppsparet. I ett emotionssociologiskt perspektiv kan dessa begrepp betraktas som illustrationer av skillnaden mellan den lilla, respektive den stora, platsens emotionologi. *Gemeinschaft* förknippas med avgränsade och traditionalistiska sociala miljöer, där självklart giltiga värden är kollektivism, identitetsmässig essentialism, *förbindlighet* och en förväntan om det sociala livets beständighet. *Gesellschaft* förknippas med gränslöshet och kosmopolitism, och representerar en samhällsordning grundad i individualism, meritokratisk arbetsdelning, *oförbindlighet*, och en förväntan om det sociala livets kontingens. Genom antagandet om vad som är en naturlig social ordning, får *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* betydelse för människors känslomässiga reaktioner på händelser – ett viktigt exempel är just försvinnanden, som enligt Asplund framstår som extraordinära och ofattbara händelser i ett *Gemeinschaft*, men vardagliga händelser i ett *Gesellschaft*. Enligt Asplund (1991:40–46) betecknar *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* olika sociala ordningar, men detta innebär ej att de är ömsesidigt uteslutande. Förhållandet mellan begreppen kan istället liknas vid en fixeringsbild, där endera emotionologin blir aktuell beroende på det perspektiv som en aktör har på ett socialt sammanhang.

Pierre Bourdieus (1995) teori om *de symboliska tillgångarnas ekonomi* har också varit betydelsefull för tolkningen av materialet. Av särskild vikt har varit Bourdieus resonemang om *symboliskt kapital* som ett kollektivt erkänt värde som skänker innehavaren möjlighet att agera och utöva makt i en avgränsad social miljö. Att i ett socialt sammanhang erkännas som en person som har vetskap om normer för lämpligt beteende, samt vårdat bruk av språk och kläder ger, såsom Clark (1987) även har visat, en person större möjligheter att betraktas med sympati av sina medmänniskor. I denna studie står det symboliska värde som tillskrivs ett uppvisat agerande i linjer med rådande emotionologier i centrum. Enskilda mindre aspekter hos myterna om försvinnandet, sökandet och organisationen har tolkats utifrån teoretiska begrepp som ej har nämnts här. I dessa fall presenteras begreppen löpande i resultatpresentationen.

Metod och material

Studien baserar sig på intervjumaterial, observationer, samt analys av dokument, radio- och tv-program och artefakter som har samlats in från fem av MPS lokalavdelningar, samt MPS-kontrollerade webbplatser, under våren 2014. Urvalet av lokalavdelningar styrdes av att studien bedrevs med utgångspunkt i Göteborg. Fem

lokalavdelningar kom att bidra med material till studien. Kontakt med villiga respondenter ordnades via direkt e-postkorrespondens, via personliga möten i samband med offentliga MPS-anordnade evenemang, telefonsamtal, samt förfrågningar på stängda internetbaserade diskussionsforum, dit författaren beretts tillträde genom MPS-engerades försorg.

Totalt åtta intervjuer genomfördes, med åtta respondenter. Intervjuerna spelades in och transkriberades så snart som möjligt, samt genomfördes på platser som hade valts av respondenterna. Med undantag för en kortare telefonintervju var intervjuerna mellan 45 och 120 minuter långa. Målet med intervjuerna var att uppnå en samtalsdynamisk interaktion, med möjligheter att följa upp stickspår och sådant som respondenterna själva förde på tal. Respondenterna erbjöds att få ta del av sin intervju i transkriberad form, vilket hälften ville. Respondenterna informerades om rätten att ta tillbaka eller precisera sina yttranden, men ingen önskade göra detta i efterhand. Ingen ville heller ta del av Vetenskapsrådets (2007) forskningsetiska principer när de erbjöds detta. Lokalavdelningarnas namn har anonymiserats. Detsamma gäller för ortsnamn, samt försvunna personers och anhörigas namn, som har förekommit i de intervjuades utsagor.

Utöver detta genomfördes fyra deltagande observationer av fyra olika typer av MPS-aktiviteter: ett ledningsgruppsmöte i en lokalavdelning, en sökaktion, ett rekryteringsmöte och en informations- och utbildningsträff. Observationerna tog mellan två och fem timmar att genomföra. Vid observationerna togs fältanteckningar i mån av tid och möjlighet. Inga anteckningar togs när närvarande personer talade om sådant som de för författaren hade påpekat var sekretessbelagt. I syfte att låta fältets aktörers uppfattningar spela en central roll i materialet lades särskild uppmärksamhet via att anteckna yttranden ordagrant, samt vid att utnyttja möjligheter att fråga fältets aktörer om deras uppfattningar om sina ageranden och yttranden (Aspers 2011:101).

I analysen har intervju- och observationsdatan fått väga tungt. Ett antal dokument ingår i materialet, men har främst använts för att skapa en bakgrundskunskap om organisationens struktur och aktiviteter, samt om nyligen uppmärksammade händelser som relaterar till organisationen. I arbetets tidigare skeden användes denna bakgrundskunskap till att generera intervjufrågor, medan den i analyskedet möjliggjorde en djupare förståelse för intervju- och observationsdatan. Att materialet rymmer data som ger ett fjärmat synkront, respektive situationellt och diakront, perspektiv på hur emotionologier åberopas i relation till handlingar, gör att materialet i sin helhet ger en mer detaljerad bild av fenomenet än om endast en typ av material hade använts (Cho & Trent 2006). I synnerhet kompletterade observationsdatan det övriga materialet med en diakron bild av hur emotioner åberopas och aktualiseras i relation till handlingar (Aspers 2011:113–114). Ambitionen har varit att genom bruk av citat och dokumentreferenser presentera studien på ett transparent sätt, för att låta läsaren bilda sig uppfattningar om slutsatsernas rimlighet (Tracy 2010).

Identitetsbärande myter inom MPS

I arbetets tre följande avsnitt presenteras tre myter med grund i MPS emotionologi. Varje myt ägnas ett avsnitt, som benämns efter de beskrivna myternas begrepp: *försvinnandet*, *sökandet* och *organisationen*. Gemensamt för de tre myterna är att samtliga låter mytens begrepp betraktas ur två olika perspektiv. Perspektiven samexisterar i likhet med figurerna i Asplunds fixeringsbildsmetafor, och återspeglar två skilda emotionella skript knutna till de två bilder av MPS som framträder i myten om organisationen (Wettergren 2013:36–37). Försvinnandet ger upphov till olika känslor, kräver olika åtgärder, och i förlängningen olika organisatoriska förutsättningar, beroende på om den försvunnes eller de anhörigas belägenhet betraktas som central i problembilden.

Myten om försvinnandet

Myten om försvinnandet är ett uttryck för den problemdefinition som MPS emotionologi inrymmer. Försvinnandets karaktär avgör om MPS skall engagera sig, hur en eventuell sökaktion kommer att te sig, samt huruvida den eftersökte antas vara levande eller död. Först diskuterar jag hur försvinnandeproblemet ter sig när den försvunne själv ställs i centrum för försvinnandet. Därefter diskuterar jag hur försvinnandeproblemet ter sig med ett anhörigfokus. De huvudsakliga skillnaderna mellan försvinnandemytens skript sammanfattas i ett kort konkluderande avsnitt.

Försvinnandet och den försvunne, som MPS letar efter

Tabell 1

I vänstra kolumnen typer av försvinnanden som MPS åtar sig. I högerkolumnen icke-åtagbara försvinnanden.

Åtagbart:	Icke-åtagbart:
Minderåriga försvunna	Frivilligt försvunna
Folk som har gått vilse	Kidnappade försvunna
Psykiskt sjuka försvunna	Försvunna utomlands
Dementa försvunna	Försvunna sällskapsdjur
Försvinnanden som ej är icke-åtagbara.	Fall då polisen avråder MPS från att söka, samt icke-polisanmälda försvinnanden.

Den ovanstående tabellen illustrerar att det finns försvunna som MPS inte letar efter. Det första som sker när ett försvinnande kommer till organisationens kännedom, är att organisationens högsta ledning förvissar sig om att försvinnandet hör hemma i tabellens vänstra kolumn genom att kontakta polis och två anhöriga till den försvunne. Riktlinjerna sammanfattar MPS emotionologiska självbild: det är en organisation

som visar lydnad gentemot polisen, som endast söker efter människor, som inte bedriver brottsutredningar, samt endast är verksam i Sverige.

En skillnad som blir uppenbar i MPS-engagerades tal om åtagbara och icke-åtagbara försvinnanden är att åtagbara försvinnanden anses präglas av irrationalitet. Detta understryks av berättelser om alla de oväntade ställen som eftersökta personer kan hittas på: i en gruslåda som ej öppnats sedan senaste frosten, liggande död och nedfallen på en oländig klippavsats, eller som i ett annat fall:

Vi hade en dam som försvann och var borta länge. Det var smällkallt. Men hon hade tagit sig in på en veranda och satt där i godan ro, tämligen dement. Hon hade hittat några filter, så hon for inte illa, liksom. Och när [sökarna] stegade in där... ”Åh, kommer ni med kaffe nu?” Nej, kanske inte riktigt!

Om försvinnandet präglas av irrationalitet, så är detta emellertid en irrationalitet som kan bli föremål för sannolikhetsbedömningar. Flera personer verksamma inom organisationens mellanskikt, uttrycker att de lokala ledningsgrupper som organiserar sökaktionerna tar hänsyn till att suicidala personer oftast hittas i bilen eller hängande från en gren, att försvunna barn oftast försöker gömma sig, och att dementa personer i allmänhet inte tar sig långt. Att sökandet efter den försvunne kan beskrivas som ett systematiskt hanterande av det obegripliga understryks av en administrativ chefs tal om ett ännu olöst fall:

Men den här äldre damen vi hade i [mellanstor svensk stad]... för ett år sedan. Hon försvann då därifrån. Här har vi lusksammat sju-åtta gånger. Hon finns inte, denna människan. Och det roliga är: inga tips, ingenting, så vi tror ju att någon har gjort någonting med henne. Man försvinner inte så från jordens yta på en gång.

Den äldre damen i ovanstående citat kan förmodas vara avliden, men hon har inte återfunnits, trots att MPS manualbaserade sökmetodik har tillämpats till fullo: hon finns inte inom det avstånd som sökmetodiken gör gällande att den absoluta majoriteten av försvunna äldre damer återfinnes. Det obegripliga försvinnandet som förblir olöst, antas i detta fall bero på en okänd utomstående krafts inverkan. Citatet minner om Zygmunt Baumans betraktelser över den avmystifierade moderniteten, i vilken mänskligt orsakade farors svåröverskådliga orsaker har gjort att *naturen* har ersatts i sin roll som den irrationella olyckans ursprung, av *skurkens* dunkelt motiverade mänskliga ondska (Bauman 2007:98–100, 151–152).

De flesta personer som eftersöks av MPS hittas inte medan de ännu är i livet. Att förutsättningarna är sådana förnekas ej. Som oerfaren sökdeltagare blev jag själv tagen åt sidan av en person verksam i den lokala ledningsgruppen som berättade för mig att jag måste förstå att jag eventuellt kan få se ett förrutnat lik och att personer som gör dylika fynd ofta plågas av mardrömmar efteråt. Jag blev också försäkrad om att det inte vore klandervärt att låta bli att delta i sökandet, om jag bedömde att jag inte skul-

le klara av att finna en död person i skogen. Liksom i den sökarorganisation som undersöktes av Lois hanteras den känslomässiga risk som finnandet av en död kropp utgör genom ett avpersonaliserande av den försvunne (Lois 2001a:394–395). Generellt sett identifierar man inom MPS sig inte med den försvunne i samma mån som man är benägen att identifiera sig med de anhörigas sorg och oro. För de som deltar i sökaktioner som en del av organisationens lägsta skikt påverkas detta av att sökarna endast får tillgång till uppgifter som är nödvändiga för att kunna identifiera den försvunne. De sökande är även fjärmade från den försvunne i den mening att de är instruerade att ta sig utom synhåll från eventuella fynd, varefter patrullens ledare ensam undersöker fyndet närmare (MPS 2014c). Även för ledningsgruppsmedlemmar som organiserar aktioner så motverkar arbetssättet att den försvunne ses som en sammanhållen individ. Istället spaltas individen upp, i den mening att dennes sista synliga plats, mentala hälsotillstånd, kroppsliga förmågor, tillgång till fordon, självmordsbenägenhet och intressen får ligga till grund för försök att beräkna vart personen kan tänkas ha varit på väg när denne försvann (Saknad 2013). Endast återfinnandet av en levande försvunnen låter delarna av den uppspaltade individen åter sammanstråla till ett fylldigt porträtt. En högt uppsatt person i en lokal ledningsgrupp beskrev särskilt humoristiska återfinnanden som ”dubbla solskenshistorier”, ett slags berättelse där dråpliga inslag accentuerar lyckan som uppstår i mötet mellan sökande och den försvunne:

[respondenten imiterar en upphittad försvunnen gubbe] ”Åh, vad roligt att ni har hittat mig! [] Är ni många? Har ni något att dricka med er, något varmt? Jag har frusit så... [] Vad roligt att ni har hittat mig, men vänta lite innan ni kommer fram...”

”Men varför skall vi vänta... är du skadad?”

”Nej, jag sitter och skiter...”

Försvinnandet och den anhörige, för vars skull MPS letar

För mig spelar det ingen roll vem som är försvunnen. Det finns ju anhöriga oavsett.

Ovanstående citat fångar skillnaden i hur anhöriga och den försvunna omtalas i berättelser om försvinnandet. De anhöriga framträder som fullständiga personer av kött och blod, förtjänta av en empati som motiverar de sökandes ansträngningar. En ny verklighet har tvingats på dem, och möjligheten till en gemensam framtid med den försvunne är hotad. Att försvinnanden från en värld präglad av beständiga sociala relationer kan vara särskilt oroande diskuteras av Asplund (1992:119, 122, 131, 134), som skriver att försvinnandets tragik ter sig särskilt oroande när dess plötslighet ifrågasätter en hel tillvaro som vilar på regelbundenhet och förutsägbarhet. Olyckan förefaller ha kunnat slå till när som helst, vilket förstärker bilden av de anhöriga som oförtjänta av den olycka som har drabbat dem (Clark 1987:299).

Anhörigas behov av att *få ett avslut* utgör ett centralt tema i berättelser om var-

för människor ansluter sig till MPS, berättelser som söker väcka ett sådant engagemang hos allmänheten, samt berättelser som motiverar organisationens verksamhet som helhet. Avslutet är ett slags omskrivning för att emottaga ett dödsbesked, men framstår som positivt laddat eftersom det sammanbrott som drabbar anhöriga vid emottagandet kontrasteras med att ej kunna "gå vidare" från ett permanent och "fruktansvärt" tillstånd av sorg och osäkerhet. Följande citat illustrerar på ett bra sätt det tal om *avslut* som jag har funnit inom alla nivåer av organisationen:

Det är ju inte roligt att det är en avliden. Men det är ändå att man hittar, och de får sitt slut, och de kan... gå vidare. För det är ju det värsta som finns när man inte får hitta personen som är försvunnen. Det är ju ännu värre än att hitta personen. Då vet man ju att nu har vi funnit, nu kan jag få ro...

De anhöriga föreställs känna saknad och fortsätta sitt sökande till dess att deras försvunne närstående är återfunnen, vilket blir till en anledning för MPS att göra det samma. Flera respondenter har uttryckt att det är en av organisationens styrkor: att man därmed aldrig glömmet någon som är saknad.

I Asplunds diskussion om försvinnanden finns en anmärkning om att rimliga antaganden om en försvunnen persons död diskvalificerar personens bortavaro från att vara ett försvinnande (Asplund 1992:111). I fallet MPS, så är dock de sökande medvetna om att de flesta försvunna inte återfinnes i levande tillstånd. Asplunds kriterium för vad som är ett försvinnande kan emellertid fortfarande betraktas som giltigt, om det kompletteras med en förståelse för döden som delad i en social och en biologisk komponent (se Hertz 1960). En respondent uttrycker det som att det inte räcker att kunna *förmoda* att en anhörig är död; man måste få *veta* om det är så. En annan nämner att det är viktigt att se till att de anhöriga *får en grav att gå till*. Detta skulle kunna tolkas som att MPS sökande efter personer som säkerligen är biologiskt döda motiveras av att undanröja det tvivel som förhindrar att de försvunna betraktas som döda i social mening.

Sammanfattande diskussion om den försvunne och den anhörige

Den försvunne och de anhöriga uppstår i en irrationell och meningslös situation, där den försvunnes status som socialt levande person har blivit oklar till följd av hur denne har lämnat sina anhöriga. De anhöriga antas känna en intensiv personlig saknad, vilket förvärras av ett ifrågasättande av en på social regelbundenhet vilande förväntan om en gemensam framtid med den försvunne. I berättelser om försvinnandet framträder den försvunne i imperfekt, som en *divid*, i kraft av avgränsade egenskaper, måste återarrangeras som en helhet innan den försvunne kan framträda som en individ i berättelser om det egna försvinnandet. De anhöriga framträder istället i presens som *individer* och emotionella varelser. Försvinnandemytens *betydelse* är en definition av vilka MPS är, i ljuset av det problem som de försöker hantera. De väsensskilda sätt varpå mytens gestalter framställs, återspeglas i hur MPS tar sig an ett försvinnande;

den anhörige och den försvunne förknippas med olika problem, som ställer olika krav på det sökande som MPS ägnar sig åt.

Myten om sökandet

De två emotionella skript som försvinnandemyten återspeglar, går igen i myten om det sökande som skall ställa försvinnandeproblemet tillrätta. Med de sympativärda anhöriga i centrum blir sökandet främst ett känslomässigt projekt, medan den uppspaltade försvunne kräver ett praktiskt projekt för att återfinnas. Sökandets två emotionella skript utgör samtidigt svar på frågorna om varför, samt hur, MPS söker.

Sökandet som känslomässigt projekt

Sett till allmänheten så tror jag ju att det är att man... i och med sociala media så har man kommit så pass nära, man märker det att det kan försvinna någon hos grannen, liksom. Och då tänker man till lite att tänk om det är min son, eller dotter, eller farfar, eller något som försvinner. Så... Då tror jag att man känner att 'Varför skall inte jag hjälpa till?'

Att en närståendes försvinnande ter sig obegripligt, och tycks ha kunnat ske *när som helst*, nämndes ovan som en sak som gav upphov till sympati för de anhöriga. I citatet syns hur sympatin ger upphov till en personlig identifikation med de anhöriga; olyckan tycks även kunna drabba *vem som helst*, vilket gör det lättare att se försvinnandet som sin angelägenhet. Sökandet är en tredjepartsinvolvering i den försvunnes och de anhörigas drama; och för att detta skall komma till stånd är emotioner som gör dramat angeläget för tredjeparten centrala.

En återkommande typ av berättelser om sökandet handlar om hur en namngiven person försvinner från ett litet samhälle med ett tresiffrigt antal invånare, varefter många av ortens invånare sluter upp för att leta efter den försvunne. I dessa fall är gränsen mellan den anhörige och de sökande hårfin, och även om ett hundratal bybor knappast kan sägas utgöra en försvunnens anhöriga i egentlig mening, så är det sannolikt att de delat den Asplundska *lilla platsens* sociala tillvaro med de anhöriga, och att de därför delar oron med de senare, när försvinnandet ifrågasätter villkoren för tillvaron (Asplund 1992:122, 131–134). Alla platser, där MPS får anledning att söka, kan emellertid inte sägas vara små platser. En del av respondenterna har åkt långt bortom sina hembygder för att delta i sökaktioner, och det är vidare inte ovanligt att sökaktioner anordnas i storstadsregionerna, där försvinnanden enligt Asplund är vardagsmat (Asplund 1992:118–119).

I berättelser om fall där de sökande inte kan sägas dela vare sig blod eller livsvärld med försvinnandemytens huvudgestalter, kan det känslomässiga sökandeprojektet istället utgå från en artificiell social närhet till faktiska anhöriga. Att de sökande, de anhöriga och den försvunne har en gemensam anknytning till en ort kan betonas, och utvidgade familje- och vänskapsband som knappast hade givits samma innebörd

i en annan kontext kan återopas. Tal om att ”kompisens kompis var ihop med den försvunnes mamma” kan ses som ett uttryck för vad Asplund kallar ett *pseudogemeinschaft*, ett tillstånd då många upplever sig ha ”någon koppling till den försvunne” (Asplund 1991:56). Att de anhörigas känslor och önskningar förstås som allmänmänskliga reaktioner på det oförutsägbara försvinnandet, gör det lättare att känna empati med de anhöriga. De anhöriga är som de sökande, inte endast eftersom alla kan dra en nitlott i ödets lotteri, utan också för att de anhöriga känner det som de sökande hade känt, eller har känt, i samma situation. Dessutom är de anhöriga ofta fysiskt närvarande i sökaktionens fält som känslomässiga varelser. I berättelser om sökandet kan oroade anhöriga delta i sökpatruller, hålla ett emotionellt engagerande tal till samlade sökare efter en resultatlös insats, och sprida en särskilt smittande glädje omkring sig när de återförenas med en försvunnen person. I fall då de anhöriga inte kan närvara vid sökaktioner, kan deras känslor ändå göras till en allmän angelägenhet genom att ledningsgruppen som styr sökaktionen förmedlar deras sorg och tacksamhet i ett tal till de samlade sökpatrullerna.

Det [försvinnanden] kan hända min fru, mina barn, mamma och pappa [...] Man kan dra vissa paralleller med blodgivning och organodonation att... det kan hända mig! Och ställer någon upp för mig så måste jag göra någonting tillbaka.

Citatet, som yttrats av en ledningsgruppsmedlem, kan förstås som att konstruerandet av social närhet till de anhöriga hänger samman med en reciprocitetstanke. Synen av hundratals sökande inger hopp, och tycks garantera de sökande att samma hjälp finns till hands om de själva skulle bli anhöriga i framtiden. I organisationens rekryteringsmaterial nämns att envar borde känna sig manade att hjälpa anhöriga via MPS, eftersom MPS står redo att hjälpa envar som är anhörig. Denna reciprocitetslogik yttrar sig även, liksom i fallet som Lois (2001b) beskriver, genom att beständiga relationer ibland uppstår mellan anhöriga och den organisation som hjälpt dem. Det som en MPS-engagerad beskriver som *skapandet av vänskap* kan förstås enligt Bourdieus (1995:154) ord ”insikten om skuld övergår i tacksamhet”. Självupppoffrande sökande, i synnerhet sådant som återförenar en familj, utgör en frikostig gåva som ger upphov till en evig tacksamhet, som kan ta sig uttryck i form av en långvarig vänskapsrelation till enskilda medlemmar inom organisationen, i form av donationer, eller genom att den anhörige själv engagerar sig inom organisationen (Maus 1997:24–26, 65 ; Clark 1987:300).

Sökandet som praktiskt projekt

Sökandet blir ett praktiskt projekt när den försvunne ställs i centrum. Information hämtas in enligt en förutbestämd strategi, försvinnandet klassificeras beroende på faktorer såsom den försvunnes ålder, historia och hälsotillstånd. En organisatorisk hierarki reproduceras genom att organisationens mellanskikt endast släpper vidare information nedåt, som bedöms som *viktig* för att organisationens lägsta skikt skall kunna finna den försvunne.

Arrangerandet av sökaktioner faller på de lokala ledningsgruppernas lott, och består av standardiserade förberedelser som syftar till att beräkna försvinnandets irrationalitet. Polisen kontaktas för verifiering av att en polisanmälan finns upprättad. Kartor över det aktuella området tas fram och delas upp i sökbara segment utifrån vetskapen om den försvunnes sista synliga plats (”SSP”) och en skattning av den försvunnes rörlighet som utgår från faktorer såsom psykisk hälsa, ålder, eventuell demens och självmordsbenägenhet. Utöver detta organiseras ett massutskick med SMS till sökare som registrerat sig i *skallgångsregistret* såsom villiga att delta i sökaktioner, tid och utgångspunkt för aktionen bestäms, anhörigas eventuella deltagande i densamma ombesörjs, och sponsorer kontaktas i syfte att ordna fram fika till de sökande. Även den påbörjade sökaktionen definieras av förutbestämda regelverk. Efter att de sökande räknats beslutar ledningsgruppen om *gruppledare* behöver rekryteras för att utgöra ett administrativt mellanskikt mellan ledning och sökpatruller; vidare görs bedömningar av terrängen och kartsegmenten som bestämmer vilken av organisationens förutbestämda sökmetoder som de olika sökpatrullerna skall använda sig av (MPS 2014). När patrullerna lämnar sökaktionens utgångsplats, tar patrulledarna ansvar för att upprätthålla regelbunden kommunikation med ledningsgruppen. Patrulledaren har ansvar för att fynd behandlas i linje med organisationens riktlinjer, samt för att enligt förutbestämda metoder göra bedömningar av hur väl ett område är genomsökt. Till sin hjälp har patrulledaren oftast två assistenter per patrull, som hjälper patrulledaren att se till att skallgångskedjorna hålls raka, samt med att märka av sökta områden med snitslar.

Genomförandet av sökandet som praktiskt projekt bygger på såväl horisontell, som vertikal, arbetsdelning. I horisontellt avseende utmärks exempelvis de lokala ledningsgrupperna av de tre chefsposterna, samt av att personer ges särskilt ansvar för resurser såsom sökhundar eller digitala kommunikationskanaler. Tillsättandet av sådana poster utgår ofta från ett utilitaristiskt synsätt, och personer som besitter särskilda kunskaper kan träda in i organisationen genom att direkt tilldelas en ansvarsroll. Patrulledare kan försöka berika sina patruller med människor som har en allmän vana av vildmarksliv, eller med människor som besitter färdigheter som kompletterar patrulledarens kompetens, såsom erfarenhet av krishantering eller innehav av en lokalkännedom som patrulledaren saknar.

Sen så är det strikta regler. Så länge de har vår väst på sig, så lyder de [sökarna] under oss [ledningsgruppen].

Lydnad framhålls som ett viktigt ideal i det praktiska sökandet; patrulledare förväntas lyda instruktioner från ledningsgruppen, och förväntas med hjälp av sina assistenter realisera dessa instruktioner genom att styra patrullen de har ansvar för. Vid sökinsatser markeras organisationens hierarki via den gradbetecknande färgen på de västar som samtliga engagerade bär, som av vissa engagerade liknas vid en *uniform*. Den militära liknelsen understryks i patrullerna av en ordergivning via röststarka tillrop, och bruket av ord såsom ”vänsterflank” och ”halt!” samt att vissa ledningsgruppsmed-

lemmar använder beteckningen ”civila sökare” för frivilliga deltagare som till skillnad från ledningsgruppsmedlemmarna inte uppbär ett kontinuerligt ideellt engagemang i organisationen. Den goda patrulledaren är ”hård, men inte för hård” och klarar av att tillrättavisa den dåliga sökaren som olydigt vägrar inse att organisationens arbetsrutiner är en förutsättning för effektiva sökaktioner. Liksom i organisationen som Lois (1999) undersökte, brister den klandervärda sökaren i självinsikt. MPS-engagerade inom organisationens alla nivåer exemplifierar detta genom att berätta om sökare som tror att berg kan bestigas i ballerinaskor, att gott sökande bör dokumenteras med *selfies*, att familjens sällskapshund kan spåra i svår terräng i timmar och att det ligger ett värde i att ”visa sig på styva linan och vara som He-man”.

En kategori av berättelser är parallella med ett tema som Lois (2001a) har beskrivit, och ställer det praktiska sökandet i kontrast till det känslomässiga sökprojektet: sökande förväntas kunna koppla bort potentiellt störande känslor. I dessa berättelser kan upprörda anhörigas deltagande i sökaktioner framstå som förknippat med risken för att de ”emotionellt ställer till det” för den effektiva sökpatrullen och kräver medmänsklig tillsyn som gör sökandet ineffektivt. Sökare som uppfattas som *för intresserade* av att umgås med varandra anses också kunna hämma sökandet. Det känslomässiga sökandets reciproka sympati ersätts i det praktiska sökarprojektet av hierarkier där mindre erfarna sökare lyder och mer erfarna sökare tar ansvar för de lydande. Det praktiska sökandets emotionella skript kan sägas eftersträva uppnåendet av *flow* i sökandet via det Åsa Wettergren (2013:22–27) benämner *handlingsinterna emotioner*. Lydnaden gentemot erfarna medlemmar och deras beslut bildar en emotionell bakgrund som det praktiska sökarprojektet vilar på. De få spontana emotioner som omtalas som positiva i relation till det praktiska sökarprojektet handlar om måluppnåelse, samt att ”tagga till” i syfte att hålla sig fokuserad på uppgiften. En medlem i en lokal ledningsgrupp beskriver sin inställning inför sökaktioner:

Det är ingen hemlighet att man taggar till lite när det är någon som är försvunnen! Men det är mycket för att man vill hitta personen.

Att förstå upphittandet i termer av ett måls uppnående innebär att sökandet har ett slut. Det praktiska sökarprojektet skiljer sig i detta avseende från det emotionella sökarprojektet, som till sin kärna är reciprokt och skapar varaktiga relationer. Detta bör förstås utifrån att den försvunne är, och i många fall förblir, okänd för den sökande. Hjälden lyder, med Lois’ ord, under anonymitetens regler (Lois 1999:123–124). I förlängningen betyder detta att det praktiska projektet mer tar sig formen av ett Asplundskt korsande av livstrajektorier, än av ett sammanflätande av desamma (Asplund 1992:128–136). Att sökaren inte känner den försvunne, är i det praktiska projektet inte ett problem, utan lyfts fram som en förutsättning för det goda sökandet. En respondent framhävde detta som organisationens finaste egenskap:

[...] att folk är så villiga att ställa upp. Att de nästan släpper allting för att åka väg och hitta någon annan, som man inte ens känner.

Sammanfattande diskussion om sökandet

Liksom myten om försvinnandet präglas myten om sökandet av en tematisk tudelning. Båda sidor av sökandet handlar om att sammanjämka den materiella världens förutsättningar med emotionella skript inom organisationens emotionologi. De två projekten präglas dock av en viktig skillnad som faller tillbaka mot distinktionen mellan den anhörige, som är obestridligt situerad i nutiden, och den försvunne, som sökandet syftar till att bringa in i de anhörigas nutid från en osäker plats i det förflutna. Det som utmärker det känslomässiga sökarprojektets emotionella skript är att en handling, den handlandes intentionalitet, och handlingens resultat är simultana, och bildar en enhet. Det går egentligen inte att säga att erkännandet av de anhöriga och de sökande som socialt närstående (och fundamentalt lika varandra) föregår de sökandes utsträckande av hjälp till de anhöriga, eftersom alla potentiella anhöriga redan omfattas av ett erbjudande om en hjälp, vars emottagande placerar de anhöriga i en närhetsskapande reciprok relation till MPS (Asplund 1991:79–80). Det emotionella skript som utmärker det praktiska projektet präglas istället av att framåtsyftande intentioner premieras på spontanitetens bekostnad. Känslor som är förknippade med spontanitet undertrycks, och vid sidan av en beräknande och lugn metodik som genom lydnadsidealet tillåts genomsyra verksamheten står en enda uttalad känsla kvar, som fångas i framåtsyftande, idrottsmetaforiska, fraser om att ”tagga till” inför sökandet. Den praktiska sidan av mytens form definierar således procedurer, och förutsättningar för handlingsmotiverande tänkande; men inte direkta handlingar (Asplund 1991:80–81). Det kan sägas att det känslomässiga projektet och det praktiska projektet är ganska olikartade verksamheter, som kräver olika typer av insatser från människor, och olika typer av organisatoriska förutsättningar för att kunna genomföras. I nästa avsnitt undersöks hur myten om organisationen MPS ter sig, i ljuset av dess praktiska och känslomässiga sökarprojekt.

Myten om organisationen MPS

De emotionella skripten för känslomässigt och praktiskt sökande ställer olika krav på organisationen MPS. Att organisationen måste kunna tillgodose dessa väsensskilda krav beror på att de två sökarprojekten är varandras förutsättningar (se Asplund 1991:78–79). Det är svårt att föreställa sig ett MPS befriat från den empati med anhöriga, som får okända människors försvinnanden att bli de sökandes angelägenhet. Det är också svårt att föreställa sig ett MPS utan beräknande sökmetoder, hierarkier och måluppnåelsefokus. Asplunds fixeringsbildsmetafor innebär att det går att se *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* i samma sociala sammanhang, beroende på hur sammanhanget betraktas. I de följande avsnitten hävdar jag att det MPS som ägnar sig åt känslomässiga sökandeprojekt är ett *Gemeinschaft*, medan det praktiskt sökande MPS är ett *Gesellschaft*.

Organisationen MPS som *Gemeinschaft*

Asplund (1991:73) skrev att i *Gemeinschaft* förenas människor, trots alla faktorer som skiljer dem åt. Meningen beskriver organisationen bakom det känslomässiga sökan-

deprojektet på ett bra sätt. Att det känslomässiga sökandeprojektet syftar till att avhjälpa en olycka som kunde ha drabbat vem som helst, får följderna att engagera sig i MPS bör vara allmän. Det finns, sade en ledningsgruppsmedlem, ”en uppgift för alla”:

Vi hade ett där det kom tre stycken nittioåriga tanter med rollatorer. Och ville hjälpa till. Det kunde vi inte neka... så de fick ju ett väldigt platt område, men de gick runt och de tittade och de frågade folk... och de kände sig ju jättenyttiga! [...] Gick fram till folk: 'Ja, vi kommer från Missing people... har du kanske sett något...'

För Gemeinschaftet MPS är verksamheten snarare fokuserad på att skapa fält av social intimitet än på att ett effektivt sätt finna försvunna personer i vildmarken, och därför räcker tre bräckliga gamla damers bidrag långt. Med Bourdieus (1995:144) ord, kan Gemeinschaftet MPS verksamhet tolkas som ett skapande av objektiva villkor för de engagerades intresse av att agera oegennyttigt. Till skillnad från Bourdieus vidare diskussion om ämnet så sker detta dock inte så mycket via att förutsättningar för tilldelande av symboliskt kapital skapas. Som Asplund säger frambringar arbetet i Gemeinschaft inte profit som går att omsätta i någonting annat, utan snarare en belöning i form av värden som följer gåvans mönster, och tar sig formen av en oförytterlig utvidgning av såväl givare som mottagare (se Mauss 1997:25; Bourdieu 1995:154–157; Asplund 1991:76–78). Detta resonemang är emellertid inte enbart applicerbart på föregående kapitelns diskussion om den reciprocitetslogik enligt vilken de sökandes och de anhörigas liv flätas samman. Flera respondenter återkommer också till att de har funnit nya vänner inom MPS. Detta sker såväl bland frivilliga sökare som bland ledningsgruppernas och riksstyrelsens medlemmar. Vissa respondenter lyfter fram detta som det viktigaste med sitt MPS-engagemang.

Enligt Asplund (1991:84) tillåts jaget framträda som en person, först genom det förbindande som sker när en människa träder i relation med andra människor. Utöver garantin om undsättning om en anhörig försvinner, så förser denna förbindlighet de engagerade med tillhörighet till ett sammanhang där de kan erkännas som goda människor utan att behöva göra sig till (Asplund 1992:120–124). Sammanfattningsvis kan tillgången till ett gemensamt sammanhang kan sägas vara de objektiva villkor för ett oegennyttigt agerande som Gemeinschaftet MPS erbjuder. I Gemeinschaft är arbetet ett självändamål (Asplund 1991:77). Detta fångas av nedanstående citat från en patrulledare:

[MPS] är ju en organisation som det finns otroligt mycket engagerade människor i. Som får ett slags tillfredsställelse – eller bekräftelse eller vad det är – genom att hjälpa andra människor. Det är en god egenskap att kunna göra någonting för någon annan.

Gemeinschaftet MPS är tätt förknippat med organisationens explosionsartade tillväxt. På ett personligt plan bjuder ofta engagerade in sina nära anhöriga till att dela engagemanget – en följd av att Gemeinschaft betonar allas rätt att tillhöra. I ett vidare perspektiv har också Gemeinschaftet MPS mycket att göra med organisationens förmåga att etablera sig lokalt. I likhet med de etableringsscenarion som har beskrivits av Denver m.fl. (2007), verkar MPS lokalavdelningar ofta ha växt fram efter försvinnanden som har fått särskilt många lokalbor att engagera sig. När detta sker på orter där *alla inte känner alla*, så erbjuder Gemeinschaftet MPS människor en möjlighet att agera kollektivt mot en oro som de delar med andra. Ett paradigmiskt exempel på detta är sökandet efter en mördad småbarnsförälder i en medelstor stad, som beskrivs på följande sätt av en deltagare i sökaktionen:

Som på det här [söklet efter föräldern], där var vi ju verkligen att: ‘Vi skall hitta henne!’ Alla var ju så – vi var ju så många – ibland kunde man vara 300 sökare. Det var ju väldigt många som engagerade sig i [sökandet efter föräldern] och sådär då. [...] Jag tror att efter Ida-söklet så blev [MPS] ju så himla stort också. Speciellt här i [staden].

Organisationen MPS som *Gesellschaft*

Vårt mål är att ha fasta patrulledare. Som är... ja man kan ju inte säga *anställda* eftersom vi är ideella men som... där är i alla fall några som kommer varje gång. Och då behöver inte vi tänka vem det är.

Enligt Asplund väljer ett *Gesellschafts* aktörer sina ord, med tanke på deras effekt (Asplund 1991:69). Om sanna ord ej ger önskad effekt finns lögnen till hands, eller, som Bourdieu skulle ha hävdat, eufemismen (Bourdieu 1995:150–151). Ovanstående citat från en ledningsgruppsmedlem är intressant just därför att patrulledarna beskrivs såsom anställda, men ändå inte; anställda får nämligen betalt för sitt arbete. Liksom i Gemeinschaftet MPS föreligger dock objektiva villkor som får den återkommande patrulledaren att agera på ett sätt som kan tyckas oegennyttigt (Bourdieu 1995:144).

I berättelser om MPS som *Gesellschaft* framhålles ofta att det är en miljö, i vilken goda prestationer belönas med ansvar. Företeelsen, som möjligen borde kallas att *få erkännande* snarare än att *göra karriär*, möjliggör vertikal social rörlighet mellan alla nivåer i organisationen (se Bourdieu 1995:172). Duktiga sökare blir tillfrågade om de vill vara patrulledare, dugliga patrulledare bereds plats i ledningsgrupper, och handlingskraftiga ledningsgruppsmedlemmar får möjlighet att kandidera till organisationens styrelse. Meritokratins vägar är emellertid inte enkelriktade. Personer som innehar ansvarsposter förväntas lägga ned tid på sitt engagemang, och flera respondenter betonar att alla inte har vad som krävs för att behålla en högre post i organisationens hierarki. En operativ chef beskriver anledningarna till att denne blev tvungen att frånta en person positionen som gruppchef:

Är man med i en ledningsgrupp så är det personer som vill göra lite mer än att åka ut och söka. Och man kan ju inte ha en ledningsgrupp som har en gruppchef som aldrig kan. Det går ju inte. Då blir det ju aldrig några sök.

Erkännandet i Gesellschaft avgränsar jaget från andra, och låter det ta sig formen av en individ (Asplund 1991:84). Temat är bekant ifrån Lois (1999) forskning, i vilken en amerikansk frivillig sökarorganisations objektiva villkor för oegennyttan är en hägrande individuell hjältestatus som tilldelas särskilt väl presterande organisationsmedlemmar. Att få erkännande som en duktig och högpressterande individ kan vara väldigt njutbart, och en viktig bevekelsegrund för de som engagerat sig i MPS:

Och sen när man har fått beröm av de man har gått med också: ”Du har hållit ihop allt: du har varit en bra patrulledare” liksom. Det är kul!

Möjligheten till avancemang inom organisationen understryker att de engagerade i Gesellschaftet MPS är åtskilda individer, trots förenande faktorer (Asplund 1991:73–74). Det oegennyttiga arbetet kan således varken sägas vara särskilt oegennyttigt eller ett självändamål, utan ett handlande som påverkar arbetarens position genom ett proportionsvist fördelande av status (Asplund 1991:76–77). För att återvända till citatet om den återkommande patrulledaren så kan verkligen denne person betraktas som en anställd; låt vara att lönen inte betalas ut i pengar, utan i form av ett erkännande av patrulledarens symboliska kapital (Bourdieu 1995:154). Den dugliga patrulledaren blir lyssnad till, och människor låter dennes åsikter väga tungt. Detta objektiva villkor för oegennyttigt handlande ger, till skillnad från vad som gäller inom Gemeinschaftet MPS, inte omedelbar utväxling, utan bör snarare ses som profit som kan återinvesteras (se Asplund 1991:77–78). Att den återkommande patrulledaren ej kan omtalas som anställd har att göra med att det praktiska sökarprojekt, som Gesellschaftet MPS skapar förutsättningar för att genomföra, med nödvändighet måste utgå från en föreställd altruism för att erkännas som hedervärt (se Bourdieu 1995:150–151). Detta behov förekommer inte enbart bland den allmänhet som betraktar organisationen utifrån; ett det uttalade värdenas tabu lever även inom organisationen (Bourdieu 1995:175). Moral får inte kvantifieras; en ledningsgruppsmedlem framhöll exempelvis personer som beräknar värdet hos de symboliska belöningar som goda gärningar inbringar, som klandervärda:

Jo, men det är så här... det är psykologiskt. Att man har ett sådant här moralitetskonto. Så här bara: ’Nej nu har jag fått 5 poäng på det, nu kan jag skita i att [hjälpa MPS]...’

Skapandet av förutsättningar för det praktiska sökarprojektet kräver, utöver ett skapande av objektiva villkor för de engagerades handlande, införskaffande av nödvändigt kapital för att kunna genomföra sökaktioner. Bland de många utgifter som organisationen har kan nämnas inköp av kontorsmaterial, bränsle, västar och andra

sökattiraljer, administrativa tjänster, sms-tjänster och så vidare (MPS 2014b). Jakten på intäkter omgärdas av en problemställning som minner om uttalandet om den återkommande patrulledaren, och präglas av ett behov av att balansera en altruistisk idealism med vad som i strukturellt hänseende är ett arbete som genererar profit. I linje med Bourdieus beskrivning av *offergåvans ekonomi* tar sig de flesta sponsorintäkter enligt MPS rekryteringsmaterial formen av bearbetat kapital: donationer av båtar, ficklampor och pennor är således vanligare än rena pengagåvor; vidare finns det ett behov av att betona att sponsoravtal inte utgör ett sponsorernas köpande av *goodwill* och reklamplats, utan istället är ett aktivt deltagande i ett idealistiskt uppdrag (Bourdieu 1995:168–169).

[Reklam i MPS medlemstidning] Vi på En Ny Start och Ljungs Utvecklingsbyrå AB är glada och stolta för att vi får vara med och göra skillnad i människors liv.

En småskalig återspeglning av balansgången mellan idealism och profitgenererande syns i frågan om hur en lokal ledningsgrupp skulle förhålla sig till en uppsättning mössor, som de av MPS styrelse hade fått i uppdrag att sälja. Medan flera tyckte att försäljandet av mössor verkade vara en god idé, motsatte sig andra i denna ledningsgrupp att man skulle sälja mössorna, med hänvisning till att engagemanget i MPS handlar om ”att rädda folk, inte om att sälja på dem mössor”. Situationen löstes dock genom en klok ledningsgruppsmedlems förslag. Genom att endast sälja mössorna på förfrågan, med vad som kallades ”passiva försäljningsmetoder”, hotar inte försäljningen uppfattningen om organisationen som idealistisk.

Gemeinschaft och Gesellschaft i konflikt med varandra?

Om Gemeinschaftet MPS betonar gemensamma mänskliga värden som gör sökandet möjligt, så främjar Gesellschaftet MPS snarare individuella förmågor som gör sökandet möjligt. De emotionella skript som Gemeinschaft och Gesellschaft representerar kan på många sätt stå i motsatt förhållande till varandra. Följden blir att MPS-engagerade kan ställas inför situationer, vars handlingsmöjligheter kräver ett agerande på tvärs med endera delen av organisationens emotionologi. En miljö där detta problem tidvis uppstår är sökpatrullen, vilket en patrulledares tal om det Wettergren (2013:70) kallar emotionshantering handlar om:

Det är viktigt att man är tydlig och informerar sökarna så gott man kan, vad det är som gäller. [...] Det är svårt alltså, vi är kanske 12, 15, stycken som skall försöka hålla ett rakt led. [...] När alla inte förstår, eller lyssnar in, att man stannar upp – att man pratar med dem! Jag tycker inte man skall skälla ut någon offentligt. Jag har varit med på sådana sök, då de skäller ut en sökare för att de inte... lyssnar. Det tycker inte jag är okay. Så jag tycker: lugn, tydlig, informerar bra. Det är goda egenskaper [för en patrulledare].

När frivilliga sökare är olydiga gentemot sina patrulledare, riskerar de både en skarp tillsägelse och att tvingas iväg från gruppen. Detta framstår som lämpligt utifrån Gesellschaftens emotionella skript, men är svårare att få ihop med ett Gemeinschaft dit alla har rätt att tillhöra. Den goda patrulledarens lösning på detta problem är att skapa förutsättningar för att ett val mellan Gemeinschaft och Gesellschaft inte skall behöva göras. Genom att göra det felaktiga agerandet till en fråga om okunskap snarare än en fråga om ett intentionellt felaktigt agerande, skapas behovet av en inkluderande tillrättavisning snarare än en exkluderande sådan. Situationen som uppstår befäster patrulledarens höga status i gruppen, och i förhållande till den tillrättavise.

Slutsatser

I denna artikel har jag undersökt hur MPS emotionologi påverkar handlingsmöjligheterna för människor som önskar se sig som delar av organisationen, och för människor som gör anspråk på att agera i organisationens namn. Undersökningen har utgått från en analys av tre myter, som kan ses som språkliga återgivelse av emotionella skript inom MPS organisationsuppbyggnaden emotionologi. Samtliga tre myter inrymmer två dikotomiskt ordnade emotionella skript, vilket synliggörs i illustration 1.

Myter:	Myten om försvinnandet	Myten om sökandet	Myten om organisationen
Skript 1	Försvinnandet och de anhöriga	Det känslomässiga sökandet	MPS som Gemeinschaft
Skript 2	Försvinnandet och den försvunne	Det praktiska sökandeprojektet	MPS som Gesellschaft

Illustration 1: Illustration av de tre undersökta myterna, och de emotionella skript som inryms inom respektive myt.

Av särskilt intresse för besvarandet av frågeställningarna är illustrationens tredje kolumn, vilken visar att det går att göra sig två distinkta bilder av vad MPS är för en organisation. Dels kan MPS ses som ett Gemeinschaft som betonar alla människors rätt att tillhöra. I Gemeinschafter knyts vänskapsband, vilka samfällt bildar förutsättningar för att man skall kunna genomföra ett känslomässigt och reciprokt sökandeprojekt, med de anhörigas smärta, tacksamhet och behov av ett avslut i centrum. Dels kan MPS ses som ett Gesellschaft, som betonar alla människors olika förmåga. I Gesellschaft ges individuellt erkännande, och förutsättningar skapas för ett praktiskt sökandeprojekt, där den försvunnes återfinnande först och främst är ett mål som möjliggörs genom användandet av förutbestämda strategier och verktyg.

Dessa två bilder kan tyckas oförenliga, ändå är det ett faktum att de hänvisar till samma organisation och att de två bilderna är varandras förutsättning. Utan element av Gemeinschaft är det svårt att se hur organisationen skulle lyckas engagera så många att lägga ned så mycket tid i verksamheten. De flesta människors vardagsliv bär idag

ett senmodernt Gesellschafts prägel, och då kan steget vara långt till att se anonyma människors olycka som sin angelägenhet (se Asplund 1991:134–137). Utan element av Gesellschaft är det likaledes svårt att se hur organisationen skulle kunna omsätta denna angelägenhet i organiserade sökaktioner. Det finns, som tidigare forskning på området antyder, anledning att tro att organisationens två sidor lockar olika personer till engagemang. Den krishanterare som framhåller sina goda vänner i ledningsgruppen som den del av engagemanget som skänker henne mest glädje, lockas antagligen av Gemeinschaft i högre grad än den operative chef och före detta yrkesofficer som framhåller vikten av att ”arbeta operativt” och att MPS inte är ett sällskap dit ”man går för att dricka kaffe och få vänner”.

Frågan om organisationens emotionologiska tudelning kan vidare besvaras med Asplunds karakterisering av Gemeinschaft och Gesellschaft såsom utgörande en fixeringsbild; med vilket menas att båda bilder kan utläsas ur samma ansamling av sociala fenomen, men att seendet beror på det perspektiv ur vilket ansamlingen betraktas (Asplund 1991:40–46). Att, liksom Asplund, fråga sig om en av dessa bilder ter sig dominant inom MPS är vanskligt; men det är möjligt att betrakta det i linje med Lois (2001a) forskning: att bilden av ett Gesellschaft dominerar under sökaktionerna, och att Gemeinschaft intar en primär roll mellan sökaktionerna, då fokus flyttas från ordergivning och strategier till underhållande av relationer och det passiva löftet om undsättning i nödsituationer (Lois 2001a).

Användandet av Tönnies begreppspar för att förstå ett fall av *voluntary policing* framstår slutligen i många avseenden som en rimlig teoriutveckling i ljuset av tidigare forskning. Begreppsparet *Gemeinschaft:Gesellschaft* kan ses såsom hänvisande till den emotionologiska komponenten hos Milligan & Fyfes (2005) begreppspar *korporatism:gräsrotlighet*. Den Asplundska fixeringsbildsmetafor, som kan användas för att beskriva hur Gemeinschaft och Gesellschaft samexisterar inom MPS, kan därmed också ses som en utveckling och precisering av Yarwoods (2011) konstaterande att korporatistiska och gräsrotsliga drag kan samexistera inom en organisation. *Gemeinschaft* och *Gesellschaft* samexisterar inom MPS, men inte genom att olika delar av organisationen präglas av de två begreppen. Istället kan endera begreppet sägas dominera organisationens emotionsordning, beroende på vilken situation och kontext som organisationens företrädare befinner sig i. Skulle denna artikels författare ge ett avslutande råd till såväl myndigheter som önskar samverka med MPS, som till de som är engagerade inom organisationen och önskar att se den blomstra, så skulle det vara i linje med Asplunds (1991:79) betraktelse över ett önskvärt tillstånd för samhället i stort; att ett dialektiskt förhållande mellan Gemeinschaft och Gesellschaft hålles vid liv.

Referenser

- Aspers, P. (2011) *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.
- Asplund, J. (1991) *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*. Göteborg: Korpen.
- Asplund, J. (1992) *Storstäderna och det forsteanska livet*. Göteborg: Korpen.
- Ayling, J. (2007) "Force multiplier: People as a policing resource", *International journal of comparative and applied criminal justice* 31 (1):73–100.
- Barbalet, J. (2001) *Emotion, social theory, and social structure: A macrosociological approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barbalet, J. (2002) "Introduction: Why emotions are crucial", i J. Barbalet (red.) *Emotions and sociology*. Oxford: Blackwell.
- Barthes, R. (2007) [1957] *Mytologier*. Lund: Arkiv.
- Bauman, Z. (2007) *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos.
- Bendelow, G. & B. Mayall (2000) "How children manage emotions in schools", i S. Fineman (red.) *Emotion in organization*. London: Sage.
- Bolton, S.C. (2008) "Me, morphine, and humanity: Experiencing the emotional community on Ward 8", i S. Fineman (red.) *The Emotional organization: Passions and power*. Oxford: Blackwell.
- Bourdieu, P. (1995) *Praktiskt förnuft: Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos.
- Button, M. (2002) *Private policing*. Cullompton: Willan Publishing.
- Cho, J. & A. Trent (2006) "Validity in qualitative research revisited", *Qualitative research* 6 (3):319–340.
- Clark, C. (1987) "Sympathy Biography and Sympathy Margin", *The American journal of sociology* 93 (2):290–321.
- Damasio, A. (2003) *På spaning efter Spinoza*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Denver, M., J. Perez & B.E. Aguirre (2007) "Local search and rescue teams in the United States", *Disaster prevention and management* 16 (4):503–512.
- Fineman, S. (2008) "Introducing the emotional organization", i S. Fineman (red.) *The Emotional organization: Passions and power*. Oxford: Blackwell.
- Flyvbjerg, B. (2001) *Making social science matter: Why social inquiry fails and how it can succeed again*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Fyfe, N.R., O. Stevenson & P. Woolnough (2014) "Missing persons: the processes and challenges of police investigation", *Policing & society* 24:1–17.
- Hertz, R. (1960) [1907, 1909] *Death and the right hand*. Glencoe: Free Press.
- Jackall, R. (2000) "A detective's lot: Contours of Morality and Emotion in Police Work", i S. Fineman (red.) *Emotion in organization*. London: Sage.
- Jasper, J. (1998) "The emotions of protest: Affective and reactive emotions in and around social movements", *Sociological forum* 13 (3):397–424.
- Loader, I. (2000) "Plural policing and democratic governance", *Social & legal studies* 9 (3):323–345.
- Lois, J. (1999) "Socialization to heroism: Individualism and collectivism in a voluntary search and rescue Group", *Social psychology quarterly* 62 (2):117–135.

- Lois, J. (2001a) ”Peaks and valleys: The gendered emotional culture of edgework”, *Gender and society* 15 (3):381–406.
- Lois, J. (2001b) ”Managing emotions, intimacy, and relationships in a volunteer search and rescue group”, *Journal of contemporary ethnography* 30 (2):131–179.
- Martin, J. & K. Knopoff, Ch. Beckman (2000) i S. Fineman (red.) *Emotion in organization*. London: Sage.
- Mauss, M. (1997) *Gåvan*. Lund: Argos.
- Milligan, Ch. & N.R. Fyfe (2005) ”Preserving space for volunteers: Exploring the links between voluntary welfare organisations, volunteering and citizenship”, *Urban studies* 42 (3):417–433.
- MPS (2014) *Välkommen till Missing People Sweden*. Göteborg: Missing People Sweden.
- MPS (2014b) *Resultaträkning*. Göteborg: Missing People Sweden.
- MPS (2014c) *MPS: Hantering av fynd*. Trollhättan: MPS FyrBoDal.
- Olander, A., T. Jansson, O. Svensson, J. Stakeberg, H. Svensson & H. Blomberg (2012) *Grannsamverkan i flerfamiljshus: Effektiv och uthållig metod. Rapport från en utvärdering som genomförts som följeforskning*. Halmstad: Högskolan i Halmstad, sektionen för hälsa och samhälle.
- Saknad (2013) Avsnitt 1 [tv-program], Producent: J. Mork. Projektledare: S. Bergerud. Sverige: Jarowskij & Sveriges Television.
- SFS 2003:778 *Lag om skydd mot olyckor*. Stockholm: Försvarsdepartementet.
- Steden, R. van, B. van Caem & H. Boutellier (2011) ”The ‘hidden strength’ of active citizenship: The involvement of local residents in public safety projects”, *Criminology and Criminal Justice* 11 (5):433–450.
- Topping, J. & J. Byrne (2014) ”Shadow policing: The boundaries of community-based ‘policing’ in Northern Ireland”, *Policing and society* 24:1–22.
- Tracy, S.J. (2010) ”Qualitative quality: Eight ‘Big-Tent’ criteria for excellent qualitative research”, *Qualitative Inquiry* 16 (10):837–851.
- Vetenskapsrådet (2007), *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wettergren, Å. (2013) *Emotionssociologi*. Malmö: Gleerups.
- Vigneswaran, D. (2014) ”Protection and conviviality: Community policing in Johannesburg”, *European journal of cultural studies* 17 (4):471–486.
- Yarwood, R. (2007) ”The geographies of policing”, *Progress in human geography* 31 (4):447–465.
- Yarwood, R. (2011) ”Voluntary sector geographies, intraorganisational difference, and the professionalisation of volunteering: A study of land search and rescue organisations in New Zealand”, *Environment and planning C: Government and policy* 29:457–472.
- Yarwood, R. & B. Edwards (1995) ”Voluntary action in rural areas: The case of neighbourhood watch”, *Journal of rural studies* 11 (4):447–459.

Kontaktuppgifter till författare

Alf Sjösvärd

Jägaregatan 8E, 417 01 Göteborg

Tel: 076-877 44 71

E-post: alfsjosvard@hotmail.com

Författarpresentation

Alf Sjösvärd har en masterexamen i kriminologi från Göteborgs universitet, och är för tillfället arbetssökande. Han är intresserad av det moderna samhällets mytologier, i synnerhet myter om polisväsendet, brott, straff och brottsutsatthet. Artikeln är en omarbetad version av en masteruppsats som examinerades vårterminen 2014.

Att iscensätta apokalypsen

Zombiemetaforer i den samtida katastrofberedskapen

Enacting the apocalypse: Zombie metaphors in contemporary disaster preparedness

Since the turn of the millennium, enactment of possible emergencies and catastrophes has become a most common way of producing knowledge about events yet to occur. Preparedness exercises are frequently performed by public authorities at local and regional levels. Collaborative approaches among relevant actors are enhanced and evaluated through simulated accidents and acts of terror as well as school shootings and epidemic outbreaks. Due to the incalculability of many modern threats, enactment is employed as a method for rendering potential future events available as empirical phenomena. However, sometimes these potential futures are represented in ways that correspond only to imagined and fictional worlds. The aim of this article is to explore the enactment of unreal possibilities in contemporary preparedness exercises. The empirical material employed for this purpose consists of crisis plans and exercise guides used in public and official institutions in the United States as well as qualitative interviews with municipal safety coordinators in Sweden.

Keywords: enactment, unrealis, metaphors, preparedness, uncertainty, zombies

ISCENSÄTTNING (på engelska *enactment*¹) av möjliga olyckor och katastrofer har blivit ett vanligt sätt att skapa kunskap om, och öva på, händelser som ännu inte har ägt rum. Beredskapsövningarna duggar tätt på myndigheter, kommuner och länsstyrelser. Samverkan mellan relevanta aktörer granskas och slipas genom simulerade busso-lyckor och skolskjutningar. Genom att fysiskt agera ut ett uppdyktat katastrofscenarion förvandlas beredskapen från teoretisk krisplan till levd erfarenhet. Iscensättning blir på så sätt en garant för att krisplanen inte ska förbli en pappersplan (Auf der Heide 1989) eller ett fantasidokument (Clarke 1999). Skrivna krisplaner är viktiga men inte tillräckliga i sig själva för att säkerställa en fungerande beredskap (Perry & Lindell 2007:36). Pappersplan och fantasidokument blir det då krisplanen inte stämmer överens med verklighetens förutsättningar eller när den inte kombineras med relevant övning (Auf der Heide 1989:33). Fantasidokument, menar Clarke (1999:41), karakteriseras av spekulation och inbillad förmåga i scenarion som inte tar någon hänsyn till verklighetens normala begränsningar. De är symboliska dokument skapade för att förmedla en bild av kontroll över möjliga framtida faror. Illusionen spricker emellertid när krisplanen iscensätts vid övning och föreställda resurser ställs mot verkliga. I den här artikeln avser jag undersöka hur iscensättning som metod inom den samhälleliga kris- och katastrofberedskapen har banat väg för ett nytt sätt att förhålla sig till rea-

1 Se exempelvis Collier (2008) och Aradau & van Munster (2012).

lism i beredskapsövningar. Det övergripande syftet är att försöka beskriva det komplexa samspelet mellan moderna föreställningar om och representationer av storskaliga katastrofer å ena sidan, och hanteringen av dem i verkligheten å den andra. Frågeställningen får strax sin mer precisa utformning, men innan dess vill jag helt kort nyansera artikelns två nyckelbegrepp: *iscensättning* och *beredskap*.

Iscensättning

Med iscensättning menas här en teknik för beredskapsövning vilken innebär att man "agerar ut" ett möjligt framtida hot i syfte att förstå dess karaktär och påverkan (Collier 2008:225). Begreppet har använts sedan en tid tillbaka med ungefär samma betydelse inom tre distinkta områden: Det första området är den sociologiska organisationsforskningen, där Karl Weick (1988) beskrivit iscensättning som en social process genom vilken våra handlingar inom ett avgränsat område skapar strukturer, gränser och möjligheter. "When people act", menar Weick, "they bring events and structures into existence and set them in motion." (1988:306). Iscensättning sker i två steg: Först avgränsas och fokuseras en specifik del av verkligheten. I en krisberedskapsövning kan det handla om den miljö (exempelvis skola) och den händelse (exempelvis väpnat våld) som deltagarna ska bekanta sig med. Därefter agerar människor inom denna avgränsade verklighet, vilket skapar strukturer och erfarenheter som de agerande kan ta med sig till världen utanför (Weick 1988:307). Man framkallar så att säga existensen av en ännu inte materialiserad händelse i syfte lära sig något om den och öva på dess konsekvenser. Det andra området innefattar den militära forskning som bedrevs i USA under årtiondena efter andra världskrigets slut. Här användes "imaginär iscensättning" av säkerhetsanalytiker och forskare för att generera kunskap om möjliga framtida händelser – till exempel en oväntad kärnvapenattack – vars konsekvenser skulle kunna bli förödande (Collier & Lakoff 2008:17; Lakoff & Collier 2010:296). Fiktiva kärnvapenattacker "agerades ut" genom att olika former av data kombinerades och arrangerades på kartor över det angripna området (Collier 2008:231). Det tredje området, slutligen, innefattar vissa psykologiska och terapeutiska ansatser där iscensättning används som en metod för behandling av posttraumatiskt syndrom. Psykiatrikern och socialpsykologen Jacob Levy Moreno utforskade under 1900-talets första hälft iscensättning som metod i två ansatser: psykodrama för individfokuserad terapi och sociodrama för gruppterapi. Genom att "agera ut" ett tidigare upplevt trauma lärde sig deltagare att acceptera händelsen och kunde därigenom erhålla verktyg för att orientera sig mot framtiden (Aradau & van Munster 2012:235). Moreno började använda iscensättning som metod efter att ha insett begränsningarna med det traditionella behandlingsrummet: "The objective of psychodrama", menar Moreno (1987:3), "was, from its inception, to construct a therapeutic setting which uses life as a model, to integrate into it all the modalities of living, beginning with the universals – time, space, reality – down to all the details and nuances of life." Den terapeutiska formen av iscensättning skiljer sig från de två tidigare exemplen i det att händelsen som ageras ut redan har inträffat. Syftet med terapeutisk iscensättning är med andra ord att

skapa mening kring händelser som annars lätt skulle upplevas som meningslösa och destruktiva (Aradau & van Munster 2012:235). Den för de tre områdena gemensamma betydelsen av iscensättningsbegreppet handlar om att deltagare får möjlighet att reflektera över problem genom att spela upp en tänkt händelseutveckling och att man får träna sig på att hantera konsekvenserna av den tänkta händelsen.

Beredskap

Inom den samhälleliga krisberedskapen möjliggörs träning och reflektion genom olika former av övningar. I Sverige är kommuner, landsting, länsstyrelser och myndigheter skyldiga enligt lag att med viss regelbundenhet genomföra krisberedskapsövningar (Lag 2006:544). Kommuner och landsting ska, enligt lagens andra kapitel, åttonde paragrafen, ansvara för att anställd personal får den utbildning och övning som behövs för att de skall kunna lösa sina uppgifter vid extraordinära händelser. Även allmänheten har vissa skyldigheter att upprätthålla en beredskap inför olyckor och extraordinära händelser (Lag 2003:778). Under 2014 startade dessutom flera initiativ för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga (Asp 2015) eftersom allmänheten, även om det inte finns uttryckt i någon lagtext, förväntas vara så pass förberedd att man klarar sig i tre dygn utan stöd från myndigheter i händelse av en kris (www.72timmar.se). Övningar kan genomföras som diskussionsbaserade seminarier eller som realistiska fullskaleövningar, eller genom kombinationer av de båda. Gemensamt för samtliga övningsformat är att man utgår från en simulerad händelse och ett scenario vilket beskriver förutsättningarna för och omfattningen av den tänkta händelsen. I den här artikeln är det framför allt den realistiska fullskaleövningen som åsyftas när övningsbegreppet diskuteras. Den händelse som simuleras i övningen inbegriper i de flesta fall ett flertal olika moment och möjliga faror. Samtida beredskap handlar inte längre om att vara förberedd på troliga händelser och specifika risker utan om att öva förmågan att föreställa sig och förbereda sig på allt som skulle kunna hända. Genom den simulerade händelsen ska alltså en generell ansats övas, en "all hazards approach" (DHS 2010:6; Phillips et al. 2012:39), som ska vara tillämpbar på alla möjliga typer av risker och hot.

Beredskap inför möjliga framtida kriser kan, som kanske redan framgått, betyda olika saker. För den enskilde medborgaren kan det handla om att ha en viss hemberedskap vad gäller försörjningen av mat, vatten och värme. Beredskap kan här förstås som ett sätt att tänka kring den egna säkerheten vilket uppmuntras genom kampanjer och informationsinsatser av olika slag. För anställda inom kommuner och myndigheter kan det handla om att upprätta risk- och sårbarhetsanalyser för det egna ansvarsområdet och att öva samverkan med andra aktörer utifrån de risker och sårbarheter som man identifierar. Beredskap kan här förstås som en del i en mer omfattande säkerhetskultur på samhälls nivå. Slutrapporten om den federala hanteringen av orkanen Katrina 2005, till exempel, berättar om hur katastrofen avslöjade stora brister i den samhälleliga säkerhets- och beredskapskulturen. Den påstådda beredskapen inför en sådan händelse visade sig i efterhand alltså bestå av pappersplaner och fanta-

sidokument (Auf der Heide 1989; Clarke 1999). En av de högt prioriterade reformer som föreslogs i rapporten sammanfattades på följande sätt: ”We must institutionalize a comprehensive National Preparedness System and concurrently foster a new robust Culture of Preparedness.” (DHS 2006a:2). Beredskap kan alltså förstås både som konkreta åtgärder på individnivå (att säkra tillgången på mat, vatten och värme) och som ett sätt att samla och länka samman resurser på ett övergripande samhällsplan (att fostra en samhällelig beredskapskultur). Den här artikeln handlar om beredskap på institutionell nivå, det vill säga myndigheter och organisationer för vilka kris- och katastrofberedskap ingår som en naturlig del av verksamheten. Som en del av denna beredskap kan även ingå myndigheters samverkan med allmänheten och civilsamhället genom olika frivilliginitiativ. Artikeln tar alltså inte upp beredskap på individnivå eller som privat initiativ, vilket man finner inom den så kallade survivalist- och prepperkulturen (Jonstad 2013). Däremot kan man med säkerhet säga att den specifika form av institutionell beredskap som behandlas här har sitt ursprung dels inom den angloamerikanska populärkulturen och dels inom survivalist- och prepperkulturen (Lentzos & Rose 2009:248).

Bakgrund

Utgångspunkten för den här artikeln är att myndigheter och organisationer i USA på senare tid har övat krisberedskap i och för en verklighet som inte existerar utanför fiktionen. Zombieberedskap, som övningskonceptet kommit att kallas, har kritiserats för att ta fokus bort från verkliga faror men också hyllats för att på ett underhållande sätt lära allmänheten beredskapens baskunskaper. Zombieberedskap tycks ha blivit den generella ansats, den ”all hazards approach”, som på ett lättfattligt sätt kan förmedla beredskap inför ett brett spektrum av faror och hot. Representationen av den verklighet som, med Weick (1988), avgränsas och fokuseras i övningen har dock förändrats från realistiskt återgivande av möjliga faror till iscensättningar av en fiktiv zombieapokalyps.

Denna förändring kan ses som ett brott med den strävan efter realism som karakteriserat traditionell övningsverksamhet under hela 1900-talet (Lakoff 2007:264). Realism ska här förstås som olika verklighetsskildrande ansatser vilka syftar till att framställa sannolika och trovärdiga förhållanden inom ett begränsat stycke verklighet. För krisberedskapsövningen betyder detta, enligt Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap (MSB), att man så långt det är möjligt försöker simulera miljöer så att de upplevs som sannolika framtida verkligheter. Deltagare förväntas dessutom använda utrustning och metoder som skulle ha varit aktuella vid en verklig händelse (MSB 2013:52). Det finns dock, som nämnts tidigare, också övningsformat som är diskussionsbaserade och som alltså inte kräver någon särskild miljö eller utrustning (DHS 2006b:17, MSB 2013:46). Fullskaleövningar, menar MSB, är ”mycket lärorika eftersom de gör det möjligt för deltagarna att komma nära den verklighet som de sedan ska verka i” (MSB 2013:49). USA:s krisberedskapsmyndighet, Federal Emergency Management Agency (FEMA), menar i sitt nationella övningsprogram att ”Exercises

will be conducted with a high degree of realism” (FEMA 2011:11) och departementet för inrikes säkerhet, Department of Homeland Security (DHS), uttrycker det som att beredskapsövningar ska vara ”conducted in a real-time, stressful environment that closely mirrors real events.” (DHS 2006b:17).

Strävan efter realism i beredskapsövningen har sina rötter i den idé om alltings kalkylerbarhet som växte fram under den moderna epoken. Den tidsrymd som utgör den moderna epoken kan avgränsas med hjälp av Michel Foucault och Ulrich Beck. Den tar sin början under 1800-talet och efterträder vad Foucault kallar den ”klassiska epoken” (Foucault 1972/2010). Med en formulering från Beck kan man säga att den moderna epoken avslutas någon gång under 1960-talet med övergången från ett industrisamhälle till ett risksamhälle (Beck 2008:5). Beck betonar dock att det inte är frågan om ett skifte från den moderna epoken till ett postmodernt tillstånd, utan att vi numera snarare befinner oss i en *andra* modernitet, vilken karakteriseras av en medvetenhet om de faror som den första moderniteten frambringade. Den moderna epoken, menar Beck, karakteriserades av en stark tro på vetenskaplig rationalitet: ”Science, which displaces God and religion from the centre, operates with a ‘mythology’ of its own that captures the old distinction between the sacred and the profane as a distinction between lay opinion and expert rationality.” (Beck 2008:1). Den tilltagande tron på vetenskaplig rationalitet, menade Max Weber i brytpunkten mellan 1800- och 1900-talet, innebär en alltmer utbredd övertygelse att man, i princip, kan kontrollera allting genom beräkning (Weber 1948/1991:139). Med hjälp av olika tekniker för beräkning började man under den moderna epoken omvandla osäkerheter till kända risker. Beräkningen av risk blev ett sätt att reglera framtiden, att normalisera den och lägga den under människans kontroll (Giddens 2010:39). Att kunna beräkna risken för en oönskad händelse gjorde det möjligt att föreställa sig händelsen och intervensera i samtiden för att förbereda sig för och mildra effekterna av den framtida händelsen. Riskkalkyleringen innebar därmed att man började öva beredskap inför vissa utvalda *troliga* händelser (Anderson & Adey 2011; Collier 2008; Lakoff 2007). Ett välkänt exempel på detta är de beredskapsövningar i efterkrigstidens USA som till stor del fokuserade på risken för (och med) en plötslig kärnvapenattack. Under 1950-talet fick miljontals skolbarn, under ledning av sköldpaddan Bert i kampanjfilmen *Duck and Cover*, lära sig ta skydd på rätt sätt i händelse av att atomblixten skulle slå till (DHS 2006c:8). Beredskap har alltså, både i sociologisk forskningslitteratur (Lindell, Tierney & Perry 2001; Perry & Lindell 2003; Perry & Lindell 2007; Rodriguez, Quarantelli & Dynes 2006; Quarantelli 1985) och i mer tillämpad litteratur av handbokscharaktär (Bradley 2013; Smith 2012; Packer 2014; Stearns 2015), betraktats som en rationell strategi för att öva sig på framtida hot och risker. Den sociologiska forskningen om beredskap har traditionellt fokuserat på normativa frågor om resurser och förmågor hos specifika grupper (familjer, lokalsamhällen) å ena sidan och institutionell beredskap (offentliga myndigheter och professionella aktörer) å den andra (Lindell, Tierney & Perry 2001; Perry & Lindell 2007). En tredje inriktning fokuserar på kommunikation och tillit i relationen mellan ansvariga myndigheter och allmänheten (Boin 2009; Wang & Capucu 2008). Ett omfattande forskningsområ-

de är det som fokuserar på kommersiella organisationers krisberedskap (Clarke 1999; Perrow 2007). Den teoretiska förståelsen av kriser och katastrofer har rört sig från ett dominerande strukturfunktionalistiskt perspektiv till ett, under de senaste 20 åren, alltmer framträdande socialkonstruktivistiskt förhållningssätt (Lindell, Tierney & Perry 2001; Tierney 1999; Tierney 2007). "Although realist in its overall tone" menar Tierney (2007:506), "disaster research has become increasingly open to social constructionist perspectives". Det socialkonstruktivistiska perspektivet har i förlängningen bidragit till ett större intresse för social sårbarhet (Bankoff 2003; Cutter, Boruff & Shirley 2003; Wisner, Blaikie, Cannon & Davis 1999) och intersektionalitet (Brunson, Overfelt & Picou 2007) i analyser av samtida krisberedskap.

Sedan millennieskiftet har det successivt byggts upp en inriktning av företrädesvis sociologiska studier som problematiserar beredskap utifrån de strategier och tekniker som ska öka människors förmåga att föreställa sig möjliga framtida hot (Amoore 2013; Amoore & de Goede 2008; Aradau & van Munster 2013; de Goede 2008; Tellmann 2009). Tellmann (2009:17) menar att "we are witnessing a much more widespread shift in the ways in which the future is imagined, rationalised and acted upon that goes beyond previous conceptualisations of risk". Vad vi har att göra med, menar Tellman, är alltså inget mindre än en förändring av den rationalitet på vilken beredskapstanken bygger, en förändring som går från kalkylering av risk till iscensättning av möjliga framtida hot. Denna förändring i tanke och handling kan delvis hänföras till de nya säkerhets- och beredskapsstrategier som initierats på många håll efter attackerna mot World Trade Center 2001, och särskilt till den ofta omtalade slutsats i 11 september-kommissionens slutrapport som pekar ut just bristen på föreställningsförmåga som en grundorsak till att man inte lyckades förutse attackerna (Zelikow et al. 2004:339). Den här artikeln bidrar till den sociologiska litteraturen om beredskap genom att den belyser förändringen av rationalitet med hjälp av fenomenet iscensättning. Iscensättning som analytiskt verktyg för att öka förståelsen kring samtida beredskapsövning är obefintligt utforskat inom den normativa sociologiska litteraturen som nämns ovan. Den mer kritiska inriktningen, vilken representeras av exempelvis Tellmann (2009), har dock utforskat och applicerat begreppet i ett antal studier (Aradau & van Munster 2012; Collier 2008; Collier & Lakoff 2008; Lakoff & Collier 2010). Artikeln utgår från det kritiska perspektivet men ämnar också undersöka vad iscensättningsbegreppet kan tillföra den normativa sociologiska litteraturen om krisberedskap.

Syfte och frågeställning

Som nämns i föregående avsnitt har det på senare tid skett en förändring i beredskapsövningens underliggande logik. Förändringen kan grovt sammanfattas på så sätt att föreställningarna om framtida hot, vilka tidigare underbyggdes genom beräkning av risk, nu frammanas med hjälp av iscensättning. I en del fall har iscensättningen av framtida katastrofer tagit sig uttryck i form av en zombieapokalyps. Beredskapsövningen tycks med andra ord ha frigjorts från den strävan efter realistisk representation

som präglat övningsverksamhet under den moderna epoken. Samtida föreställningar om framtida hot skulle därför möjligen kunna benämnas ”post-realistiska”. Syftet med föreliggande artikel är att undersöka gränslandet mellan realism och fiktion i samtida beredskapsövning. I ett vidare perspektiv är artikeln ett försök att beskriva det komplexa samspelet mellan moderna föreställningar om och representationer av den stora katastrofen å ena sidan, och hanteringen av den i verkligheten å den andra. Undersökningen företas mot bakgrund av den förändring i hur framtida hot föreställs, förstås och förebyggs, vilken beskrivits av bland andra Tellmann (2009:17) som alltmer explicita ”reference[s] to fiction and imagination as the proper basis for knowing and surviving the future”. Den konkreta frågeställning som behandlas i artikeln har formulerats enligt följande: Hur manifesteras föreställningar om post-realistiska framtida hot i olika policydokument och i utsagor om tillämpad övningsverksamhet? För att undersöka detta kommer jag att göra nedslag i två typer av empiriska data. Det första materialet utgörs av djupintervjuer med säkerhetssamordnare verksamma i olika kommuner i Sverige. Som nämndes tidigare är kommuner och myndigheter i Sverige skyldiga enligt lag att med viss regelbundenhet genomföra beredskapsövningar (Lag 2006:544). På lokal nivå ligger det oftast inom säkerhetssamordnarens ansvarsområde att planera och genomföra övningarna. Med den bakgrunden kan det vara relevant att utforska hur medlemmar av den här yrkesgruppen skapar föreställningar om framtida händelser med hjälp av iscensättning. Det andra materialet utgörs av policydokument för beredskapsövning relaterade till myndigheter och organisationer i USA. Analysen koncentreras på krisplaner och vägledningar som explicit behandlar zombieberedskap. En väsentlig koppling mellan de båda materialen är att USA inom svensk krisberedskap ofta ses som ett föregångsland och att samarbetena mellan exempelvis MSB och DHS har tätat under senare år (MSB 2011; Stern 2014). Sedan 2007 finns det till exempel ett bilateralt avtal mellan Sverige (MSB) och USA (DHS) om samarbete och erfarenhetsutbyte avseende samhällelig krisberedskap. Avtalet ger för svensk del bland annat möjlighet till utveckling av metodik för övningsverksamhet (MSB 2011:3) och andra typer av samarbeten inom kemisk, biologisk, radiologisk och nukleär (CBRN) säkerhet, kritisk infrastruktur och lednings- och samverkansfrågor (MSB 2011:4). Under 2013 konkretiserades samarbetet i ett gemensamt projekt med målet att utveckla scenario- och simuleringsbaserad övning för strategiskt ledarskap (Stern & Hedström 2014:2). Med den bakgrunden kan det vara relevant att fråga sig hur det i policydokument skapas föreställningar om framtida händelser utifrån scenarion som beskriver en zombieapokalyps. Det kan också vara relevant att fråga sig om den zombieberedskap som utvecklats i USA är överförbar till svenska förhållanden.

I nästa avsnitt presenteras ytterst kortfattat några av zombiemetaforens betydelser, så som de tolkats i samtida forskning. Avsnittet syftar till att ge en översiktlig förståelse för varför just zombien kommit att fungera som metafor för framtida osäkerheter i krisberedskapsövningar. Som en bakgrund till den empiriska analysen beskriver jag därefter ett teoretiskt ramverk genom vilket man kan förstå den pågående förändringen av hur framtida hot föreställs och övas på. Avsnittet tar avstamp i den inriktning

av kritisk sociologisk forskning som refererades ovan. Därefter presenteras de metoder för datainsamling och analys som använts för att svara upp mot undersökningens syfte och frågeställning. Efter presentationen av forskningsmetoder följer en redovisning av analysens utfall. Slutligen avrundas artikeln med en diskussion om några möjliga konsekvenser av post-realistiska framtidsföreställningar för den samhälleliga krisberedskapen.

Betydelser av zombietaforen

Zombien som metaforisk representation av faror och hot mot den samhälleliga ordningen är väl utforskad (Bishop 2009; Dendle 2007). Ett flertal författare har kopplat samman zombiens ökade popularitet på senare tid med den kollektiva upplevelse av apokalyps som orsakades av attackerna mot World Trade Center 2001. Bishop (2009:24) menar till exempel att ”a post-9/11 audience cannot help but perceive the characteristics of zombie cinema through the filter of terrorist threats and apocalyptic reality”. I ett vidare perspektiv kan man förstå zombien som en samlande metafor för vår osäkra tillvaro, för det ”okontrollerade hotet från miljö, terrorister, pandemier eller annan valfri skräck” (Danielsson 2013:44). En av de mest framträdande metaforerna är den som beskriver zombien som ett epidemiskt virus. Munz et al. (2009) har till exempel skapat matematiska modeller över hur ett utbrott av en zombieepidemi skulle komma att påverka samhället, och Stanley (2011:1608) har på fullaste allvar utvecklat ”nursing related information specifically focused on dealing with a zombie epidemic”. Även USA:s motsvarighet till svenska Smittskyddsinstitutet, Center for Disease Control and Prevention (CDC), har använt zombietaforen för att på ett lättamt sätt beskriva sin verksamhet till vardags och vid större utbrott av epidemiskt virus: ”If zombies did start roaming the streets, CDC would conduct an investigation much like any other disease outbreak. CDC would provide technical assistance to cities, states, or international partners dealing with a zombie infestation”.² Zombien, som metafor för epidemiska virus och allmänt osäkra och hotfulla framtider har med andra ord gjorts till ett tacksamt mål för en generell och universellt tillämpbar krisberedskap.

Mot en teoretisk förståelse av beredskapens förändrade rationalitet

Att skapa beredskap är ett av människans sätt att hantera den osäkerhet som framtiden så ofta innebär. Som nämndes tidigare kan beredskapens logik spåras tillbaka till modernitetens idé om alltings kalkylerbarhet. Genom att kvantifiera osäkerheter och benämna dem som risk kunde man reglera framtiden, normalisera den och lägga den under människans kontroll (Giddens 2010:39; Zinn 2008:440). Men någonting har hänt i beskrivningen av samtida risker och hot. Det är inte längre självklart att osäkerheter kan kvantifieras och neutraliseras genom riskhantering och riskreducerande

2 <http://blogs.cdc.gov/publichealthmatters/2011/05/preparedness-101-zombie-apocalypse/>

åtgärder. Omvänt skulle man kunna säga att utvecklingen av teknologier för att kvantifiera och reducera risk snarare har ökat känslan av osäkerhet. För att bättre förstå detta kan man beskriva olika dimensioner av osäkerhet. Walker et al. (2003), till exempel, gör skillnad på två olika former av osäkerhet: *Epistemologisk osäkerhet* handlar om brist på relevant information. Denna typ av osäkerhet kan minskas genom rationella strategier som att man samlar in mer data och producerar mer kunskap. Osäkerheten kan i förlängningen omvandlas till risk. *Ontologisk osäkerhet*, däremot, kommer av oförutsägbara och okontrollerbara förändringar i det som man uppfattar som verkligheten. Zygmunt Bauman (2006, 2007), exempelvis, har beskrivit tillståndet i samtida västerländska samhällen som flytande, osäkert och lömskt. Svenfelt och Höjer (2012:120) beskriver ontologisk osäkerhet som ”en inneboende oförutsägbarhet, som har sin grund i komplexitet, föränderlighet och dynamik”. Ontologisk, eller med Beck (2008) och Giddens (2010) *fabricerad*, osäkerhet kan ofta förstås som en följd av den moderna epokens teknikutveckling. Strävan efter att kontrollera risk har resulterat i oavsedda sidoeffekter med långt större konsekvenser än vad som är möjligt att beräkna. Skalan och komplexiteten hos senmoderna risker har beskrivits i termer av ”a new species of trouble” (Erikson 1995), ”megaphenomena” (Mannermaa 1995), ”worst disasters imaginable” (Beck 1999) och ”worst-case catastrophes” (Clarke 2006). Ontologisk osäkerhet reduceras inte genom att man samlar in mer information (Svenfelt & Höjer 2012:120). Den här formen av osäkerhet fungerar enligt en logik som skiljer sig från rationell beräkning och måste därför hanteras med andra slags strategier. Zinn (2008) benämner sådana strategier ”mitemellanstrategier”, det vill säga någontans mellan rationell beräkning och icke-rationella strategier som tro, hopp och undvikande. I den här artikeln förstås iscensättning som en mitemellanstrategi vilken skiljer sig från den form av rationell beredskap som dominerade under den moderna epoken. Den senare bygger på beräkningen av risk och innebär att man övar inför vissa utvalda *troliga* händelser. Iscensättning av *möjliga* händelser, å andra sidan, blir då ett ”mellanrationellt” sätt att hantera den ontologiska osäkerhet som breder ut sig i senmoderna samhällen. Genom iscensättning, menar Aradau och van Munster (2013:45) ”preparedness exercises are placed at the heart of a new mode of knowledge which challenges or replaces statistical calculability. In this sense, the future of unexpected events cannot be known or predicted, it can only be enacted.”

Iscensättning som metod för att öva beredskap bygger alltså på att även det mest osannolika kan inträffa, vilket naturligt nog påverkar övningens praktiska utförande. Från att tidigare ha simulerat troliga eller förväntade och därmed kraftigt begränsade händelser i syfte att lära sig hantera dem (DHS 2010:5) innebär det nya paradigmet att man iscensätter föreställda framtider som inte nödvändigtvis har någon koppling till verkligheten. Vårt aktuella exempel är iscensättningen av den föreställda framtiden som en zombieapokalyps. Beredskapsövningen är inte längre är bunden till realistiska representationer av verkliga händelser, det vill säga händelser som verkligen har hänt eller möjligtvis skulle kunna inträffa. Övningens ontologiska och epistemologiska antaganden har omformulerats, från simuleringar av verkliga händelser till iscensättning av situationer som saknar förankring i den fysiska värld där vi nu lever.

Beredskapsövningen övergår, med Baudrillards termer, från simulering av en situation till ett tillstånd av simulacra (Baudrillard 1981/1994). För att sätta mer precisa ord på denna förändring lånar jag ett begreppspar från den lingvistiska forskningen. Mithun (1999) och Palmer (2001) framhåller begreppen *realis* och *irrealis* som effektiva för att skilja mellan saker och händelser som existerar eller har ägt rum, och på saker och händelser som ännu inte existerar eller som ännu inte har ägt rum, eller som faktiskt inte kan äga rum i vår värld. Mithun (1999:173) operationaliserar begreppen på följande sätt: ”The *realis* portrays situations as actualized, as having occurred or actually occurring, knowable through direct perception. The *irrealis* portrays situations as purely within the realm of thought, knowable only through imagination”. Så, mer precist kan man alltså säga att övningens ontologiska och epistemologiska antaganden har rört sig från *modus realis* till *irrealis*, från det troliga till det (o)möjliga.

Material och metod

Den här studien kan karakteriseras som delvis explorativ med syfte att skapa bättre förståelse om ett specifikt fenomen i en begränsad kontext. Fenomenet som studeras är iscensättning, och hur strävan efter realism i iscensättning har förändrats inom ramen för institutionella krisberedskapsövningar. Urvalet av undersökningsenheter är strategiskt och syftar till teoribildning och/eller helhetsförståelse (Grønmo 2006:90). I det första fallet används studien för att utveckla begrepp, hypoteser och teorier som antas gälla för hela populationen av enheter, så kallad analytisk induktion. I det andra fallet är syftet att studera utvalda enheter med sikte på att utveckla en helhetsförståelse av den kontext som enheterna utgör tillsammans (Grønmo 2006:94). Den här studien följer det senare genom att fokusera analysen på två specifika och tydligt avgränsade empiriska material i syfte att bättre förstå betydelsen av de förändringar som pågår inom den samhälleliga krisberedskapen. Urvalet av empiriska data bygger på systematiska bedömningar av vilka enheter som utifrån teoretiska och analytiska syften antas vara de mest givande (Grønmo 2006:94).

Två typer av empiriska material samlades in i syfte att bättre förstå betydelsen av de post-realistiska föreställningar om framtida hot som manifesteras i samtida krisplaner och övningsvägledning. Det första materialet består av nio djupintervjuer med säkerhetssamordnare verksamma i olika kommuner i Sverige. I säkerhetssamordnarens yrkesroll ingår att planera för samhällsviktiga verksamheter så att dessa fungerar även under en kris. Man ansvarar även för att utbildning och övning genomförs i enlighet med de riktlinjer som finns för kommuner, landsting och statliga myndigheter. Intervjuerna genomfördes under 2013 inom ramen för ett forskningsprojekt med syfte att studera hur kommunala krisberedskapsaktörer inkluderar den frivilliga allmänheten (se Linnell 2014). Intervjuerna fokuserade alltså ursprungligen inte på hur post-realistiska föreställningar om framtida hot manifesteras i utsagor om tillämplig övningsverksamhet. Men under studiens gång framträdde ett tydligt spår i intervjupersonernas berättelser. Spåret handlar om den förändring av beredskapens rationali-

tet som beskrivits i tidigare avsnitt. Intervjupersonerna hade själva svårt att sätta ord på denna förändring. Det saknades helt enkelt teoretiska begrepp för att ge uttryck för en mer nyanserad förståelse av fenomenet. Ofta hänvisade intervjupersonerna till ”värstascenarier”, ”osäkerhet” och ”gränslösa risker”. En del betonade vikten av övning och att krisplanen inte gör någon nytta som ”pappersprodukt” (jämför Auf der Heide 1989:33). Några pekade på USA:s dominans på krisberedskapsområdet, att ”det som händer där kommer att hända här efter några år”. Så, utifrån det nya spåret gick jag tillbaka till intervjutranskriptionerna och analyserade innehållet igen, med samma metod som i den ursprungliga studien, men den här gången med fokus på intervjupersonernas utsagor om iscensättning och föreställningar om framtida händelser.

Intervjuerna genomfördes i olika kommuner i tre regioner (Skåne, Stockholm, Jämtland) och varade mellan som minst 40 minuter till som mest två timmar. Inspelade intervjuer transkriberades löpande utifrån de konventioner som gäller för bastranskription av samtalsinnehåll, vilket innebär ordagrant från början till slut. Kontextuella ljud och händelser som påverkade intervjusamtalet noterades kort, liksom längre pauser och accentueringar. Däremot antecknades inte röstkvalitéer (tonhöjd och hastighet) eller dialekt vilket vanligen förekommer vid transkribering för konversationsanalys. Målet med bastranskriptionen är att selektivt reducera stora mängder data på ett sätt som bevarar möjligheten till olika analyser och tolkningar (Bloom 1993).

Det andra materialet utgörs av övningsvägledning och krisplaner relaterade till myndigheter och organisationer i USA. Tre källor valdes genom strategiskt urval ut för närmare granskning. Gemensamt för de tre källorna är att avsändaren är en statlig eller federal institution och att innehållet beskriver hur den samhällseliga beredskapen inför osäkra och hotfulla framtider kan bli bättre genom att man övar på en fiktiv zombieapokalyps. Två av dokumenten, med avsändare University of Florida (UoF) och United States Strategic Command (USSTRATCOM) är tillämpade krisplaner eller övningsvägledning för användning inom offentliga institutioner. Den tredje källan utgörs av en Internetbaserad kampanj riktad till allmänheten. Här är den främsta textkällan en blogg författad av den tidigare direktören för USA:s motsvarighet till svenska Smittskyddsinstitutet, Center for Disease Control and Prevention (CDC). UoF:s övningsvägledning, med titeln *Zombie attack: disaster preparedness simulation exercise #5*³, publicerades 2009 och består av sex sidor varav fyra sidor är en instruktion för hur övningen ska utföras och två sidor är ett (ironiskt) formulär (”infected co-worker dispatch form”) för ifyllnad av deltagare som tvingats avliva kollegor vilka händelsevis infekterats av zombievirus. Övningen syftar till att identifiera strategier för att klara av en eventuell zombieattack i anslutning till universitetets campusområde, och framställs som ett seriöst alternativ jämte fyra andra, mer realistiska, övningsscenarion. USSTRATCOM:s krishanteringsplan, med titeln *Conplan 8888-11 ”Counter-zombie dominance”*⁴, är ett dokument på 31 sidor som ursprungligen publicerades på Intellipedia 2011. Intellipedia är en webbaserad plattform som används

3 <http://astro.ufl.edu/~jybarra/zombieplan.pdf>

4 <http://www.cubadebate.cu/wp-content/uploads/2014/05/CONPLAN-8888.pdf>

av olika civila, statliga och militära aktörer för underrättelseverksamhet i USA.⁵ *Conplan...* framstår inte som lika ironiskt formulerad som UoF:s *simulation exercise#5*, utan betonar upprepade gånger att hotet för vilket planen är skapad är helt och hållet fiktivt. Dokumentet inleds med en slags friskrivningsklausul: ”This plan was not actually designed as a joke.” Klausulen får sin förklaring några rader senare: Övningsplanerare har sett en fara i att allmänheten av misstag skulle kunna förväxla ett påhitat scenario med en verklig händelse (jämför med Orson Welles radioteateruppsättning av *Världarnas krig 1938*⁶). Så i stället för att, som det uttrycks i dokumentet, använda ett fiktivt ”Tunisien” eller ”Nigeria” så konstruerade man ett fullständigt omöjligt scenario som aldrig skulle kunna misstas för en verklig plan. Huvuddokumentet i CDC:s beredskapskampanj, *Preparedness 101: Zombie apocalypse*⁷, utgörs av ett blogginlägg daterat den 16 maj 2011. Författare är myndighetens tidigare direktör Ali S. Kahn. I utskrivet skick utgör inlägget ungefär fyra sidor text. Blogginlägget inleds med en kort historisk genomgång av zombiegenren, varefter Kahn förklarar hur man bäst går tillväga för att överleva en eventuell zombieattack (eller andra extrema händelser som orkaner och pandemier). Inte heller CDC:s *Preparedness 101...* framstår som särskilt ironiskt formulerad. Tonen liknar snarare den i *Conplan...* där hotet klart och tydligt framställs som fiktivt. Men till skillnad från *Conplan...*, som fokuserar på hur man ska hantera en hypotetisk zombieattack, betonas i *Preparedness 101...* framför allt att samma beredskapsstrategi gäller för såväl zombieattack som andra typer av hot, exempelvis jordbävningar, orkaner och pandemier. Som ett led i CDC:s beredskapskampanj skapades marknadsföringsprodukter som T-shirts, affischer och en tecknad serie. På kampanjens produkter kan man läsa att ”If you’re ready for a zombie apocalypse, then you’re ready for any emergency”.⁸ De traditionella illustrationerna till uppmaningen ”Get a Kit, Make a Plan, Be Prepared” (en förbandslåda, ett anteckningsblock, en radio) ersattes med bilden av en kvinna som tittar fram bakom ett stycke tyg, förmodligen betraktande en annalkande hord av zombies. Kampanjen blev mycket omtalad eftersom man använde sig av iscensättning av ett realistiskt scenario i syfte att skapa en förkroppsligad upplevelse av det värsta tänkbara. Upplevelsen av det värsta tänkbara skulle alltså öka allmänhetens beredskap inför alla slags händelser som inte är riktigt lika omfattande som en zombieapokalyps.

Båda materialen (dokument och intervjuer) är viktiga för att förstå den institutionella kontext inom vilken beredskap utövas och lärs ut. Genom intervjuerna får man via deltagarnas utsagor inblick i deras individuella förståelse för den beredskap som ingår i deras yrkesroll. Genom dokumenten får man en ökad förståelse för myndigheternas vilja att aktivera samhällets medborgare i skapandet av en generell beredskapskultur. Som påpekats av Lentzos och Rose (2009:235) är det lätt att förstå zombieberedskap som en parodisk vinkling av det massiva fokus på beredskap som pågått se-

5 <https://www.intelink.gov/my.policy>

6 <http://www.transparencynow.com/welles.htm> (tillgänglig 3 sept. 2014)

7 <http://blogs.cdc.gov/publichealthmatters/2011/05/preparedness-101-zombie-apocalypse/>

8 <http://emergency.cdc.gov/socialmedia/zombies.asp>

dan attackerna 2001 och orkanen Katrina 2005. Det som skiljer de tre dokumenten ovan från de parodiska framställningar som åsyftas av Lentzos och Rose är att ovanstående dokument har statliga eller federala myndigheter och organisationer som avsändare, och inte privata intresseföreningar. Så, snarare än ett förlöjligande utifrån så är dessa dokument, om än med viss självdistans, producerade internt i syfte att odla den beredskapskultur som efterlystes efter Katrina 2005 (DHS 2006a:2). Denna aspekt har varit vägledande vid tolkningen av dokumenten.

De två typerna av datamaterial möjliggör kontrastering men fungerar även som en form av triangulering; genom att undersöka information som samlats in via olika metoder kan man styrka resultat tvärsöver materialet (Bowen 2009:28). Samtidigt måste man vara medveten om att det är två material med väldigt olika karaktär. Intervjuer är forskarproducerad empiri medan krisplaner och övningsvägledning kan ses som naturligt förekommande i organisatoriska sammanhang. Om forskaren är intresserad av att studera naturligt förekommande samtal är intervjun med andra ord ett dåligt val av metod, såvida man inte är ute efter att studera intervjusamtalet i sig, det vill säga en specifik och kontextbunden form av samtal. De intervjuer som analyserades för den här artikeln fokuserade på innehållet i deltagarnas utsagor snarare än på de strukturella, lingvistiska och interaktionella aspekterna av intervjusamtalet (Linnell 2014:75). Vid de flesta samhällsvetenskapliga intervjuer har forskaren själv, förutom att utföra själva intervjun, varit delaktig både i formuleringen av problemområde liksom de teman och konkreta frågor som diskuteras under intervjun. När det gäller dokument som empiriskt material skiftar tyngdpunkten från produktionen av materialet till själva insamlandet. Fokus för datainsamlingen blir då att formulera relevanta urvalskriterier och begränsningar, att söka och hitta texter samt att välja ut ett mindre antal enheter som är särskilt relevanta och fruktbara för studien (Grønmo 2004:190). I samband med detta är det också mycket viktigt att lära känna omständigheterna kring var, när, hur och varför de valda dokumenten tillkommit. I ovanstående avsnitt har jag försökt att presentera materialet på ett sådant sätt att dessa omständigheter klargörs.

Att analysera text handlar om att läsa det aktuella materialet flera gånger samt att tolka innehållet. I denna iterativa process kombinerar läsaren olika element från innehållsanalys och tematisk analys. Genom innehållsanalys kan man organisera större mängder information i kategorier vilka relaterar till projektets centrala forskningsfrågor (Bowen 2009:32; Grønmo 2004:192). Generellt innebär innehållsanalys av kvalitativa data en systematisering av utvalda citat eller andra innehållselement, där man syftar till att belysa specifika problemställningar (Grønmo 2004:132). Analysen i föreliggande artikel innebar att fokus kontinuerligt skiftade mellan deduktiv härledning utifrån de perspektiv och begrepp som redogjorts för i teoridelen, och induktiva slutsatser utifrån när- och omläsningarna av det empiriska materialet. Intervjuer och dokument studerades och systematiserades utifrån den teoretiska förståelsen och de analytiska begreppspår (ontologisk och epistemologisk osäkerhet, trolighet och möjlighet, realism och irrealism, rationalitet och mellanrationalitet) som presenterades i tidigare avsnitt. Samtidigt noterades nya upptäckter i materialet; mönster av ut-

sagor, tematiska likheter och avvikelser färgkodades för att senare bilda nya kategorier (Saldana 2009:7). Två slags jämförelser gjordes, dels mellan de tre dokumenten och mellan de nio intervjuerna, det vill säga *inom* de olika materialen, och dels *mellan* de båda materialen som helheter. Den analytiska fråga som varit vägledande vid läsningen av både intervjutranskriptioner och dokument handlar om hur föreställningar om möjliga framtida hot och faror representeras. Teoretiskt är frågan grundad i uppfattningen att det på senare tid har skett en förskjutning av hur framtida faror förstås och anteciperas, från beräkning av troliga händelser till iscensättning av möjliga händelser, vilket ligger i linje med de tidigare studier som diskuterats här (Lentzos & Rose 2009; Tellmann 2009).

Analys: Post-realistiska föreställningar om framtida hot

Presentationen av analysen nedan struktureras genom fyra större teman vilka sammanfattar utfallet av kategoriseringsarbetet. Både realistiska och post-realistiska föreställningar om framtida hot manifesteras (1) i talet om en generell övningsstrategi, (2) genom beskrivningar av osäkerhet, och (3) i skiftet från det hypotetiskt möjliga (modus realis) till det faktiskt omöjliga (modus irrealis). I det sista temat, (4) distansering, visas hur det i materialet samtidigt kan uttryckas irrealistiska föreställningar om framtida hot å ena sidan, och avståndstagande från sådana föreställningar å den andra. Citat från dokument och intervjuer används för att belysa resonemanget och ges mening med hjälp av den teoretiska inramning som diskuterats tidigare.

1. Mot en generell övningsstrategi

Det här temat sammanfattar de olika utsagor i det empiriska materialet som uttrycker en strävan mot en generell övningsstrategi. Till en sådan ansats hör att man har allmänna instruktioner och allmänna rutiner som kan gälla för en mångfald av påfrestningar (DHS 2010:6). Zombieberedskap kan här förstås som ett sätt att försöka popularisera en sådan allomfattande krisberedskap. I CDC:s kampanjslogan, "If you're ready for a zombie apocalypse, then you're ready for any emergency", manifesteras denna strävan genom budskapet att en enda strategi är allt som krävs för att hantera alla möjliga tänkbara faror. I blogginlägget repeterar Kahn detta budskap varje gång zombieberedskap kommer på tal: "So what do you need to do before zombies... or hurricanes or pandemics for example, actually happen?" I samtliga dokument sker även mer formella hänvisningar till befintliga krisplaner som ett sätt att införliva beredskapsstrategier inför andra typer av hot under en generell zombieberedskap. Zombien blir på så sätt en övergripande metafor för alla de befintliga reella faror som kan övas med samma strategi. I CDC:s blogginlägg noterar Kahn att "You can also implement this plan if there is a flood, earthquake, or other emergency", i USSTRATCOM:s övningsvägledning *Conplan...* menar man att dokumentet kan användas som utgångspunkt för en allmän handlingsplan i krissituationer: "This CONPLAN is a contingency oriented plan designed to be used as a basis/point of departure for Crisis Action Planning (CAP)", och i UoF:s *Simulation exercise#5* slår

man fast att övningen bygger på samma förutsättningar som andra (reella) beredskapsmodeller: "this disaster exercise may draw upon the Campus Closure Exercise (DR4) current in the preparations stage."

Strävan efter en generell övningsstrategi genomsyrar också det tillämpade beredskapsarbetet på lokal nivå. En märkbar skillnad är dock att intervjupersonernas utsagor om beredskapsövning uteslutande görs utifrån en realistisk ontologi. Zombien har med andra ord (ännu) inte introducerats som metafor för den mångfald av hot och faror som kan övas med samma strategi. Intervjupersonerna refererar snarare till "totalscenarion" av verkliga händelser:

Det viktiga är att man har bra underlag; enkla checklistor som inte är bundna till specifika scenarier när du väl ska jobba, utan att de är bundna till vad du ska göra. [...] Jag tror inte att du kan öva på varje specifikt scenario som skulle kunna ske. Vem trodde att vi skulle få en jordbävning, tsunami och kärnkatastrof inom loppet av 24 timmar, det är inte så många som trodde det. (9:23–24)

Oavsett om det är elbortfall eller om det är isstorm eller om det är kärnkraftsnedfall eller om det är sot ifrån... så ska vi alltid kunna se till att vi har den här [beredskapen], och utifrån det då så får man ju bygga sitt samhälle då. (12:14)

Intervjupersonen i det andra citatet ovan vänder på den gängse förståelsen av samhällselig krisberedskap när han säger att samhället bör byggas utifrån den beredskap som finns, snarare än att beredskapen ska byggas utifrån det samhälle som finns. En sådan förståelse innebär ytterligare breddning av en redan generell beredskap, att beredskap i förlängningen upphör att vara en rationell strategi och istället blir själva fundamentet för samhällsbyggandet.

2. Att bejaka ontologisk osäkerhet

I teoriavsnittet gjordes en distinktion mellan *ontologisk* och *epistemologisk* osäkerhet. Epistemologisk osäkerhet handlar om bristen på relevant information. Denna typ av osäkerhet kan minskas genom rationella strategier som att man samlar in mer data och producerar mer kunskap. Många av de faror och hot som diskuteras av intervjupersonerna kan hänföras till epistemologisk osäkerhet. En del utsagor karakteriseras av en stor tilltro till att fler och mer omfattande risk- och sårbarhetsanalyser kommer att generera data som leder till att osäkerheter kan omvandlas till, och hanteras som, risk. Men en del intervjupersoner ger också uttryck för att det mest ofattbara faktiskt kan ske. Dessa utsagor representerar en radikal epistemologisk osäkerhet, det vill säga att man vet i stort sett ingenting med säkerhet om de fenomen mot vilka man ska skydda sig. Samtidigt vet man att dessa fenomen kan inträffa, och eftersom det inte går att beräkna om, när eller hur sådana händelser kommer att ske så måste man bejaka möjligheten och förbereda sig på dem med hjälp av mellanrationella strategier. Några intervjupersoner iscensätter (teoretiskt) det allra värsta de kan föreställa sig:

Det är ett utsläpp av ett farligt ämne här på järnvägen, och då menar jag ett ut-

släpp som vi inte haft i Sverige ännu, men som kommer. Det kan vara ammoniak eller någonting annat och [...] när den här kemiska föreningen äger rum så blir det en gas och den gasen angriper lungorna, du tvärstannar alltså, du kvävs till döds, och hinner du rädda dig så får du svåra lungskador. (1:36)

Det är de här sakerna som är svåra att ta på, säg att du skulle få ytterligare ett Tjernobyl, en stor svensk kärnkraftsolycka eller i Finland eller något som ligger väldigt nära, där man skulle ha ett stort radioaktivt utsläpp. [...] Annars så är det att vi skulle få någon typ av pandemi med extremt hög dödlighet, alltså om vi har en dödlighet på 15, 20, 30 procent eller någonting [...], det är det här som inte är synligt på samma sätt, det är det som jag tror att man känner sig mer ”hur fan hanterar vi det här nu?” (10:20)

Radikal epistemologisk osäkerhet uttrycks även i de studerade krisplanerna. I de intervjuade säkerhetsamordnarnas utsagor framställs ett kemiskt eller nukleärt utsläpp som ett reellt värstascenario, dels på grund av händelsens förödande effekter och dels på grund av den obefintliga kunskap man har om fenomenet. I dokumenten rör sig bristen på kunskap på ett helt annat plan, det fiktiva och irreella. Den brist på kunskap som karakteriserar hanteringen av en zombieapokalyps handlar inte i första hand om hur man ska agera vid ett eventuellt anfall (om det har det skrivits många handböcker med utgångspunkt i hur zombiefilmernas hjältar lyckas oskadliggöra anfallande horder) utan om den outvecklade forskningen kring zombien som bärare av smittsamma sjukdomstillstånd. USSTRATCOM:s övningsvägledning *Conplan...* slår fast att ”Science provides almost no useful data about zombies” (s. 21) och att ”There is no known medical cure for a zombie pathogen. At this time it can be assumed that once a human turns, they cannot be cured or reverted to a human status” (s. 14), medan UoF:s *Simulation exercise #5* formulerar den epistemologiska osäkerheten på följande sätt: ”It is clear that the science behind ZBSD [i.e. Zombie Behavior Spectrum Disorder] is not fully understood and, as a result, attempts to portray and study zombie behavior are not always accurate” (s. 2). Här skiljer sig CDC:s kampanj om zombieberedskap från de två andra dokumenten genom att Kahn, i det studerade blogginlägget, fokuserar på hur CDC skulle hantera ett utbrott av zombievirus som vilket annat utbrott som helst: ”If zombies did start roaming the streets, CDC would conduct an investigation much like any other disease outbreak. CDC would provide technical assistance to cities, states, or international partners dealing with a zombie infestation” (s. 3). Utsagan kan ses som ett uttryck för en förändring mot eller bejakandet av ontologisk osäkerhet, det vill säga en inneboende och opåverkbar oförutsägbarhet som bara kan hanteras genom att den beaktas och förbereds för genom iscensättning (Svenfelt & Höjer 2012:120). CDC:s kampanj, och mer specifikt citatet från Kahns blogginlägg, kan även förstås som en övergång från det reella (det som kan hända) till det irreella (det som endast existerar inom fiktionens domän), varför samma citat återkommer i nästföljande tema.

3. Att bejaka det irreella

Det här temat inbegriper utsagor som rör sig från det reella till det irreella, vilket innebär att avsändaren så att säga tar steget från det hypotetiskt möjliga till det faktiskt omöjliga. Det tydligaste exemplet på denna rörelse finns i CDC:s beredskapskampanj och Kahns blogginlägg om zombieberedskap som citerades ovan. Efter att ha räknat upp vad man bör göra för att förbereda sig inför en eventuell men realistiskt sett möjlig kris – ”Sit down with your family and come up with an emergency plan” (s. 2), ”Identify the types of emergencies that are possible in your area” (s. 3), ”Identify your emergency contacts” (s. 3), och ”Plan your evacuation route” (s. 3) – så berättar Kahn hur CDC skulle agera om zombier faktiskt började dyka upp på gatorna: ”If zombies did start roaming the streets, CDC would conduct an investigation much like any other disease outbreak” (s. 3). I den här passagen finns ingenting av den distansering (se följande tema) mot utsagor om post-realistiska föreställningar som förekommit tidigare i CDC:s dokument.

Intervjumaterialet uppvisar inga motsvarande utsagor som beskriver övergångar från det möjliga till det omöjliga. En intervjuperson gör dock tydlig skillnad mellan det beräkningsbara reella och det som man bara kan spekulera om:

Vi har gjort kommunövergripande risk- och sårbarhetsanalyser, och i dem framgår vad som är hotbilder och tänkbara hot. Men sedan så försöker vi även tänka på det som inte har hänt eller som vi inte tror ska hända. (3:2)

Skillnaden mellan Kahns blogginlägg och intervjupersonens utsaga ligger i att Kahn tar föreställningen om den irreella händelsen ett steg längre genom att (i tanken) agera ut händelsen. Genom iscensättning kan alltså Kahn säga något, visserligen ytterst hypotetiskt, om hur CDC skulle komma att agera vid en zombieapokalyps. Intervjupersonen stannar vid att man försöker föreställa sig det som man inte tror ska hända. Däremot finns det i intervjupersonens utsaga en rörelse från det epistemologiskt osäkra till det ontologiskt osäkra. Utsagan präglas av en stark tro på att man med rationella metoder, som risk- och sårbarhetsanalyser, kan identifiera tänkbara hot. Genom att samla in mer information och producera mer kunskap kan tänkbara hot omvandlas till risker och i förlängningen neutraliseras genom riskhantering och riskreducing. Men, när vi tänker på det som vi inte tror ska hända så rör vi oss mot en annan slags rationalitet, en annan osäkerhet, som kräver andra strategier. Det är svårt att på något systematiskt sätt producera kunskap om händelser som man inte tror kommer att inträffa. Det finns helt enkelt för lite information för att händelsen ska kunna omvandlas till en risk. Men genom att föreställa sig det som inte har hänt, och iscensätta händelsen i tanken, så kan man, som Kahn i citatet ovan, ändå bejaka det irreella och på så sätt skapa en viss beredskap inför det omöjliga.

4. Distansering

Om föregående tema behandlade rörelsen från det reella till det irreella så kan det fjärde temat sägas handla om den motsatta rörelsen, från det irreella till det reella. I

samtliga dokument finns uttryck för ett avståndstagande från eller en positionering mot utsagor om irrealistiska förhållanden. Man distanserar sig från det som just uttalats. Den här formen av distansering förekommer inte hos intervjupersonerna eftersom de inte talar om post-realistiska händelser, som exempelvis attackerande zombies. Intervjupersonerna förhåller sig till, och ger uttryck för, realistisk representation, det vill säga händelser som faktiskt har inträffat, som troligtvis kommer att inträffa, eller som möjligen skulle kunna inträffa. I CDC:s *Preparedness 101...* och USSTRATCOM:s *Conplan...* görs distanseringen till de egna uttalandena på ungefär samma sätt. UoF:s *Simulation exercise #5* skiljer här ut sig genom sin genomgående ironiska hållning. Här uttalas aldrig explicit att zombien används som metafor för olika typer av hot som skulle kunna orsaka en stängning av campus. Den distansering som sker i UoF:s dokument är mer subtil, eller ironiskt kvasivetenskaplig. När man hänvisar till vetenskapliga källor och dokumentära studier så är det i huvudsak klassiska zombiefilmer som omnämns i noterna (s. 1).

Positioneringen mot sådant som just uttalats blir ett sätt för avsändaren att framstå som medveten om att det hot som övas inte är på riktigt. Efter att först ha presenterat idén om zombieberedskap i CDC:s *Preparedness 101...* distanserar sig Kahn från den i efterföljande mening: ”and, hey, maybe you’ll even learn a thing or two about how to prepare for a *real* emergency” (s. 1). I blogginläggets sista stycke positionerar sig Kahn återigen mot det irrealistiska hot som en zombieapokalyps utgör: ”Have you begun preparing for a zombie apocalypse? Or maybe you have been preparing for a more realistic threat like hurricanes or the next flu season?” (s. 4). Som nämnts tidigare inleds USSTRATCOM:s *Conplan...* med en slags friskrivningsklausul: ”This plan was not actually designed as a joke” (s. 2). Påståendet verkar först en aning bakvänt men förklaras sedan med att författarna ville skriva ett övningsscenario som inte gick att förväxla med en riktig plan: ”We elected to use a completely-impossible scenario that could never be mistaken as a real plan” (s. 3).

I det första temat visades hur de studerade dokumenten på olika sätt kopplas ihop med befintliga övningsvägledningarna för att kunna fungera som generella övningsstrategier. I *Conplan...* kopplas de särskilda förmågor som krävs för att bekämpa en zombieattack till de befintliga reella omständigheter som råder: ”Capabilities used to counter zombies will be addressed [...] to adapt the actions in this plan to current operational conditions” (s. 4). I följande stycke nämns att eftersom en del (militära) förmågor kan vara hemligstämplade skulle det, om detta var en riktig krisplan (”If, this were a real plan...”) vara förbjudet att sprida dokumentet utan särskild tillåtelse från lämplig befälhavare (s. 4). Distansering fyller alltså den funktionen att det ska vara tydligt för läsaren/användaren att avsändaren är medveten om att irreella hot inte existerar men att man kan öva på dem för att skapa en generell beredskap inför många olika hot.

Diskussion

Tellmann (2009) menar att vi befinner oss mitt i en förändring av den rationalitet på vilken beredskapstanken bygger, en förändring som rör sig bortom den traditionella förståelsen av risk. Den förändrade rationaliteten har beskrivits som en rörelse från troliga risker beräknade utifrån tidigare händelser, till möjliga hot lokaliserade i en oberäknelig och osäker framtid (Amoore 2013; Aradau & van Munster 2013; Clarke 2006). För att göra det möjligt att reflektera över de svårigheter som skulle kunna uppstå i en osäker framtid, och kunna träna på deras konsekvenser, iscensätts hypotetiska situationer och händelser i scenarioplanering och beredskapsövningar (Aradau & van Munster 2013; Collier 2008). I de allra flesta fall iscensätts händelser som verkar realistiskt möjliga. Ibland iscensätts dock händelser av irreell karaktär, det vill säga händelser som bara kan existera i fantasin och fiktionen (Mithun 1999). Det övergripande syftet för den här artikeln har varit att försöka beskriva samspelet mellan samtida representationer av katastrofala händelser å ena sidan och hanteringen av dem i verkligheten å den andra. Ett sätt att föreställa sig framtida katastrofer som på senare tid blivit populärt i USA är att representera katastrofen metaforiskt som en zombieapokalyps (Lentzos & Rose 2009:235). En sådan händelse kan helt säkert betraktas som irreell, men genom att öva på det allra värsta tänkbara skapas en beredskap för allt som inte är lika allvarligt som en zombieapokalyps.

För att svara upp mot syftet formulerades frågan: Hur manifesteras föreställningar om irreella, eller post-realistiska, framtida hot i utsagor om krisberedskapsövning? Från det empiriska materialet kunde utläsas en strävan efter en generell strategi för att hantera olika slags hot och faror, ett slags "all hazards approach" (Phillips et al. 2012:39). Med zombien som metafor för en mängd olika faror fungerar zombieberedskap som en sådan generell strategi. Ett sätt att överbrygga glappet mellan det irreella eller post-realistiska hotet, och hanteringen av det i verkligheten, är att associera zombieberedskapen till befintliga krisplaner inför reella händelser, en iakttagelse som delas av exempelvis Boluk och Lenz (2011:1). Till syvende och sist blir zombieberedskap ändå en fråga om generalisering (Ford & Schmidt 2000:200), från den övergripande principen (att vara beredd på det värsta) till den specifika situationen och vad som krävs för en adekvat respons.

Intervjupersonerna, kommunala säkerhetssamordnare med ansvar för övningsverksamhet, talar inte om framtida hot i termer av post-realistiska föreställningar. De talar om värstascenarion och om händelser som man har för lite kunskap om för att kunna hantera på något rationellt sätt, det vill säga händelser som karakteriseras av radikal epistemologisk osäkerhet. De talar också om behovet av en generell strategi för att hantera olika slags hot och faror. Men de bejakar inte det irreella, de förhåller sig till händelser som har hänt, som kommer att hända eller som skulle kunna hända. Detta gäller även för majoriteten av professionella aktörer inom samhällsrelaterad krisberedskap i USA. Zombieberedskap, som här undersökts genom tre dokument, är ett fenomen som använts av myndigheter där för att popularisera krisberedskap inom organisationer och bland allmänheten. Men de allra flesta förhåller sig till ett traditionellt

realistiskt ”paradigm” som saknar inslag av irreella händelser (DHS 2006; FEMA 2011; MSB 2013). Här är det viktigt att påpeka att inte bara det troliga, men även det möjliga, ingår i ett realistiskt paradigm. Analysen visade att säkerhetssamordnare också ger uttryck för att det mest ofattbara faktiskt kan ske. En del fenomen vet man väldigt lite om, och kanske ännu mindre hur man ska skydda sig mot dem. Samtidigt vet man att oväntade fenomen kan inträffa, och därför måste man bejaka möjligheten och skapa kunskap om och förbereda sig på dem med hjälp av mellanrationella strategier. Att bejaka inte bara det troliga, men även det möjliga, har sedan attackerna mot World Trade Center kommit att bli en grundläggande princip i skapandet av beredskap. Men det vore att gå för långt att därmed påstå att vi befinner oss i ett irrealistiskt paradigm. I analysens fjärde tema visades att samtliga dokument som instruerar hur zombieberedskap kan övas även uttrycker ett avståndstagande från eller en positionering mot utsagor om irrealistiska förhållanden. Zombien måste rimligtvis förstås som en metafor för alla de osäkra framtida hot och faror som rymms inom det möjliga. Det är representationen av fara som tagit sig irrealistiska uttryck, inte farorna i sig. Följaktligen bör zombieberedskap förstås som ett exempel på, eller ett uttryck för, hur föreställningen om möjliga framtida hot kan ta sig irrealistiska uttryck samtidigt som den faktiska beredskapen inför hotet ger vägledning för hur man kan agera vid en reell händelse. Före attackerna mot World Trade Center övades beredskap utifrån realistiska (icke-metaforiska) representationer av vad man ansåg troligt. Efter attackerna övas beredskap utifrån referenser till fantasi och fiktion (Tellmann 2009:17). Så, hur kan man då förstå det faktum att zombieberedskap övas på olika håll i USA men inte i Sverige? Är det så enkelt, som föreslogs i analysens första tema, att zombien som metafor för allehanda faror och hot ännu inte introducerats i en svensk krisövningskontext, men att man kan förvänta sig en svensk motsvarighet inom några år? Nej, så enkelt är det troligtvis inte. Däremot går det att ana en viss temporal fördröjning vad gäller myndigheternas uppmaning till allmänheten att mer aktivt sörja för sin egen säkerhet och beredskap. CDC:s kampanj lanserades 2009 som ett sätt att skapa medvetenhet om individens eget ansvar för sin beredskap. I Sverige pågår motsvarande upplysningsarbete just nu. Som nämndes i inledningen påbörjades exempelvis under 2014 flera initiativ för att öka medborgarnas krisberedskapsförmåga (Asp 2015). Men frågan kvarstår: varför ser vi ingen zombieberedskap i det svenska kampanjarbetet? En möjlig förklaring finns att söka i zombiemetaforen som ett exklusivt angloamerikanskt fenomen. Även om zombien som kulturellt fenomen har sina rötter på andra platser än i USA så var det just där som zombien uppstod, eller återföddes, som populärkulturellt och kommersiellt fenomen, främst tack vare George Romeros filmer (se Bishop 2009; Boluk & Lenz 2011; Dendle 2007). ”Romero”, menar Boluk och Lenz (2011:5), ”injected a new purpose into the figure by removing the witch doctor, adding the violence of cannibalism, and relocating the menace to an explicitly American cultural landscape.” Zombien är med andra ord mycket mer etablerad som kulturellt fenomen i USA jämfört med i Sverige. På senare år har zombien i USA dessutom kommit att förknippas med den starkt individualistiska survivalist- och prepperkultur som uppstått som en extrem variant av den enskilda medborgarens krisberedskap (Jonstad

2013; Lentzos & Rose 2009). Denna form av beredskap ter sig i Sverige ytterst marginell. Så, för att summera resonemanget kan man säga att föreställningarna om framtida hot och faror, efter 11-septemberkommissionens rekommendationer, har rört sig från troliga händelser till möjliga. Denna förändring kan påvisas empiriskt inom krisberedskapen både i Sverige och USA. Vid iscensättningar av möjliga hot har man i USA använt sig av irrealistiska representationer som ett sätt att skapa intresse och göra beredskapsövningarna mer underhållande. Det har vi hittills inte sett i en svensk kontext. Samtidigt måste man, för att uppmaningen om förbättrad beredskap ska uppfattas som trovärdig, anknyta irrealistiska representationer av framtida faror till reella händelser och faktiska planer. Om krisplaner för hanteringen av en zombieapokalyps inte associeras till krisplaner för reella hot, och om man inte lyckas generalisera från det irreella till det reella, så tenderar övningsvägledning för zombieberedskap att reduceras till fantasidokument och pappersplaner (Auf der Heide 1989; Clarke 1999).

Referenser

- Amoore, L. (2013) *The politics of possibility: Risk and security beyond probability*. Durham and London: Duke University Press.
- Amoore, L. & M. De Goede (2008) *Risk and the war on terror*. London and New York: Routledge.
- Anderson, B. & P. Adey (2011) "Affect and security. Exercising emergency in 'UK civil contingencies', *Environment and planning D: Society and space* 29(6):1092–109.
- Aradau, C. & R. van Munster (2012) "The securitization of catastrophic events: Trauma, enactment, and preparedness exercises", *Alternatives: Global, local, political* 37(3): 227–239.
- Aradau, C. & R. van Munster (2013) *Politics of catastrophe: Genealogies of the unknown*. London and New York: Routledge.
- Asp, V. (2015) "Enskildas ansvar och agerande vid kriser. Offentliga aktörers bedömningar", CRISMART, Rapport 96/2014, Försvarshögskolan.
- Auf der Heide, E. (1989) *Disaster response: Principles of preparation and coordination*. University of Michigan: Mosby Incorporated
- Bankoff, G. (2003) "Constructing vulnerability: The historical, natural and social generation of flooding in metropolitan Manila", *Disasters* 27(3):95–109.
- Baudrillard, J. (1981/1994) *Simulacra and simulation*. USA: The University of Michigan Press.
- Bauman, Z. (2006) *Liquid fear*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bauman, Z. (2007) *Liquid times: Living in an age of uncertainty*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Beck, U. (1999) *World risk society*. Cambridge, UK: Polity Press.

- Beck, U. (2008) "World at risk: The new task of critical theory", *Development and society* 37(1):1–21. Bishop, K. (2009) "Dead man still walking: Explaining the zombie renaissance", *Journal of popular film and television* 37(1):17–25.
- Bloom, L. (1993) "Transcription and coding for child language research: The parts are more than the whole", 149–168 i J. A. Edwards & M. Lampert (red.) *Talking data: Transcription and coding in discourse research*. Hillsdale, NJ, USA: Lawrence Erlbaum.
- Boin, A. (2009) "The new world of crises and crisis management: Implications for policymaking and research", *Review of policy research* 26(4):367–377.
- Boluk, S. & W. Lenz (2011) "Introduction: Generation Z, the age of apocalypse", 1–17 i S. Boluk & W. Lenz (red.) *Generation zombie: Essays on the living dead in modern culture*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company.
- Bowen, G. (2009) "Document analysis as a qualitative research method" *Qualitative research journal* 9(2):27–40.
- Bradley, A. (2013) *The disaster preparedness handbook: A guide for families*. Auckland: Castle Books.
- Brunsmas, D., D. Overfelt & s. Picou (red.) *The sociology of Katrina: Perspectives on a modern catastrophe*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Clarke, L. (1999) *Mission improbable: Using fantasy documents to tame disaster*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Clarke, L. (2006) *Worst cases: Terror and catastrophe in the popular imagination*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Collier, S. (2008) "Enacting catastrophe: Preparedness, insurance, budgetary rationalization", *Economy and society* 37(2):224–250.
- Collier, S. & A. Lakoff (2008) "Distributed preparedness: The spatial logic of domestic security in the United States", *Environment and planning D: Society and space* 26(1):7–28.
- Cutter, S., B. Boruff & L. Shirley (2003) "Social vulnerability to environmental hazards", *Social science quarterly* 84(2):242–261.
- Danielsson, J. (2013) "Zombiejesus: Zombiefilmens blasfemi och profetior om människans undergång", *Kulturella perspektiv* 22(2):39–45.
- De Goede, M. (2008) "Beyond risk: Premediation and the post-9/11 security imagination", *Security dialogue* 39(2–3):155–176.
- Dendle, P. (2007) "The zombie as barometer of cultural anxiety", 45–57 i N. Scott (red.) *Monsters and the monstrous: Myths and metaphors of enduring evil*. Amsterdam and New York: Rodopi.
- DHS (2006a) "The federal response to hurricane Katrina: Lessons learned", United States: Department of Homeland Security.
- DHS (2006b) "Homeland security exercise and evaluation program (HSEEP). Vol. 1: Overview and exercise program management", United States: Department of Homeland Security.
- DHS (2006c) "Civil defense and homeland security: A short history of national preparedness efforts", United States: Department of Homeland Security.

- DHS (2010) "Perspectives on preparedness: Taking stock since 9/11", United States: Department of Homeland Security.
- Erikson, K. (1995) *A new species of trouble: The human experience of modern disasters*. New York and London: W.W. Norton & Company.
- FEMA (2011) "National exercise program", United States: Federal Emergency Management Agency.
- Ford, K. & A. Schmidt (2000) "Emergency response training: Strategies for enhancing real-world performance", *Journal of hazardous materials* 75(2000):195–215.
- Foucault, M. (1972/2010) *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Sverige, Moderna klassiker, Arkiv Förlag.
- Giddens, A. (2010) *En skenande värld: Hur globaliseringen är på väg att förändra våra liv*. Sverige: Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, SNS Förlag.
- Grønmo, S. (2006) *Metoder i samhällsvetenskap*. Sverige: Liber Förlag.
- Jonstad, D. (2013) *Kollaps: Livet vid civilisationens slut*. Sverige: Ordfront Förlag.
- Lag (2003:778) "om skydd mot olyckor", Svensk författningssamling, Justitiedepartementet, Sveriges riksdag. Tillgänglig (2015-03-21) på <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/>.
- Lag (2006:544) "Om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser fredstid och höjd beredskap", Svensk författningssamling, Justitiedepartementet, Sveriges riksdag. Tillgänglig (2015-03-21) på <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/>.
- Lakoff, A. (2007) "Preparing for the next emergency", *Public culture* 19(2):247–271.
- Lakoff, A. & S. Collier (2010) "Infrastructure and event: The political technology preparedness", 243–266 i B. Braun & S. J. Whatmore (red.) *Political matter: Technology, democracy and public life*. USA, Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Lentzos, F. & N. Rose (2009) "Governing insecurity: Contingency planning, protection, resilience", *Economy and society* 38(2):230–254.
- Lindell, M., K. Tierney & R. Perry (2001) *Facing the unexpected: Disaster preparedness and response in the United States*. USA, Washington: National Academy Press.
- Linnell, M. (2014) "Citizen response in crisis: Individual and collective efforts to enhance community resilience", *Human Technology* 10(2):68–94.
- Mannermaa, M. (1995) "Alternative futures perspectives on sustainability, coherence and chaos", *Journal of contingencies and crisis management* 3(1):27–34.
- Mithun, M. (1999) *The languages of native north america*. Cambridge University Press.
- Moreno, J. L. (1987) *The essential Moreno: Writings on psychodrama, group method, and spontaneity*. USA, New York: Springer Publishing.
- MSB (2011) "Sverige och USA – gränsöverskridande risker och gemensamma lösningar", Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (www.msb.se/RibData/Filer/pdf/26086.pdf).
- MSB (2013) "Övningsvägledning: Grundbok – introduktion till och grunder i övningsplanering", Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (www.msb.se/RibData/Filer/pdf/27220.pdf).

- Munz, P., I. Hudea, J. Imad & R. Smith (2009) "When zombies attack!: Mathematical modelling of an outbreak of zombie infection", 1–20 i J. M. Tchenche & C. Chiyaka (red.) *Infectious disease modelling research progress*. New York: Nova Science Publishers.
- Packer, B. (2014) *Disaster preparedness: Practical handbook for your disaster plan if disaster strikes*. USA: Speedy Publishing.
- Palmer, F. R. (2001) *Mood and modality. Second edition*. New York and Cambridge: Cambridge University Press.
- Perrow, C. (2007) *The next catastrophe: Reducing our vulnerabilities to natural, industrial, and terrorist disasters*. USA: Princeton University Press.
- Perry, R. & M. Lindell (2003) "Preparedness for emergency response: Guidelines for the emergency planning process" *Disasters*, 27(4):336–350.
- Perry, R. & M. Lindell (2007) *Emergency planning*. USA, Hoboken: John Wiley & Sons.
- Phillips, B., D. Neal & G. Webb (2012) *Introduction to emergency management*. USA, Boca Raton: CRC Press, Taylor & Francis Group.
- Quarantelli, E. (1985) "The need for planning, training, and policy on emergency preparedness", Preliminary paper #101, Disaster Research Center, University of Delaware.
- Rodriguez, H., E. Quarantelli & R. Dynes (red.) (2006) *Handbook of disaster research*. USA, New York: Springer Science.
- Saldana, J. (2009) *The coding manual for qualitative researchers*. London: SAGE Publications.
- Smith, M. (2012) *Preparedness: The basics and beyond*. USA: Auctoritas Publishing.
- Stanley, D. (2011) "The nurse's role in the prevention of Solanum infection: dealing with a zombie epidemic", *Journal of clinical nursing* 21:1606–1613.
- Stern, E. (ed.) (2014) "Designing crisis management training and exercises for strategic leaders: A Swedish and United States Collaborative project", CRISMART, Försvarshögskolan, Stockholm.
- Stern, E. & L. Hedström (2014) "Introduction", 1–10 i Stern, E. (ed.) "Designing crisis management training and exercises for strategic leaders: A Swedish and United States collaborative project", CRISMART, Försvarshögskolan, Stockholm.
- Stearns, B. (2015) *The hurricane preparedness handbook*. USA, New York: Skyhorse Publishing.
- Svenfelt, Å. & M. Höjer (2012) "Framtidsstudier och osäkerheter", 111–128 i S. Alm, J. Palme & E. Westholm (red.) *Att utforska framtiden: Valda perspektiv*. Stockholm: Dialogos Förlag.
- Tellmann, U. (2009) "Imagining catastrophe: Scenario planning and the striving for epistemic security", *Economic sociology: The european electronic newsletter* 10(2):17–21.
- Tierney, K. (1999) "Toward a critical sociology of risk", *Sociological forum* 14:215–242.
- Tierney, K. (2007) "From the margins to the mainstream? Disaster research at the crossroads", *Annual review of sociology* 33:503–525.

- Walker, W. E., P. Harremoës, J. Rotmans, J. P. Van der Sluijs, M. B. A. Van Asselt, P. Janssen & M. P. Krayen von Krauss (2003) "Defining uncertainty. A conceptual basis for uncertainty management in model-based decision support", *Integrated assessment* 4(1):5–17.
- Wang, X. & N. Capucu (2008) "Public complacency under repeated emergency threats: Some empirical evidence", *Journal of public administration research and theory* 18:57–78.
- Weber, M. (1948/1991) "Science as a vocation", 129–156 i H. H. Gerth & C. Wright Mills (red.) *From Max Weber: Essays in sociology*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Weick, K. (1988) "Enacted sensemaking in crisis situations", *Journal of management Studies* 25(4):305–317.
- Wisner, B., P. Blaikie, T. Cannon & I. Davies (1999) *At risk: Natural hazards, people's vulnerability and disasters. Second edition*. London and New York: Routledge.
- Zelikow et al. (2004) "The 9/11 Commission report", National Commission on Terrorist Attacks upon the United States.
- Zinn, J. (2008) "Heading into the unknown: Everyday strategies for managing risk and uncertainty", *Health, risk & society* 10(5):439–450.

Kontaktuppgifter till författare

Mikael Linnell

Avd. för samhällsvetenskap

Mittuniversitetet, 831 25 Östersund

Tel: 063-16 54 15 Mobil: 073-912 85 01

E-post: mikael.linnell@miun.se

Författarpresentation

Mikael Linnell är doktorand i sociologi vid Mittuniversitetet, Östersund. Hans avhandlingsarbete behandlar samtida krisberedskapskulturer och "görandet" av framtida katastrofer som kunskaps- och övningsfenomen. Mikael Linnell är en del av forskningsmiljön vid Risk and Crisis Research Centre (RCR).

Recensioner

Doktorsavhandlingar i sociologi

Kitty Lassinantti, *Diagnosens dilemma: Identitet, anpassning och motstånd hos kvinnor med ADHD*. Uppsala: Uppsala Universitet, 2014

Doktoravhandlingen til Kitty Lassinantti er en kvalitativ intervjustudie av hvordan voksne kvinner med diagnosen ADHD forstår og beskriver seg selv. Avhandlingens nøkkelbegrep er identitet. Lassinantti legger vekt på å undersøke fortellersubjektet som aktør, men fortellingen er avgrenset av hvilke diskurser som finnes tilgjengelige. På den ene side viser Lassinantti til en motstandsidentitet som tar til motmæle mot den undertrykkelse en miskreditert posisjon kan bli gjenstand for, og på den annen side en passering som normal i forsøk på å skjule sine miskreditable egenskaper i sosiale sammenhenger. En biomedikalisert identitet oppleves både som en styrke gjennom å være en forklaring og gi ressurser i velferdssystemet, og samtidig som et problem gjennom å kunne utløse stigmatisering og et selvforsterkende utenforskap. Likedan har forskningen om farmakologisering påpekt dilemmaet mellom det medisinerne jeg-et og det autentiske ikke-medisinerne jeg-et.

Metodisk har Lassinantti intervjuet 16 voksne kvinner med diagnosen ADHD. De ble rekruttert gjennom nøkkelpersoner i interesseorganisasjoner for ADHD-rammede. Alle er under 50 og etnisk svenske. Denne avgrensningen i utvalget gir studien en noe svekket relevans til å forstå fenomenet farmakologisering og ADHD i forhold til sentrale befolkningsgrupper som innvandrere og eldre.

Identitet kobles i avhandlingen til fire nøkkelbegrep. Det første er biomedikalisering. I den klassiske medikaliseringen er det pasientaktivismen og legeprofesjonen som er drivkreftene. I biomedikaliseringen er drivkreftene flyttet til legemiddelindustrien som en stadig mer sentral pådriver, og derfor begrepet om *bi*medikalisering. Siden ADHD til forskjell fra for eksempel dysleksi behandles med psykofarmaka er begrepet biomedikalisering treffsikkert å bruke. Det er også en utbredt tendens til at mennesker generelt fortolker seg selv i nevrologiske termer og gjør bruk av legemidler til å bearbeide seg selv. Vi kan snakke om nevrokultur og farmakologisk selvrealisering. Det andre nøkkelbegrepet identitesarbeidet knyttes til er farmakologisering. Sosiale,

adferdsmessige og kroppslige forhold antas det kan forbedres med bruk av legemidler. Det skjer en tilpassing av kroppen i forhold til ideelle krav til funksjonalitet. Det tredje nøkkelbegrepet er funksjonalitet. Dette begrepet trekker på funksjonshemmingsforskningen (disability studies) som har introdusert det analytiske skillet mellom en medisinsk og sosial modell av funksjonshemming. Den sosiale modellen legger vekt på at samfunnet skaper funksjonshemmingen gjennom sine forestillinger om hva som er normalt. Lassinantti gjør bruk av begrepet funksjonalitet i stedet for det mer innarbeidede funksjonshemming for ikke å skape en forhåndsforståelse at vi utelukkende har med et hinder, et problem å gjøre. Dette er en relativt unyansert bruk som ikke er oppdatert på funksjonshemming som internasjonalt forskningsfelt. Det fjerde og siste analytiske begrepet er kjønn. Normer for hva som er feminint og hva som er maskulint er styrende for hvordan vi agerer som kjønnete vesener. Visse forestillinger om hva som er kvinnelig får betydning for hva som forstås som normalt og derigjennom for hva som er avvikende (ADHD) og trenger korreksjon (medisinering).

I sluttkapitlet løfter Lassinantti frem diagnosen som en identitetsposisjon. Det vil si at posisjonen som voksen kvinne med ADHD kan forstås som både tilpassing til og motstand mot biomakt. Her skur Lassinantti argumentasjonen til og spør om det er noe å streve etter å oppfylle kjønnsrolleforventninger. Kan vi ikke heller se det slik at diagnosen har emansipatorisk potensial? Kvinner med gutte-ADHD overskrider kjønnsrollemønstre, og utfordringer med husarbeid og mammarollen likeså. I stedet for å problematisere kjønnet arbeidsdeling, så farmakologiserer og disiplinerer vi dem som ikke makter å henge med.

Sluttkapitlet vektlegger aktørskapet. Det er et sammensatt aktørskap vi står overfor. For det første ser vi et biomedisinsk og farmakologisk aktørskap. For eksempel er kvinnene farmakologiske aktører gjennom å styre hvor mye medisin de skal ta, og diskuterer medisineringen opp mot en forståelse av autensitet uten medisineringen. For det andre ser vi et opposisjonelt aktørskap. Kvinnene tilpasser seg gjennom å bearbeide sin adferd samtidig som de formulerer kritikk mot et samfunn som diagnostiserer sine borgere på den måten som det finner sted gjennom ADHD. I tillegg finner Lassinantti også den eksistensielle dimensjonen der det finner sted en skyldredusering gjennom diagnosen. Kvinnene forstår at de ikke er late og dumme, men har en nevrologisk tilstand. Og det finner også sted en motstand, der for det første kreativitet og geskjeftighet løftes frem som egenskaper ved tilstanden som ligger til grunn for ADHD, og for det andre der samfunnsstrukturene utfordres med å gi for lite rom for annerledeshet, for eksempel for jenter å være på måter som forbindes med gutter og menns typiske adferd.

Med hensyn på etiske hensyn gir Lassinantti interessant diskusjon om forholdet mellom kvinnenes begrunnelse for å ville stille opp for forskningen på den ene side, og den kritiske innretning som Lassinantti legger opp til på den annen side. Kan hende ser kvinnene for seg medisinsk drevet forskning som skal utvikle en mer presis og effektiv behandling, og ikke en kritikk av den feminine normalitetens avviksdefinering av kvinner som for eksempel ikke er motivert for husarbeid. Det er dermed usikkert om kvinnene vet hva de har sagt ja til å bidra til gjennom å delta i Lassinanttis prosjekt.

Samlet sett er Lassinanttis arbeid en svært god avhandling. Det er noen ustødighe- ter i forståelsen av funksjonshemming og det kan også spørres om Lassinantti tenderer mot å være misfornøyd med de ADHD-rammede kvinnenes manglende motstand mot den sosiale undertrykking hun mener deres farmakologiseringspraksis inngår i. Men disse innvendingene skygger ikke for de særlig verdifulle nyansene Lassinantti viser rundt det å skulle mestre en utfordrende hverdag og hvordan diagnose og medi- sinering kommer i spill som mestringsredskaper. Lassinantti evner å reflektere etisk rundt dette punktet ved å spørre om det er dette kvinnene forstår med å gi et bidrag til forskningen? Mitt svar vil være at denne type forskning i den såkalte kritiske tra- disjonen er det viktig å vinne gehør for. Det er betydningsfulle innsikter til samfun- net og de rammedes eget kontinuerlige arbeid med å forstå hva vi holder på med når vi gjør aktiv bruk av diagnoser og psykofarmaka.

Per Koren Solvang, Høgskolen i Oslo og Akershus

Övriga recensioner

Ekonomisk sociologi: En introduktion, Reza Azarian, Adel Daoud & Bengt Larsson (red.). Stockholm: Liber, 2014

Det är glädjande med böcker som vänder sig till en bredare läsekrets. *Ekonomisk sociologi: En introduktion* är som namnet anger en sådan lättillgänglig bok på svenska. Författarna är inspirerade av Neil J. Smelser och Richard Swedbergs bok från 2010, *The Handbook of Economic Sociology*, och den kan med fördel läsas som ett svenskt komplement. Men den svenska titeln förpliktar. Boken behandlar inte hela det so- ciologiska forskningsfältet om ekonomiska företeelser utan istället avspeglar boken till största delen en specifik forskningsinriktning inom sociologin som studerar det vi kallar ekonomi. Jag återkommer till detta.

Boken är uppdelad i tre delar. I den första ges läsaren ett överordnat perspektiv på tidigare litteratur och den nya utvecklingen inom ämnet, i den andra riktas fo- kus mot aktörer och institutioner på den ekonomiska arenan, och i den tredje och sista delen stiftas bekantskap med hur ekonomin förhåller sig till några mer moder- na företeelser i dagens svenska samhälle. Författarna och redaktörerna är represen- tanter för det yngre gardet av svenska sociologer som intresserar sig för ekonomiska företeelser. De är kritiskt nyfikna på hur ekonomi skall förstås och detta förhåll- ningssätt vill de förmedla till läsare (s. 9). Vi får i många av kapitlen inblick i mo- derna, mestadels svenska företeelser som studerats genom det ekonomisk sociologis-

ka perspektivet. Det är ett mycket sympatiskt grepp, men som kanske borde gjorts mer explicit i början.

Jag skulle önskat att författarna inlett med att definiera "ekonomi". Trots att det ställs många relevanta och viktiga frågor i inledningen, inklusive att ekonomin kan ses som social konstruerad, så tas ekonomin för given. Den finns där redo att studeras ur ett sociologiskt perspektiv och därmed skall maktrelationer, konflikter och konsekvenser för människor men också för samhället i stort belysas. Det första kapitlet går istället igenom de klassiska tänkarnas syn på vad som ses vara ekonomi. Här hade jag önskat att den svenske ekonomisociologen som jag tror haft störst inverkan på de flesta författarna, Richard Swedberg, hade inspirerat någon att förklara och diskutera det semantiska ursprunget för ekonomi: att hushålla (vilket nämns i förbigående, s. 66). Ett sådant kapitel hade också hjälpt att göra distinktionen mellan ekonomi och marknad tydligare. Det finns glidningar, som i det annars så välskrivna kapitlet om "Ekonomi och miljö", som kanske borde ha hetat "Marknad och miljö", men också i inledningen. Jag undrar hur författarna ser på frågan om det finns en ekonomi utan marknader?

För det är inte alltid lätt att förstå marknader ur ett ekonomiskt sociologiskt perspektiv när man ser på den så kallade marknaden för bostadsrätter. Kapitlet tar upp många fina insikter om att det är annat än pris, utbud och efterfrågan som skapar denna marknad och understryker att vi inte talar om en marknad utan om marknader. Marknaden för bostadsrätter beskrivs som "inbäddade" i andra marknader som dem för krediter och arbete. Men "köparna" på bostadsrättmarknaden behöver eller vill ha en ny bostad och det finns det också andra former för: att köpa hus eller att hyra som också bör nämnas som alternativ. Den noggranne kanske invänder att hyresmarknaden inte är en marknad, men den kan vara det. På den mycket konstiga bostadsmarknaden i Stockholm är det inte ovanligt med "pengar under bordet" för en attraktiv hyreslägenhet. Och det är ju också ett slags marknad.

Vilket leder mig till önskemål om det som inte kom med. Det är speciellt två ämnen som jag önskat få ta plats i boken: informell ekonomi och fattigdom. Antropologen Keith Hart insåg under sitt fältarbete i Accra, Ghana i slutet av 1970-talet att människor arbetade hela tiden och med allt möjligt i en stad som officiellt hade mycket hög arbetslöshet. Då föddes begreppet informell ekonomi, ett begrepp som snabbt anammades av till exempel ILO, *International Labour Organization*. Informell ekonomi omfattar allt från det obetalda, dagliga hemarbetet, via oregistrerade byten av tjänster till den rent svarta ekonomin och rentav kriminella aktiviteter. Bara för att dessa transaktioner som har ett värde för de som involveras inte kan kvantifieras i pengar så betyder det ju inte att dessa transaktioner inte finns. Alla människor ger, får och ger igen saker och tjänster som alternativt kunde ha varit marknadstransaktioner. Dessutom finns mängder av människor även i Sverige som dagligen överlever genom att till exempel arbeta svart. Vilket leder oss till ämnet fattigdom, en företeelse som mänskligheten tyvärr aldrig verkar kunna göra sig av med. Att inte ha tillräckligt för att leva ett drägligt liv finns det exempel på även i välståndlandet Sverige eller att rent av behöva tigga för överlevnad är något som vi de senaste åren så tydligt blivit påmin-

da om i gatulivet. Hur skall vi förstå fattigdom som samhällelig företeelse?

Språkligt blandas riktigt bra och läsvärda bidrag med några kapitel där boken vunnit på ett mer handfast redaktörskap. Det var speciellt ett nöje att läsa kapitlen om företagsnätverk, konsumtion, arbetsmarknadsmodeller, samt det inledande kapitlet om den nya ekonomiska sociologin. De är pedagogiska samtidigt som de ger empiriska insikter, precis vad en introduktion till ett område skall ge. Kapitlet om ekonomi och miljö presenterade både olika sätt att både förstå men också förslag till förbättringar av miljön och i kapitlet om skatteparadis får vi en fin genomgång om dessa märkliga ställens utveckling men också av det jobb som gjorts för att begränsa deras roll. Det handlar ju i grund och botten om ekonomisk planering, det vill säga med skatter.

Syftningar och referensskrivande borde dock ha kontrollerats en gång till. Man kan förledas att tro att Harrison White skrivit om Kungsholmens bostadsmarknad (s. 99). Dessutom finns det en del konstiga svengelska skrivningar — med all respekt borde vi väl finna ett bättre uttryck än 'den materiella vändningen', *the material turn* och 'återvarufiering', *recommodification*? I kapitlet om den performativa ekonomin har redaktörerna heller inte bestämt sig för vad som skall beskrivas kursivt och mellan citattecken, dessutom är här de engelska uttrycken alltför lödiga. Onödiga överseelser som dock sammantaget ger ett hafsigt intryck. Och ingen bok med akademiska ambitioner borde heller vara utan ett ordentligt index.

Sammanfattningsvis är dock *Ekonomisk sociologi* ett berömvärt försök att i liten skala skapa en svensk handbok om ekonomisk sociologi. Denna bok förtjänar en andra, något utvidgad utgåva, där redaktörerna får möjlighet att adressera de tillkortakommanden som beskrivits ovan.

Lotta Björklund Larsen, Linköpings Universitet

Sven E. O. Hort, *Social policy, welfare state, and civil society in Sweden. Vol. 2, The lost world of social democracy 1988–2015.* Lund: Arkiv, 2014

Sven E. O. Horts studier om den historiska utvecklingen av svensk välfärd har återutgivits i en ny och utvidgad version (tidigare hette författaren Olsson och versionen *Social policy and welfare state in Sweden*). Volym I innehåller den tidigare utgåvans kapitel om utvecklingen fram till 1990-talet, medan den andra volymen omfattar fem nya kapitel. Då första volymens äldre texter redan blivit berömda och recenserade i bland annat *Acta sociologica* och *American journal of sociology*, fokuserar jag här endast på den nyare volym II.

Volym II omfattar fem kapitel som beskrivs av förlaget som essays och som författaren själv kallar för eftertankar och noteringar, vilket träffar väl karaktären av texterna. Tematiskt handlar kapitlen om utvecklingen av svensk och nordisk välfärd sedan 1990-talet (kapitel 2, 3 och 5), rollen för civilsamhället (kapitel 4) och utvecklingen av välfärdsforskningen (kapitel 1). I tillägg finns det en summerande essay och ett

mer personligt hållet appendix. Kapitlen i volym II kan dels ses som tillägg till och dels även som Horts egen kritik av de begränsningar som han ser i de äldre kapitlen i volym I.

Hort försöker fånga de viktigaste utvecklingslinjerna av välfärden under de senare decennierna i Sverige och arbetet underbyggs av hans beläsenhet och kunnighet. Hans förslag på tolkningen av den nyare utvecklingen sätter han ofta i perspektiv av den svenska och internationella historien sedan 1800-talet. Han lyfter flera teser om vad som kännetecknar utvecklingen och bjuder på flera teoretiska infallsvinklar. Hans resonemang väcker nyfikenhet, men kan inte anses vara utarbetade hypoteser som diskuterar fördelar och nackdelar av olika tolkningsförslag.

Första kapitlet beskriver utvecklingen av välfärdstatsforskningen i kontexten av den samhällseliga utvecklingen ("Mapping comparative welfare state research"). Hort lyfter fram att utvecklingen av den samhällseliga kontexten föranledde välfärdstatsforskare att bredda och förfina sina teorier för att inkludera bland annat välfärdsangelägenheter vad gäller kvinnor och etnisk-kulturella minoriteter och allt fler länder och kontinenter. Vidare blev forskare enligt Hort påverkade av ett flertal kritiker, det gäller till exempel kritiken för att vara för statsorienterade och därmed försumma att ta hänsyn till civilsamhället. Kapitlet är främst av intresse för välfärdstatsforskare.

Andra kapitlet fokuserar på socialpolitikens utveckling i en snävare bemärkelse ("The social welfare-industrial complex: Social policy and programmes 1990–2014"). Hort undersöker huruvida svensk socialpolitik blev ombyggd eller nedmonterad. Han kommer fram till att bostadspolitiken blev tydligast nedmonterad, medan andra program drabbades av mera begränsade nedskärningar och privatiseringar. Överlag ser Hort en förändrad, mera selektiv och privatiserad form av socialpolitik i Sverige sedan 1990-talet.

Tredje kapitlet försöker fånga de social-strukturella betingelserna och de maktpolitiska konstellationer som präglade socialpolitikens utveckling, som delvis redan omskrivs i kapitel två (The lost world of the social democratic welfare regime type, 1988–2014). Här konstaterar Hort ett byte från en socialdemokratisk dominerad välfärdsdiskurs, stödd av folkrörelserna och partierna, till en liberal marknadsskild diskurs som understöds av en maktförskjutning till en centraliserad elit och inspektionsstat.

Det fjärde kapitlet beskriver förändringarna av och för civilsamhället ("Civil society: challenging the welfare state since the 1990s"). Han tolkar det kommunala välfärdssamhället bestående av kommunerna, folkrörelserna, partierna, frivilliga organisationer och privata, offentligt-finansierade aktörer som en del av civilsamhället. Civilsamhället utsätts dock för ett starkt förändringstryck på grund av de gamla folkrörelsernas försvagning och genom privatiseringar och inkludering av privata, offentligt-finansierade aktörer. Hort lyfter fram ett förnyat intresse hos Svenska kyrkan, andra andliga rörelser, kvinno- och miljörörelsen samt en etno-nationalistisk rörelse, som del av återkommande protester och motstånd mot välfärdstatens förändringar.

Det femte kapitlet lyfter blicken för att inkludera jämte Sverige även de andra nordiska staterna och deras välfärdsutveckling ("A republican-secular society under the umbrella of the Nordic model?"). Hort anser att det finns fog för att se en gemensam modell, som inkluderar alla nordiska samhällen, trots skillnaderna. Han anser

dock att särskilt förändringarna i Sverige utmanar synen på en gemensam modell och dess framtid på grund av de starka globala och liberala påtryckningarna.

I den avslutande sista essayen ("2015 and beyond: The global advance of the eurasian social welfare state?") presenterar Hort en sammanfattning av hela utgåvan och i tillägg två konceptuella figurer över utvecklingen av "common pool resource institutions" och "imagined welfare communities" sedan 1800-talet fram till idag.

Kapitlen i volym II innehåller flera historiska detaljer, episoder och data, men författaren argumenterar sällan för varför just dessa detaljer och episoder presenteras, vilket ofta ger resonemanget en något lös och ad hoc-artad karaktär. Hort föreslår också flera infallsvinklar på hur man kunde kategorisera och förstå välfärd: Så kallar han genomgående välfärdsarrangemang med hänvisning till Elinor Ostrom "common pool resource institutions" eller välfärdsorganisationer som "imagined welfare communities" med hänvisning till Benedict Anderson, men läsaren får endast exempel och relativt korta och skissartade förklaringar för innebörden av dessa beteckningar (varför blir hans *common pool resources* utan *tragedy of the commons*?, och varför väljs idén om *imagined welfare communities*, som mestadels beskrivs som ganska reella lagliga och organisatoriska fenomen?).

Sammanfattningsvis ger volym II en inspirerande läsning och man kan hoppas att de presenterade idéer kommer att utvecklas framöver.

Ingrid Grosse, Högskolan Dalarna

***Introduction to political sociology*, Benedikte Brincker (red.).
Köpenhamn: Hans Reitzel, 2013**

Introduction to political sociology är som titeln antyder en introducerande lärobok i den politiska sociologin. Den politiska sociologin är en underdisciplin till både statsvetenskapen och sociologin och innehåller sådana teorier som inrymmer både politiska och samhällsrelaterade aspekter. Den politiska sociologin är därmed en naturlig del av både statsvetenskapen och sociologin. Som i varje vetenskapligt område har det skapats en varierad flora av teorier. Varje introducerande bok i ämnet har därför att göra ett urval av områden att introducera till läsaren.

De ämnen som boken tar upp är fokuserade i fyra områden. Första delen av boken behandlar fundamenta såsom statsformation, legitimitet, demokrati och byråkrati. Nästa del handlar om institutioner och tar till exempel upp marknadsekonomi, kön och välfärd. Tredje avsnittet berör politik och samhällets sammanhållning genom kapitel som handlar om partier, massmedia och civilsamhället. Därefter kommer ett avsnitt som handlar om samhällen och gemensamt handlande med kapitel om sociala rörelser, förhållandet mellan stat och nation samt krig. Det sista avsnittet heter "transformations" och har kapitel som rör Europas integration, finansiella kriser och politisk globalisering.

Vilka teman saknas då i boken? I inledningen tar redaktören själv upp denna frågeställning. Ett tema som saknar eget kapitel är till exempel klass och klasskonflikter, ett klassiskt tema i den politiska sociologin. Enligt Brincker ingår dock klassbegreppet i andra kapitel. Jag hade gärna sett ett kapitel om de postmoderna förändringarna av värderingar som skett i västvärlden från 1970-talet. Förändrade värderingar medför att förutsättningarna för politiken ändras och kan vara en orsak till en instabil väljarkår och politikernas ökande benägenhet att anpassa sin agenda efter rådande opinionsströmmar. Dessutom är forskningen som genomförs inom ramen för World Values Survey en av de största samhällsvetenskapliga satsningarna någonsin. Området är ett utmärkt exempel på politisk sociologi och att det inte tas upp någonstans i boken är en klar brist.

Syftet med boken är ”to offer students of political sociology an introduction to the field: a primer to kindle their interest” (s. 9). Syftet är dock så allmänt hållet att det inte går att relatera till bokens förtjänster eller brister. För detta ändamål behöver jag ta fram kriterier för att bedöma om bokens syfte uppfyllts. En introduktion i ett ämne bör ju vara både kärnfull och göra att studenterna efter introduktionen fått kunskap om forskningsfronten. En introducerande bok bör också diskutera den metod som forskarna använt i sina studier. Det är troligt att innehållet i boken är allt som många studenter får sig till livs av ämnet. Därför är det viktigt att boken får en tillräcklig vetenskaplig verkshöjd. Det är också viktigt att en introducerande bok är rikligt försedd med referenser. Introduktionsböcker ska både fungera som referensverk samt vara en startpunkt för fortsatta studier.

Så hur klarar boken sig i förhållande till de kriterier jag skissat ovan? *Introduction to political sociology* är en antologi med bidrag av olika författare. Styrningen av författarna synes vara obetydlig vilket gör att bokens kapitel spretar i upplägg. Sammanfattningsvis kan dock sägas att det finns enstaka kapitel som klarar kriterierna ovan men att det också finns kapitel som är klart svagare. Tyvärr är antalet svaga kapitel fler än antalet starka kapitel. Fokus på klassiker (till exempel Marx eller Weber) är ett inslag som får ta plats på bekostnad av mer modern forskning. Klassikerna är viktiga för alla forskare eftersom detta gör att man får ett historiskt perspektiv på det nutida forskningsläget. Men i en introducerande lärobok, där antalet sidor är begränsat, är klassikerna ett inslag som kan offras.

Ett kapitel som uppfyller ovanstående kriterier på ett förtjänstfullt sätt är kapitlet ”Media and politics” av Anker Brink Lund och Mark Blach-Örsten. Författarna koncentrerar sig på modern teori vilket innebär att klassikerna nästan helt faller bort. Vidare är kapitlets behandling av media som institution, agendasättare och nischvårdare elegant skrivna. Konsekvensen av att författarna redovisar ett nuläge för forskningen är att de hänvisar till hela 36 referenser varav 19 från 2000-talet. Dessutom är kapitlet skrivet så att rudimentära metodrekommendationer skyntar fram mellan raderna. Ett ännu skarpare metodperspektiv hade varit bra, men som så ofta kan man inte få allt. För en student som ska skriva en uppsats med medianalytiskt perspektiv utgör detta kapitel ändå en god start.

I motsats till det ovanstående kapitlet kunde ”Market and state” skrivits bättre. Kapitlet har en essäistisk framtoning där referenser är sällsynta och där modern forsk-

ning med några få undantag saknas. Istället för forskningsfronten presenteras grundläggande begrepp som exempelvis marknad, stat och utvecklingsstat inom ramen för fri diskussion. Det är därför naturligt att kapitlet endast använder sig av 12 referenser varav två är från 2000-talet. Med ett bristfälligt forskningsperspektiv är det kanske inte förvånande att metodperspektivet helt saknas.

Om politisk sociologi definieras som de områden där politik och samhälle möts menar jag att kapitlet om Europeisk integration och governance inte hör hemma i boken. Eftersom kapitlets fokus ligger mot politiken och då de aktörer som staten samverkar med i samhällsstyrningen helt saknas är området i princip att anse som renodlad statsvetenskap. Så som kapitlet behandlar governance passar det inte in i den politisksociologiska terminologin. Ett annat kapitel som inte passar in i boken är "Democracy and legitimacy". Detta kapitel har ett utpräglat normativt anslag vilket gör att det passar inom den politiska teorin men inte inom den politiska sociologin.

Av texten ovan framgår att boken har fler brister än förtjänster. Mycket av den kritik jag uttalar gäller dock för alla introduktionsböcker. Den avgörande frågan är istället om boken sammantaget håller en tillräckligt hög kvalitet. Här menar jag att boken nöjaktigt kan sägas leva upp till de krav som bör ställas på en introduktionsbok. Mycket av kritiken ska främst ses som invändningar mot den låga nivå som denna typ av böcker ofta håller. Jag kommer inte ifrån att det återspeglar låga förväntningar på studenterna vilket jag inte tror att studenterna vare sig förtjänar eller tjänar på.

Fredrik Bonander, Örebro Universitet

Knowledge and evidence: Investigating technologies in practice,
Boel Berner & Corinna Kruse (red.). Linköping: Linköpings
Universitet, 2013

Vad är vetenskaplig kunskap, och hur bevisas den genom teknologiska interventioner? Hur blir kort och gott något sant? Antologin *Knowledge and evidence: Investigating technologies in practice* är ett aktuellt försök att ta nya tag i denna ständigt gäckande fråga. Från Merton och Kuhns vetenskapsociologiska insikter i kollektiva normer och världsbilders roll för kunskapsproduktion, via det "starka programmet" kunskapsociologiska skola, till den mer praktikinriktade *Science and Technology Studies* (STS) fokus på hur kunskap görs, har frågor om kunskap och fakta och dess relation till verkligheten, utgjort ett sociologisk välutforskat fält. Pickering formulerade, i boken *The mangle of practice: Time, agency and science*, tillnärmelsesättet på följande, fortfarande högaktuella sätt:

Whereas one could once get away with thinking of scientific culture as simply a field of knowledge, in what follows I take "culture" in a broad sense, to denote the "made things" of science, in which I include skills and social relations, machines and instruments, as well as scientific facts and theories (1995, s. 3).

Kunskap görs med andra ord kulturellt, praktiker och teknologier producerar vetenskapliga fakta. STS och kunskaps sociologin har parallellt utvecklat metoder för att följa hela processer av kunskapsproduktion – ”upstream” såväl som ”downstream” – hur skapas kunskap och hur används evidens för att reglera och producera vissa praktiker och inte andra? Feministiska, postkoloniala, kulturstudier och posthumanistiska influenser har genom åren påverkat kunskaps sociologin och STS och därigenom breddat dess fokus och reflexiva potential (se till exempel Galis och Hanssons kapitel). Detta har varit viktigt inte minst för att ifrågasätta den linjära och enkelriktade processen som impliceras av strömmetaforen. Kunskap ”strömmar” inte uppifrån och ner – från forskare till praktiker och allmänhet – utan skapas ofta i komplexa nätverk av aktörer (människor, andra djur, bakterier, maskiner) och i cirkulära processer genom mängder av sociala arenor: politik, vetenskap, media, kultur, utbildning, industri och så vidare.

Vad är det då som föranleder en ny antologi på området år 2013? Vilka pågående diskussioner vill redaktörerna att författarna ska delta i och bidra till? Det ska i sammanhanget påpekas att antologin utgörs av ett stort antal tidigare publicerade artiklar/bokkapitel, som nu sätts samman i en ny kontext. Författarna har alla koppling till *Tema teknik och social förändring*, Linköpings universitet, som är Sveriges äldsta och största STS-miljö. Antologin är förutom ett kort introducerande kapitel av redaktörerna, uppdelad i fyra delar: *Part I Creating knowledge and evidence*, *Part II Learning technologies*, *Part III Work and knowledge* och *Part IV Concluding remarks*. Jag har inte utrymme att vare sig referera eller kritiskt reflektera över de många olika, var och en mycket rika och insatta bidragen, utan inriktar mig på att lyfta fram några centrala och genomgående teman. För trots den potentiella spretigheten som kommer sig av kapitlens skilda fokus, finns röda trådar som löper genom antologins fyra delar och 12 kapitel. För det första är temat praktiker som på olika sätt producerar kunskap genom teknologier och deras materialitet: vetenskaplig och annan kunskapspraktik är intimt sammanvävd med maskinerier, vilka sammantaget producerar kunskap och fakta. Det handlar om högt och lågt, från komplexa former av ”functional neuroimaging” (Dussauges kapitel) som producerar kunskap om den hjärnbaserade sexualiteten, lärandet av *Computer Numerized Control* (CNS) som en nyckel till en form av disciplinerad regelbaserad arbetsform (Berners kapitel) till post-it lappars medskapande av ”rena data” i kliniska provningar (Helgessons kapitel) – alla kapitel belyser i olika grad det praktiska görandet av kunskap med hjälp av diskursiva och materiella resurser.

Det andra temat utgörs av social, kulturell och politisk situering av dessa praktiker. Vetenskaplig kunskapsproduktion – inklusive sociologisk sådan – är som bekant inte frikopplad från det sammanhang i vilket den produceras, den är inte ”oskyldig”. En viktig fråga är därmed att undersöka hur kunskapen cirkuleras och (re)produceras utanför laboratoriet. Här reses frågor om klassrummets och studieplanens konstituerande betydelse (Gybergs & Lees kapitel), om läkemedelsindustrins roll för utvecklandet av nya diagnoser (Johnsons kapitel) och om juridikens och polisens arbete i förundersökningar (Kruses andra kapitel). Med andra ord greppar antologin tag om teknovetenskaplig praktik i ständig rörelse genom olika sfärer och institutioner.

Jag vill i tillägg lyfta ytterligare ett spår som jag finner särskilt intressant, då det innehåller spänningar som är av generell betydelse. Det handlar om osynliggöranden och synliggöranden, om att sätta vissa observationer i förgrunden, medan andra placeras i bakgrunden. Genom detta förfarande tvättas fakta från ovidkommande anomalier eller ”oljud”, och själva kunskapsproduktionen ”blackboxas”. I Dussauges kapitel *”The experimental neuro-framing of sexuality”*, visar hon hur forskningsdesignen gällande studier av sexuell läggning med hjälp av hjärnskanning, via urval av försökspersoner systematiskt exkluderar vissa kategorier av sexualiteter. Det är väl känt i psykologisk litteratur från 60-talet och framåt att sexuell attraktion, praktik och identitet inte enkelt låter sig fångas i den binära konstruktionen homo eller hetero. Men neuropsykologiska studier av sexualitet utgår trots detta från en binär sexualitets- och genuskonstruktion. Genom att exkludera subjekt som säger sig vara allt från bisexuella till att ha viss attraktion till det egna könet, studeras i själva verket en avvikande del av den totala populationen: yngre människor med tydliga hetero- eller homosexuella preferenser. Med hjälp av begreppet *”neuro-framing”*, argumenterar Dussauge för att designen får konsekvenser på begreppslig såväl som kroppslig, materiell nivå:

On the material level, bodies and brains are recruited, instructed and made to perform sexual scripts which in turn build on implicit or explicit assumptions about sexuality, gender, behavior and the brain (s. 47).

På liknande sätt beskriver Helgesson i kapitlet *”From dirty data to credible scientific evidence”*, hur data från stora kliniska medicinska provningar genomgår en typ av ”tvättning”, återigen är det störningar eller oljud som måste tas bort för att fakta ska framträda. Helgessons studie är informativ och gäller ett område som STS-forskare alltför sällan beforskar: digitaliseringen av data. Med andra ord handlar det om ett slags inskription, data av den här volymen och arten kan inte tolkas utan teknologiska praktiker. Men det handlar inte om att mata in siffror i ena änden och ta emot fakta i den andra, utan om något som Kruse också diskuterar i sitt kapitel om forensiska fakta: att mycket mer vardagliga handlingar, värderingspraktiker och förkroppsligade rutiner måste till för att omvandla data. De vetenskapliga objekten måste *transformeras* till källor för information, med hjälp av mått och steg. Genom att vissa data hantaras som ”rena” och andra som ”orena”, som anomalier, skapas en förgrund genom vilken ett visst mönster framträder. Städandet lämnar heller inga särskilda spår efter sig:

The clean data consists of fewer distinguishable errors and other peculiarities. [...] The cleaning clearly contributes to producing data with relatively few distinguishable errors, but leaves at the same time not that many visible marks of its own work (s. 92).

Liksom i fallet med hjärnskanningen ovan, som producerar kunskap om normal och avvikande sexualitet utifrån ett urval som i sig bygger på en exkluderande norm, producerar de randomiserade kliniska provningarna belägg som till synes är oantastliga men som bygger på exkluderandet av störande data enligt etablerade normer och rutiner.

Som redan nämnts har de enskilda bidragen tidigare publicerats i andra sammanhang, vilket möjligen bidrar till den höga nivån på kapitlen. Några kritiska reflektioner rör snarare helheten, samlingen av kapitel. Här finner jag introduktionen alltför knapp. Vilka bidrag man förväntar sig ge och vilket sammanhanget för diskussionen

är, framgår inte. Vad gäller själva rubriken *Knowledge and evidence*, så används begreppet kunskap på vitt skilda sätt. Det är inget fel i det, problemet är att det inte synliggörs och inte heller får utgöra en produktiv kraft. Rubrikens andra begrepp *evidence* – belägg, fakta eller bevis (hur man nu ska översätta den engelska termen) – utgör inte i sig heller ett begrepp som problematiseras explicit. På senare år har begreppet ”evidens” som betecknar bästa möjliga kunskap, smugit sig in på många områden och vi talar idag om evidensbaserad medicin, pedagogik och socialt arbete, för att nämna några. Här förstås vetenskapliga fakta, om de följer vissa fastlagda kriterier, som oantastliga. Men diskussionen om evidens som ett begrepp med förnyad retorisk kraft är i stort sett frånvarande. En tolkning som jag gör efter att ha läst boken är att begreppet *evidence* används som en ingång, ett redskap för att synliggöra kunskapsproduktions ständiga pendlande och kreativa pillande mellan å ena sidan standardiserande/sammanhållande strävanden och processer, och upplösande/skingrande rörelser, å andra. Som ett sådant analytiskt redskap tillhandahåller antologin en rad inspirerande bidrag som förtjänar att läsas brett.

Tora Holmberg, Uppsala Universitet

Referens

Pickering, A. *The mangle of practice: Time, agency and science*. Chicago: University of Chicago Press, 1995

Per Otnes, Dag Østerberg, Hans Ebbing & Olav Mjaatvedt, *Hans Skjervheim: En kritisk nylesning*. Oslo: Abstrakt forlag, 2014

Filosofen Hans Skjervheim (1926–1999) har varit och är möjligen fortfarande något av en mytisk figur i norskt tankeliv. Han var den som mot slutet av 1950-talet startade vad som har kallats den norska positivismstriden, men som kanske snarare borde kallas den norska positivismkritiken. Framför allt två publikationer av Skjervheim kan nämnas i detta sammanhang: artikeln ”Deltaker og tilskodar” och magisteravhandlingen ”Objectivism and the study of man”. Under 1960-talet kom Skjervheim att bli en portalfigur för den norska studentrevolten, trots att han själv aldrig var marxist av någon schattering. Men han kunde bli en fadersgestalt för vänstersinnade studenter därför att det i hög grad var han som riktade blicken mot och introducerade de tänkare och tanketraditioner, till exempel den kritiska teorin, som kunde användas för att kritisera både universitetet och samhället i stort. Efter en misslyckad sejour vid Roskilde Universitetscenter vid mitten av 1970-talet återvände Skjervheim till Norge och Bergen grundligt befriad ifrån sina sista illusioner om den radikala vänsterrörelsen. I stället blev han en ivrig försvarare av de så kallade nya filosoferna (Lévy, Glucksmann med flera) och deras kritik av den reellt existerande socialismen. Skjervheim var fortsatt verksam vid universitetet i Bergen fram

till början av 1990-talet, men sin storhetstid hade han då bakom sig. Till de norska filosofer och samhällsvetare som tidigt tog djupa intryck av Skjervheim hör Dag Østerberg, Rune Slagstad och Jon Hellesnes.

För Skjervheim innebar objektivismen eller positivismen inom filosofin och samhällsvetenskapen först och främst att man väljer att behandla människan som ett föremål bland andra föremål, kort sagt, objektiverar henne. Detta kan göras inte bara inom vetenskapen utan även i olika praktiska sammanhang. Man eliminerar därigenom kategorier som ”mening” och ”intentionalitet” från studiet av människan, man eliminerar även den frihetsdimension som enligt Skjervheim väsentligen tillhör människan, och man bortser från att människan också alltid är en deltagare i samhällslivet som aktivt tar ställning till olika samhällseliga företeelser. Från början var existensfilosofin Skjervheims främsta inspirationskälla, efter hand tog han starka intryck av till exempel Adorno och Habermas. I det första bandet av *Theorie des kommunikativen Handelns* (1981) går Habermas i sin tur förhållandevis utförligt in på Skjervheims position och tillerkänner denne något av en pionjärstatus.

Nyligen utkom boken *Hans Skjervheim: En kritisk nyläsning*. Den rymmer bidrag av fyra författare: Per Otnes, Dag Østerberg, Hans Ebbing och Olav Mjaatvedt. De tre förstnämnda är alla födda åren kring 1940, den sistnämnde däremot 1958. Framför allt de tre äldre bidragsgivarna tillhör dem som i sin ungdom påverkades av Skjervheim, och det torde vittna om dennes fascinationskraft att de efter uppnådd pensionsålder vänder tillbaka till mannen och verket. Det handlar dock inte om en senkommen hyllningsskrift, utan som titeln indikerar om en kritisk nyläsning: Vad finns det att kritisera? Vad finns det som är av bestående värde i Skjervheims verk?

Per Otnes har författat inte mindre än tre av bokens bidrag (förutom en kortare inledning). Han skriver om Skjervheims bakgrund i en bondemiljö på det norska västlandet, som kontrasterar mot till exempel Arne Næss uppväxt i en högborgerlig Oslomiljö. Otnes genomför även en kritisk nyläsning av Skjervheims berömda artikel ”Deltaker og tilskodar”, och finner att denna i flera avseenden är oklar och otillfredsställande, samt diskuterar positivismkritiken utifrån ett antal centrala texter av norska sociologer från skiftande tidpunkter. Dag Østerberg tar i det ena av sina båda bidrag upp Skjervheims kritik av objektivismen och sonderar terrängen för vad en icke-objektivistisk ståndpunkt inom filosofin kan innebära. I sitt andra bidrag genomför Østerberg en intressant jämförelse mellan Skjervheim och Næss utifrån ledmotivet ”en politisk vurdering”. I det enskilt längsta bidraget i boken diskuterar Hans Ebbing hur Skjervheims väg förde honom från en positivismkritik till en marxismkritik. Ebbing har ett polemiskt ärende och blandar, på ett inte helt lyckat sätt, tänkvärda resonemang med vad som närmast framstår som gammalt personligt groll med Skjervheim. Det senare hade utan vidare kunnat utelämnas.

Slutligen gör Olav Mjaatvedt en jämförelse mellan Skjervheim och Bourdieu. Jämförelsen utfaller till Bourdieus fördel, emedan denne reser krav på en ”deltagande objektivering”, det vill säga att forskaren även objektiverar sig själv och sin relation till forskningsobjektet. Ett självreflexivt förhållningssätt är säkerligen av godo, men jag kan inte se att detta är något trumf på hand att spela ut gentemot Skjervheim. Den-

nes poäng är snarare att människor tar ställning i olika frågor, att de anför argument för sina ställningstaganden, att de explicit eller implicit reser giltighetsanspråk för sina yttranden. Så snart man inlåter sig på dessa, och detta är nödvändigt för att förstå vad motparten säger och gör, befinner man sig i ett utbyte av argument, i en dialog som böljar fram och tillbaka, och motparten är inte längre blott ett sakförhållande bland andra i världen. Hos Bourdieu behåller forskaren överhanden: denne ”ser” saker som inte motparten ser, och någon symmetrisk relation föreligger inte. Jag menar att Mjaatvedt med fördel hade kunnat gå vidare och i sin diskussion involverat den kritik som Luc Boltanski i detta avseende riktat mot Bourdieu och kanske även den partiella kritik som till exempel Robin Celikates i sin tur riktat mot Boltanski.

Några av de kritiska punkter som sammantaget framkommer i boken är: Skjervheim var ingalunda någon norsk regimkritiker, som till exempel Rune Slagstad gjort gällande. Norsk samhällsvetenskap var heller inte så positivistisk som den massiva positivismkritiken tycks förespegla. Det är långtifrån klart vad Skjervheim egentligen avsåg med sitt kritiska motbud: en deltagande samhällsvetenskap. Även hos Skjervheim själv finns inslag av den objektivism och positivism som han så skarpt kritiserade. Att en forskares verk fortfarande är levande visar i mycket högre grad förekomsten av kritiska nyläsningar än av retrospektiva hyllningsskrifter. Måhända träffar Per Otnes rätt när han skriver att Skjervheims ”innflytelse i norsk samfunnsvitenskap er stor og utvilsom, men kanskje litt diffus”.

Carl-Göran Heidegren, Lunds Universitet

Christopher S. Parker & Matt A. Barreto, *Change they can't believe in: The Tea Party and reactionary politics in America*. Princeton: Princeton University Press, 2013

Inför det U.S.-amerikanska presidentvalet 2012 var Tea Party-rörelsen ett återkommande inslag i den utdragna och flitiga svenska medierapporteringen, men så mycket mer fick vi inte veta om rörelsen än att det handlade om en klart konservativ kraft. Att det var fråga om en reaktionär konservatism i Klu Klux Klans och John Birch Societys efterföljd, vars politiska stil den U.S.-amerikanska historikern Richard Hofstadter identifierade som paranoid redan på 1950-talet, om det berättades det inte.

Men de två statsvetarna Christopher S. Parker och Matt A. Barreto gör det desto grundligare med boken *Change they can't believe in: The Tea Party and reactionary politics in America*. Tea Party-retronymen återknyter skickligt till den så kallade tejudningen i Bostons hamn 1773 – startskottet för självständighetskampen gentemot det brittiska styret – samtidigt som den lanserar kärnvärdena i en samtida konservativ politik i USA: *Taxes Enough Already* (TEA). Själva retronymen förklarar nu varken Tea Party-rörelsens betydelse eller styrka, eller ens antyder att det handlar om en paranoid konservatism. Parker och Barreto gör det däremot med konsekvens.

Parker & Barretos argument är som de själva skriver enkelt. Argumentet gäller rörelsens anhängare, de som bär upp den och gör den bred, inte rörelseliten. Människor drivs till att stödja rörelsen genom den ängslan de känner av att se det Amerika de känner, landet de älskar, glida iväg – den förändring som de enligt bokens titel inte kan tro på. Bort glider det ”verkliga” Amerika: ett heterosexuellt, kristet, vitt, mestadels manligt medelklassland. Med det sätts hela deras livsform, allt de håller dyrt i fråga. Och det gäller att inte bara få stopp på förändringen, utan vända klockan åter. Att det handlar om en reaktionär konservatism, av liknande slag som Klu Klux Klans och John Birch Societys (historien upprepar sig inte), identifierar författarna med Hofstadters hjälp i dess paranoida drag, att de skulle vara utsatta för en konspiration, vilket får rörelsen att fabricera allehanda fakta och tro på dem. Och det är deras sätt att leva, hela deras värld, som är hotad av konspirationens subversiva krafter – av svarta, kvinnor och homosexuella. Mer än något annat triggade emellertid valet av Barack Obama till president 2008 uppkomsten av Tea Party-rörelsen enligt Parker och Barreto.

Är argumentet enkelt, är det nu inte lika lätt att ro i hamn empiriskt. Parallellen till Klu Klux Klan och John Birch Society är nog den del av argumentet som är svårast att validera. Historiska jämförelser av det slaget inbegriper med nödvändighet ett betydande mått av tolkning för att få fram rörelsernas likheter trots skillnaderna i tids-sammanhang. Begrepp som reaktionär konservatism förutsätter emellertid det för att bli verkligt meningsfulla. Och just sådana begrepp gör det möjligt att få grepp om ett politiskt fenomen som *Tea Party*-rörelsen utan att reducera den till några allmänna teoretiska bestämningar, eller göra den till något absolut historiskt unikt.

Att det verkligen handlar om en reaktionär konservativ rörelse och inte bara vanlig republikansk konservatism, demonstrerar författarna genom en lika genomtänkt som noggrann empirisk analys. Demonstrationen visar samtidigt vilket kraftfullt instrument en surveyundersökning kan vara när den – som här – skraddarsys för att pröva ett bestämt argument. Analysen grundas emellertid också på andra material som websidor. Författarna låter oss dessutom verkligen ta del av undersökningen. En konsekvent genomförd analys av själva argumentet in i minsta detalj kompletteras med ett utförligt nästan femtiosidigt appendix som behandlar hur surveyundersökningens samtliga begrepp operationaliserats, samt de genomförda regressionsanalyserna. Appendixet innehåller dessutom uppgifter om hur olika webb-sidor undersökts, samt en validering av surveyundersökningen visavi andra studier (och en del annat).

Eftersom undersökningen ägnas själva rörelsen, det vill säga dem som bär upp den, är surveymetodiken tillämpbar. Genom att rörelsen är så pass bred som den är låter den sig fångas i en urvalsundersökning. Undersökningen är inte bara skraddarsydd för Tea Party-rörelsen, utan sofistikerat genomförd. För att undvika exempelvis politiskt korrekta svar, ställdes respondenterna inför frågor om hur de skulle hantera en rad politiska dilemman. Ett systematiskt grepp i analysen är att jämföra uttalade Tea Party-anhängare med andra socio-politiska kategorier. Jämförelserna resulterar i påfallande systematiska skillnader mellan anhängare och motståndare till rörelsen, men också – vilket understryker att det handlar om en reaktionär konservativ rörelse –

mellan anhängare och vanliga konservativa republikaner. Dessutom lyckas författarna isolera en oberoende effekt i reaktionär riktning hos rörelsens anhängare efter att ha kontrollerat för andra faktorer som rasism, social dominans och andra.

I en kort recension, är det svårt att göra Parker och Barretos uppfinningsrika, utförliga och noggranna analys rättvisa. Låt mig dock peka på dess bredd. Anhängarna ringas således in såväl socio-demografiskt som politiskt och ideologiskt – inte minst obamarädslan är frapperande. När anhängarna väl identifierats, följer en analys i hela tre kapitel av hur de jämfört med andra U.S.-medborgare ställer sig till en rad frågor. Allt från frihet och patriotism, till immigrationen, medborgarskapet och homosexuellas ställning i samhället samt obamafobin sätts under luppen. Mycket kunde sägas om profilen på Tea Party-anhängarnas specifika politiska disposition. Här får det räcka med en, måhända oväntad sida av dispositionen: att anhängarna alls inte är patriotiska, det vill säga offervilliga, beredda att sätta nationens behov framför sina egna privata, utan snarare pseudopatrioter, måna om sina privilegier.

Parker och Barretos teoretiska grepp är mer socialpsykologiskt än institutionellt. Det är ju rörelsens anhängare som de intresserar sig för. Den reaktionära konservatismen förstår de som inte bara en politisk rörelse och därmed lokaliserad i historisk tid. Framförallt förstår de den som en politisk disposition hos rörelsens anhängare. I den dispositionen ligger exempelvis rädslan för förändring, för att förlora en värld som man inte bara gjort till sin, utan som man också anser sig ha en självklar rätt till. Ur den dispositionen växer den paranoida politiska stilen eftersom man inte kan se sig om annat än ett oförtjänt offer för förändringen.

Change they can't believe in ger oss något så ovanligt som en lika angelägen som skickligt genomförd politisk analys. Parker och Barreto är statsvetare, men deras analys kan lika gärna ses som politisk sociologi som statsvetenskap. Enligt min mening ger deras bok oss ett viktigt bidrag till förståelsen av den samtida högerradikalismen. Den ger oss vidare fruktbara uppslag till hur en undersökning av Sverigedemokraternas anhängare skulle kunna genomföras. Parker och Barretos arbete är helt enkelt en riktigt bra monografi som med fördel kunde användas i sociologiundervisningen: den ger oss inte bara viktig kunskap om ett brännande ämne, den ger oss samtidigt insikt i hur sådan kunskap kan tas fram.

Mats Franzén, Uppsala Universitet

Tiqqun, *Teorin om Bloom*. Göteborg: Korpen Koloni, 2013

Ludwig Wittgenstein sade en gång att filosofens arbete utgörs av ett sammanförande av påminnelser för ett specifikt syfte. Detsamma skulle kunna sägas om ett samhällskritiskt arbete. Författarkollektivet Tiqquns skrift *Teorin om Bloom* är ett gott exempel på just ett sådant, där den fragmentariska framställningen kan betraktas som en sammanställning av obehagliga ledtrådar till en alltför fasansfull helhet: biomaktens och skådespelssamhällets nära nog fullständiga herravälde över vårt sociala liv. Enligt *Teorin om Bloom* lever vi i ett alltomfattande socialt system, ett imperium, som bit för bit tömmer vår tillvaro på varje form av meningsfullhet förutom den nihilistiska njutning som står att finna i tomheten själv. I ångesten inför den tomhet som bebor henne och inför gemenskapernas sönderlitenhet flyr hon in i konsumtionssamhällets ekorrhjul av artificiell begärsproduktion, in i skådespelens spegelsalar av representationer och varje form av upplevelse som utlovar en befrielse från henne själv och tillvarons substanslöshet. I ett samhälleligt tillstånd av alltomfattande främlingskap – i ett tillstånd av *Bloom* – rör sig individen mellan farsens och tragedins ytterligheter, i en karnevalisk flykt undan den mänskliga existensens grundläggande erfarenhet av ändlighet och utsatthet.

Genom sin fundamentala kritik av detta sociala system, tillsammans med att denna kritik uttrycks på ett språk och i en form som ständigt tangerar gränsen för det begreppsligt meningsfulla, framträder *Teorin om Bloom* som ett i grunden anti-socialt verk. Anti-socialt i den meningen att det inte fullt ut kan skrivas in i den rådande symboliska ordningen och ständigt befinner sig i en rörelse ut mot det icke-meningsfullas territorier. Anti-socialiteten skulle visserligen kunna betraktas som en bristens eller tomhetens socialitet, men det kan inte förnekas att den även är anomalins, brottets och därmed också förnyelsens socialitet.

I sin tidsdiagnosticerande analys av detta samhälleliga tillstånd framträder *Teorin om Bloom* inte bara som ett samhällskritiskt utan också som ett poetiskt verk. Precis som filosofen i sitt arbete söker finna de rätta orden i sin strävan efter att ställa de rätta frågorna och bryta upp det förgivettagna, bemödar också poeten sig om att finna de ord som bäst förmår framställa en värld som överskrider det prosaiskt avbildade och förstelnade. Det poetiska kännetecknas av ett skapande av en sanning som ligger bortom det uppenbara, som alltid innebär en förskjutning i förhållande till det givna och som inom sig bär på fröet till det Nya. Poesin kan härmed ses som ett uttryck för en negativitet som både är en förstörelseakt och ett skapelseakt. Kanske är det i sammanhanget passande att tänka på Jacques Lacans ord om att vi inte söker poesin för vishetens skull, utan för vishetens demontering. Det vore inte orimligt att se *Teorin om Bloom* som ett instrument för en sådan demontering som söker nå fram till det som saknar mening, det icke-reducerbara, eller med ett annat ord, det *traumatiska*. Teorins uppgift är att iscensätta en negerande rörelse genom symptom efter symptom i syfte att avtäcka den sociala ordningens inneboende trauma: den mänskliga existensens grundläggande intighet. Det samhälle som kännetecknas av Bloom är ett samhälle där denna existentiella intighet, denna den mänskliga erfarenhetens ursprungliga er-

farenhet, genomsyrar hela det sociala livet. Alienationen är inte längre blott ett undantag, utan har totaliserats och erfars av de handlande subjekten som den enda möjliga verkligheten. Följden blir att vi inte längre kan tala om en erfarenhet av tomhet utan istället måste tala om varje erfarenhet som en tomhetens erfarenhet. Människan är inte längre ett alienerat subjekt, eftersom detta skulle förutsätta hennes nu förlorade möjlighet att förhålla sig till alienationens utsida. Vad som skett är att alienationen i stället har blivit konstitutiv för den mänskliga erfarenheten som sådan och individen framträder som det enskilda uttrycket för en transubstantiation, för det yttersta förkroppsligandet av intigheten. Det är det ”slutgiltiga förverkligandet av det allmänna mänskliga väsendet, som just är frånvaron av väsen, ren utsatthet och ren tillgänglighet: *en larv*”. Men en larv är aldrig någontings slutpunkt utan utgör ett stadium i en metamorfos mot någonting ännu inte existerande. Här påminns vi om André Greens ord att intigheten markerar skillnaden mellan det som är dött och det som ännu inte är fött. Intigheten är med andra ord inte liktydigt med det fullständiga negerandet av det som är, utan måste i stället i sin positivitet ses som en skapande kraft, en öppning ut mot det som vi ännu inte fullt ut kan föreställa oss.

Vi minns den berömda frasen av Beckett: ”There are many ways in which the thing I am trying in vain to say may be tried in vain to be said”. Samtidigt som det är en sådan vanmäktighet som kännetecknar Bloom, både samhällets allmänna *Stimmung* och det enskilda subjektets *Lebenswelt*, visar verket *Teorin om Bloom* genom sin blotta förekomst på motsatsen, på en öppning mot den immanenta förändringens möjlighet. Det samhälle där tomhetens erfarenhet blivit konstitutiv för det sociala livet har visserligen visat sig synnerligen framgångsrikt i framställandet av sig självt som oundvikligt. Personifikationen må vara ett metodologisk misstag, men speglar också den försåtliga tron på herraväldet som ett externt något med styrkan hos en naturkraft och utgör ett alltför lättvindigt fränkännande av vårt eget ansvar för dess herravälde.

”Tiqqun är en frälsningens *process*, förlossningen som kommer med ett återuppbyggande av meningens enhet med livet, med alla tings upprättelse *genom människors handlande*”. Verket uppdagar ett brott med det förgivettagna och är själv otvivelaktigen en del i dess uppkomst. Det är emellertid ett brott som aldrig kan tas för givet, som vore det någon sorts *deus ex machina*, utan det förutsätter förekomsten av aktörer som så att säga bär brottets arv, dess Ariadnestråd, tillbaka in i framtiden, som genom ett medvetet betvingande av det kontingenta upprätthåller rupturen i ordningen och tvingar fram det Nya. *Teorin om Bloom* är i sig själv en profetia om det radikala brottets möjlighet. I den mån det verkligen handlar om en profetia beror på om vi förmår uppfatta den som just en profetia och utifrån detta väljer att agera som om ett utträde ur *Bloom* vore möjligt.

Lennart E. H. Räterlinck, Uppsala Universitet

Roberto Mangabeira Unger, *The religion of the future*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2014

De klassiska sociologiska tänkarnas verk inrymde och växte fram ur kritiska impulser, men i vilken utsträckning dessa kan förstås som ”religiösa” är en komplicerad fråga. Under 1900-talet och fram till idag har det förts en omfattande debatt kring moderna kritiska och politiska strömningars relationer till religiösa arv. Kontentan av denna debatt kanske kan sammanfattas i frågorna kring strukturlikheter, indirekta samt direkta influenser mellan teologiska och förment sekulära tankefigurer, berättelser och målsättningar, samt hur sådana skall värderas. Medan vissa har betraktat exempelvis tanken om marxismen som en immanent eskatologi som en anklagelse, har andra medvetet omfamnat denna figur som någonting positivt.

Roberto Mangabeira Unger, en av samtidens stora tänkare och kritiska gestalter inom en rad discipliner, nöjer sig inte med att fastslå både strukturlikheter och influenser mellan teologi och samhällskritik: han föreslår faktisk att skapa en helt ny religion. Han tar som flera tänkare före honom på sig den profetiska manteln, men ovanligt självmedvetet. Detta innebär dock inte att Unger har gett upp en religionskritisk tradition. Snarare driver han både tillägnet av ett religiöst arv och avskiljandet av antaganden och förhoppningar kring ett liv efter döden eller en metafysisk verklighet till sin spets, i en dubbel rörelse. Han utgår från ett konstaterande av människans dödlighet, men vill samtidigt bevara och föra vidare en ”tro”, han vill värna mänsklighetens ”ande” och han talar om en ”profetisk kärna”. Men den tro Unger talar om, är inte tron på en metafysisk verklighet, en evig Gud eller ett liv efter döden, utan det handlar snarare om förhoppningen om att skapa en ny samhällsordning, vars framväxt vi inte kan ta för given. Mänsklighetens ande benämner förhållandet att ingen berättelse, ingen social ordning, ingen given uppsättning handlingsmönster, fullständigt ringar in och uttömmar människans möjligheter. Den profetiska kärna han hänvisar till, består av förslag till en omorientering av den mänskliga tillvaron mot bakgrunden av en rekonstruktion av samhället.

Att koncist sammanfatta Ungers argumentation ter sig nästan omöjligt – *The religion of the future* kondenserar en väldig mängd kunskap och nyanserade överväganden på ett stort antal områden. Det är med andra ord ett monumentalt verk och Unger är en systematisk tänkare som ständigt inför nya begrepp och fina begreppslika distinktioner. Men kort kan noteras att Unger utgår från vissa grundläggande förhållanden som präglar den mänskliga tillvaron samt söker skilja mellan det vi måste lära oss leva med och det vi kan och bör förändra.

Den mänskliga tillvaron karakteriseras enligt Unger av dödlighet, grundlöshet – vi befinner oss i ett universum som ytterst bara råkar vara beskaffat som det är beskaffat, utan att ha något specifikt syfte eller ta några särskilda hänsyn till våra önskemål – och outsläckliga begär, som ständigt driver oss vidare, som eftersom de är mimetiska driver oss att begära det andra begär och som förvandlar varje ögonblick av fullkomlig lycka till ett övergående tillstånd. Vår tillvaro är med andra ord djupt problematisk.

Detta faktum har filosofiska, religiösa och ideologiska traditioner försökt hantera

genom att hänvisa till en allsmäktig, välvillig Gud, eller en falsk identifikation med universum eller varat som helhet, eller genom att hoppas på en framtida, mer fullkomlig social ordning. Men dessa lösningar reducerar det enda goda vi faktiskt besitter – vårt liv, här och nu – till förmån för någonting som kanske (och ofta: förmodligen inte) kommer att ske. Vi offerar nuet på den inbillade framtidens altare. Dessutom tenderar vi, när vi förtränger insikten i livets ändlighet, att fastna i rutiner, i ett förstenat jag som förkväver livskänslan. Istället för att dö en gång, som vi måste, dör vi lite hela tiden, i onödan. Även de mest privilegierade tvingas välja en väg i livet och fastnar lätt i antingen förstelnade rutiner eller en oförmåga att välja överhuvudtaget, som gör livet tomt och sterilt snarare än allomfattande. Och många miljoner människor är fast i fattigdom och förnedring, eller dör i tortyr och våldsamma konflikter. Likväl bär vi på det överflöd av möjligheter Unger kallar människans ”ande”. Medan vår dödlighet, vår grundlösa existens och våra ständigt pockande begär är element av vår tillvaro vi inte kan undfly, är vår förminskning av oss själva onödig. Den är någonting vi oftast accepterar som ”nödvändig”, men detta är en falsk nödvändighet.

Unger menar att de samtida socioekonomiska förhållandena är sådana att hans nya religion är påkallad och flera faktorer utövar ett förändringstryck. De monoteistiska världsreligionerna och deras ideologiska efterträdare har inspirerat alltfler människor att i sig själva igenkänna en väldig potential större än någon faktiskt ordning och i radikal kontrast till den uttråkning, fattigdom eller förnedring som karaktäriserar stora delar av livet för de flesta. Men vi kan inte utvecklas vidare om vi inte släpper våra illusioner och ser tillvaron som den faktiskt är. Samtidigt präglas världen fortfarande till stora delar av fattigdom, förtryck, förminskning och människor, medan allt fler har svårt att ta världsreligionernas trosuppfattningar på allvar. Unger privilegierar den ”strid med världen” som återfinns primärt inom de stora monoteistiska religionerna, men han vill rädda denna ansats genom att utveckla den vidare bortom tron på Gud och förhoppningar om ett liv efter döden. Här förespråkar Unger inte ”djup jämlikhet” – målet för 1900-talets totalitära socialism – utan snarare ”djup frihet”, en social ordning som ger utrymme för permanent innovation, för ett ständigt experimenterande istället för underkastelse under en given ordning. Han förespråkar frihet från materiellt och andligt förtryck och menar att lönearbetet bör fasas ut och ersättas av fritt arbete och samarbete mellan likar, medan maskiner bör överta trista, repetitiva funktioner.

Framförallt, hävdar Unger, bör människan förgudligas, det vill säga vi bör tillskriva oss själva vissa, men inte alla, av de egenskaper vi tenderat att projicera på gudar: vi bör eftersträva vitalitet och spontanitet i ett livets levande överflöd, men däremot avsäga oss strävan efter evighet och allvetande, som karaktäriserar den förgudning av människan Unger kallar ”Prometheanism”. Vi bör vara öppna för vår egen bräcklighet och ofullkomlighet och omfamna det högsta goda – varken ett evigt liv efter döden, ett kommande rättvist rike eller en post-revolutionär social ordning, utan livet här och nu. Men söka omgestalta detta. Kritiker kan förmodligen peka på det problematiska i hans privilegierande av primärt monoteistiska religiösa arv med rötter i västra Asien och Europa över alla alternativ och på det orättvisa i vissa av hans kritis-

ka invändningar mot religiösa traditioner. Andra kanske ifrågasätter varför han inte hoppas mer på en förvandling av själva den mänskliga naturen, något som Unger inte förespråkar. Vidare kan en kritisk läsare undra om Ungers ansats egentligen är så nydanande: i grunden omfattar han en kärna av en etisk universalism, eller snarare ett budskap om frihet och kärlek bortom moraliska system, som det värdefullaste i religiösa arv, med ett särskilt fokus på monoteistiska världsreligioner i kombination med en polemik mot metafysiska förhoppningar om en evig Gud eller liv efter döden – i sig knappast en originell position. Men det är ändå fascinerande att en så uppbyren gestalt inom akademins mainstream och det politiska livet på fullt allvar förespråkar en ny, global religion.

Jon Wittrock, Södertörns Högskola

CALL FOR PAPERS

Sociologisk Forskning: Temanummer

Samhällsvetenskapliga perspektiv på neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Deadline för manus: 1 november 2015

Den samhällsvetenskapliga forskningen om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) etablerades på allvar under slutet av 1990-talet när sociologer problematiserade den medicinskt-psykiatriska NPF-forskningen utifrån ett samhällsteoretiskt kritiskt perspektiv på diagnoser. Sedan slutet av 00-talet har dessutom en fråga om den medicinska-psykiatriska forskningen mer självständig NPF-forskning inom samhällsvetenskap och humaniora kunnat utvecklas, en forskning som bl.a. fokuserar på erfarenheter och identiteter bland de som får en diagnos, litterära, självbiografiska och mediala berättelser om personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar och som har en teoriutveckling som, inspirerad av disability studies, feminist disability theory och crip-theory, undersöker begrepp som neuromångfald (neurodiversity) och neuronormativitet.

NPF-forskningen är fortfarande under utveckling och med detta temanummer vill Sociologisk Forskning belysa och bidra till denna forskning. Till temanumret välkomnas manus som behandlar NPF ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv, vilket här även inkluderar mer samhällsvetenskapliga ansatser inom humaniora. Numret har som ambition att täcka många perspektiv på NPF, men särskilt välkomnas manus som bidrar till teoretisk utveckling inom den samhällsvetenskapliga NPF-forskningen i Sverige.

Exempel på ämnen som artiklar skulle kunna behandla är:

- Historiska perspektiv på NPF
- NPF och arbetsliv/skola
- NPF och identitet
- Kulturella representationer av NPF
- Rättssociologiska perspektiv på NPF
- NPF på institutionell/policy-nivå
- Intersektionella perspektiv på NPF (t.ex. genus, ålder/livsfaser)
- NPF i vardagslivet (inklusive sexualitet, känslor, relationer och familjeliv)
- NPF som kategori/diagnos
- Teoretiska perspektiv på NPF (t.ex. Critical Neuroscience, Critical Autism Studies, och Neuronormativity)
- Neuromångfald (Neurodiversity)
- NPF som politik, kritik och motstånd

Inskickade manus kommer att genomgå peer-review. Deadline för manus är 1 November 2015. Numret är planerat att publiceras som nummer 3 2016. Information om format för manus m.m. finns i Sociologisk Forskning samt på hemsidan: www.sociologiskforskning.se.

Texter och frågor om temanumret skickas till gästredaktörerna:
Hanna Bertilsdotter Rosqvist, mail: hanna.bertilsdotter.rosqvist@umu.se
Joakim Isaksson, mail: joakim.isaksson@umu.se

Att vårda sina fiender

Vi sociologer borde bråka mera. Inte om personer och tjänster utan om sakfrågor och inte nödvändigtvis med varandra. Polemikens roll och betydelse handlar ibland om att få den energi som striden ger. Vid andra tillfällen om att axla ett ansvar man anser blivit en givet. Ibland kan det helt enkelt vara en stunds förströelse eller en chans att skärpa till sig och vässa sina argument. Men oavsett vilket som är fallet – och oavsett vilken avsikten med polemiken är – handlar det om att skapa och behålla mening i det man gör. I det intellektuella livet ligger ständigt meningslösheten på lur. Varför skriver jag detta? För vem? Vad spelar det för roll? Men om agendan är klar, frågornas vikt uppenbar, motståndaren tydlig – då har allt det vi gör en tveklös och uppenbar mening. Här är den allt avklarnande striden, här står viktiga saker på spel, här råder koncentration och innebörd.

Det värsta som kan hända den intellektuella är nämligen inte att någon avskyr det han eller hon gör, det är att ingen bryr sig om det. ”Inget är så obehagligt som att bli hängd i stillhet”, som det berömda Voltaire-citatet lyder. Så länge du har någon att argumentera mot, någon som blir störd av det du för fram och hävdar, så finns det mening i det du gör. När alla håller med kan du lika gärna tystna. Vårda därför dina fiender.

Men det kan finnas ett sätt till på vilket det är viktigt att vårda sina fiender. Det är att de kan få förkroppsliga och externalisera det gnagande tvivel och den skrämmande osäkerhet som alltid finns nedlagd i intellektuella verksamheter. Tänk om jag har fel? Tänk om jag missförstått? Tänk om jag missat det väsentliga? Sådan självkritik och tvivel om den egna förmågan kan på ett lite paradoxalt vis lättare uthärdas och bemötas om den istället formuleras av någon annan. Om person x, y eller z påstår att jag har fel eller tänker ytligt kan jag dra ut i försvar för mig själv, visa att de har fel och att mina argument inte bara håller utan verkligen tillför något. Så mycket svårare att försvara sig mot den där inre rösten som väser ”du har inte fattat, det du har att komma med är inget värt, det är ingen som bryr sig om vad du har att säga”. Dina fiender kan få ta hand om dina inre demoner och hålla dem kopplade.

Att polemisera är därför ett sätt att rädda både världen och dig själv, när luften blir för tunn i det rena akademiska sanningssökandet och när tvivlet på det meningsfulla i verksamheten eller den egna förmågan växer. Bråka mer!

Stefan Svallfors, ordf. Sveriges Sociologförbund

Anvisningar för författare

Sociologisk Forskning accepterar för eventuell publicering vetenskapliga artiklar på svenska eller annat skandinaviskt språk samt, efter överenskommelse med redaktören, på engelska. Tidskriften tillämpar ett *referee*-förfarande, vilket innebär att artiklar som publiceras i Sociologisk Forskning är bedömda av oberoende kollegor. Sociologisk Forskning accepterar för bedömning endast texter som inte tidigare varit publicerade och accepterar inte för bedömning manuskript som samtidigt erbjuds annan tidskrift eller som bedöms av förlag.

Artiklar

1. För bedömning accepteras endast manuskript som författaren anser färdiga för publicering. Redaktionen accepterar inte synopsis, utkast till artiklar eller i övrigt ofärdiga manuskript.
2. Manuskriptet skall vara utskrivet med dubbelt radavstånd och försett med goda marginaler. Nytt stycke görs med indrag med tabulatoren. Manuskript på annat språk än skandinaviskt accepteras för bedömning endast om överenskommelse träffats med redaktören innan manuskriptet skickas till tidskriften. Manuskriptets omfång bör inte understiga 4 000 ord och inte överstiga 10 000 ord inklusive abstract/sammanfattning.
3. Manuskriptet skall innehålla en sammanfattning omfattande maximalt 200 ord på engelska (inklusive översättning av titeln till engelska) samt fem nyckelord, också på engelska.
4. En kort författarpresentation (fyra rader) skall bifogas. Redaktionen förkortar utan samråd längre presentationer.
5. Eventuella fotnoter placeras på den sida där noten förekommer (inga slutnoter).
6. Tabeller och figurer skall vara infogade i den löpande texten och även skickas i separata filer i sitt ursprungliga program.
7. Litteraturhänvisningar i löpande text görs enligt följande: (Sontag 1977:35) alternativt Sontag (1977:35).
8. Manuskript – utformade på det sätt som här beskrivits – skickas som word-dokument med e-post till tidskriftens redaktörer under adress: sociologiskforskning@du.se
9. Efter en första redaktionell bedömning sänds artikeln till två externa lektörer för bedömning varför författarnamn inte får anges på artikelns första sida (eller på annat sätt framgå av texten). På första sidan anges endast artikelns titel. På ett separat blad anges artikelns titel, antalet ord, författarnamn, akademisk titel, institution samt den adress, e-postadress och telefonnummer till (huvud-)författaren som redaktionen enklast använder.

Referenser utformas enligt följande:

Bok:

Pilgrim, D. & A. Rogers (1993) *A sociology of mental health and illness*. Buckingham: Open University Press.

Artikel:

Haavio-Mannila, E., J.P. Roos & O. Kontula (1996) "Repression, revolution and ambivalence: The sexual life of three generations", *Acta sociologica* 39 (4):409–430.

Kapitel i bok:

Dryler, H. (1994) "Etablering av nya högskolor: Ett medel för minskad snedrekrytering?", 285–308 i R. Erikson, & J.O. Jonsson (red.) *Sorteringen i skolan*. Stockholm: Carlssons.

Recensioner

Recensioner av såväl sociologiska avhandlingar som annan litteratur (inklusive kurslitteratur) välkomnas och bedöms av redaktionen. En recension är på maximalt 1 500 ord och en recensionsessä, dvs. en recension där flera böcker behandlas på ett integrerande sätt, är på maximalt 2 500 ord. Ange författarens namn, bokens titel, utgivningsår och förlag.

Repliker

I syfte att bidra till en levande debatt finns möjlighet att kommentera texter publicerade i tidskriften. Omfånget är cirka 1 000 ord. Kommentarer ska skickas till redaktionen senast 30 dagar efter det att texten publicerats. Författaren till den text som kommenteras kommer – under förutsättning att kommentaren publiceras – att ges utrymme att svara.

Redaktören har ordet

”Dare to share!”: Bikt, moderskap och motstånd i Den stora
mammabikten

Åsa Bartholdsson

”Alltid saknad – aldrig glömd”: Om emotionella drivkrafter
inom Missing People Sweden

Alf Sjösvärd

Att iscensätta apokalypsen: Zombiemetaforer i den samtida
katastrofberedskapen

Mikael Linnell

Recensioner

Sociologförbundet har ordet

Avs.

Sociologisk Forskning

Högskolan Dalarna

SE-791 88 Falun

Sverige

www.sociologiskforskning.se

Sveriges Sociologförbund
Swedish Sociological Association